

Bedenice

Kraški šopek Milka Matičetovega

Še pest cvetlic

Božidar Premrl

Bedenice

Kraški šopek Milka Matičetovega iz Koprive

Še pest cvetic

Urednik: Božidar Premrl

Oblikovanje in prelom v Wordu: Božidar Premrl

Oblikovanje ovitka: Teja Mržek

Fotografije: Božidar Premrl, Mitre Koliševski, Gorazd Makarovič (fototeka Slovenskega etnografskega muzeja), cerkveni in zasebni arhivi. Kjer fotograf ali nahajališče fotografije nista navedena, je avtor in lastnik praviloma Božidar Premrl.

Fotografija na naslovnici: Milko Matičetov z *bedenicami* v okolici Konjskih stop leta 1996
(Mitre Koliševski)

Razglednice: zbirka razglednic Božidarja Premrla.

Izdajatelj: ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje

Založila: Založba ZRC, ZRC SAZU

Zanju: Ingrid Slavec Gradišnik, Oto Luthar

Glavni urednik založbe: Aleš Pogačnik

Prva e-izdaja.

Ljubljana 2019

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

[COBISS.SI](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:si:zgb-303197184) -ID= [303197184](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:si:zgb-303197184)

ISBN 978-961-05-0248-7 (pdf)

Božidar Premrl

Bedenice

*Kraški šopek Milka Matičetovega
iz Koprive*

Še pest cvetlic

Ljubljana, december 2019

Vsebina

Predgovor (Božidar Premrl)

I.

MILKO MATIČETOV

Izbrani pogovori

Pogovor z dr. Milkom Matičetovim (Marija Stanonik in Naško Križnar)

Besedila iz predala (Milko Matičetov)

Kaj pravijo o drugih vaseh po Krasu in okolici

V »starem mestu« Štanjelu

Izbrane povojne objave (Milko Matičetov)

O etnografiji in folklori zapadnih Slovencev

Etnografski spomeniki v sežanskem okraju

Sežgani in prerojeni človek. Der verbrannte und wiedergeborene Mensch

Bedenice. Imena, pesniško in obredno izročilo o tem cvetju na Slovenskem in pri sosedih v hrvaški Istri

Lün(j)

Podobni spovedi s Krasa in iz Provanse

II.

JOSIP JURCA

»Težka pot« **Josipa Jurca - Matičkovega iz Koprive** (Božidar Premrl)

Samopisna oporoka (Josip Jurca)

Vojni odmevi (Josip Jurca)

III.

Dopolnitve in popravki h knjigam o Koprivi (Božidar Premrl)

Dopolnitve h knjigi *Kraški kruh. Vas Kopriva – njeni kamnolomi in kamnarji*

Dopolnitve h knjigi *Slavno županstvo v Koprivi. Zgodovina iz turna Sv. Elije*

Dopolnitve in popravki h knjigi *Bedenice. Kraški šopek Milka Matičetovega iz Koprive*

IV.

Slovar narečnih in drugih manj znanih besed (Božidar Premrl)

V.

Viri in literatura

Predgovor

Knjiga *Bedenice. Kraški šopek Milka Matičetovega iz Koprive*, posvečena stoletnici rojstva tega velikega Koprivca v letu 2019, bi po moji prvotni zamisli morala vsebovati še nekatere druge njegove objave, s katerimi bi bil dopolnjen in zaokrožen njegov kraški opus.

Za objavo v tej sklepni knjigi koprivske trilogije so bili že delj časa pripravljene tudi izbrani spomini Milkovega starejšega rojaka in soseda Josipa Jurce - Matičkovega z naslovom *Težka pot*¹ ter nekateri drugi njegovi neobjavljeni in že objavljeni spisi in pesmi. Jurčevi spominski spisi, ki segajo še dlje v preteklo življenje Koprive in njenih ljudi, lepo izpopolnjujejo zapiske Matičetovega.

Poleg tega sem zbral še precej pisnega in slikovnega gradiva ter ustnih podatkov, ki dopolnjujejo nekatera poglavja iz prvih dveh knjig koprivske trilogije, zaradi omejenega obsega knjige pa sem se pri njeni končni redakciji nekaterim mlajšim in lažje dosegljivim objavam Matičetovega,² spominom Josipa Jurce, drugim njegovim spisom in pesmim ter nekaterim mojim dopolnitvam prvih dveh knjig moral odreči.

Ker bi bilo škoda, da ti spisi in zapisi, ki so bili že pripravljene, urejeni in komentirani, ne bi bili objavljeni in bi bilo toliko truda in dela brez haska, sem poiskal druge možnosti, kako jih predstaviti zainteresirani javnosti. Za izbor iz Jurčevih spominov in dveh drugih njegovih neobjavljenih spisov sem se dogovoril z uredništvom zbornika *Goriški letnik*, ki ga izdaja Goriški muzej, da jih bodo objavili v 43. številki, ki izide v decembru 2019, za kar se najlepše zahvaljujem, ostala njegova besedila, izpuščena kraška besedila Matičetovega in svoje dopolnitve pa sem sklenil uvrstiti v tale dodatek k *Bedenicam*, ki sem ga sam pripravil in bo na voljo vsem zainteresiranim v elektronski obliki.

Božidar Premrl

¹ Te spomine in drugo njegovo pisno zapuščino hrani njegova pranečakinja Bora Zlobec Jurčič iz Kosovelj, ki živi v Ljubljani.

² V *Bedenicah* sem njihove naslove navedel na strani 13 v opombi 10.

I.

MILKO MATIČETOV

Izbrani pogovori

Pogovor z dr. Milkom Matičetovim (Marija Stanonik in Naško Križnar)³

Doktor Matičetov, rodili ste se v času italijanske okupacije Primorske, pa me zanima, kako je bilo z vašim učenjem slovenskega jezika, glede na to, da ni bilo slovenskih šol.

Od začetka smo otroci prišli v šolo in nismo razumeli, kaj nam učiteljica hoče povedati. Kot prvčki smo komaj do konca leta našli skupen jezik, v jezikovnem smislu, ker ona ni znala besedice slovensko in mi ne italijansko in tako smo bili v zamudi.

Je bila uvidevna z vami?

Seveda je bila.

Kako so vam pa starši pomagali preseči mejo med enim in drugim jezikom?

Jaz se nič ne spomnim, kako je to šlo. Starši se niso vtikali v to. Prepustili so nas ... Takrat ni bilo kot zdaj raznih društev staršev in šolskih govorilnih ur. Učiteljica se je pripeljala z vlakom iz Trsta in ko je bilo konec pouka, se je spet odpeljala in je ni več brigalo, kaj mi počnemo.

Potem ste le dobro splavali v šoli, če so vas poslali naprej v Gorico?

Ja, verjetno.

Vam je bilo všeč, da se spoznate tudi z italijanščino?

Karkoli bi rekel, bi bilo nekaj post festum, ugibanje ali duhovičenje.

Ampak kakšne reakcije se domislite. Ste se spraševali, pogovarjali med sabo ali s starši, zakaj morate doma drugače govoriti kot v šoli?

Ne, ne.

Kako ste se pa potem srečali z Virgilom Ščekom in kako vas je napeljal, da je slovenščina vredna skrbi in ljubezni? Zdaj ko je bilo posvetovanje o Ščeku, ste govorili med drugim o njegovem zanimanju za glagolico. Jaz sem pa pričakovala, da boste povedali, kakšne zasluge ima za formiranje vašega poklica.

Simpozij je bil o Ščeku, ne pa o meni.

No, razumem, ampak imel je vendarle svoje zasluge tudi ob vašem delu.

Na vsak način. On je v vsakem od dijakov, ki smo bili okoli njega, iz njegovega območja ali rajona, znal videti, najti tisto, kar ga posebej veseli, vsejati seme, ki je včasih vzklilo. In mene je privlačilo, kar je on pripovedoval, kar nam je svetoval, med drugim naj zbiramo pesmice,

³ Vprašanja je zastavljala Marija Stanonik, transkribiral jih je in za objavo uredil Naško Križnar. Objavljeno v *Glasniku Slovenskega etnološkega društva*, 1989, letnik 29, št. 3–4, str. 113–120, in 1990, letnik 30, št. 1–4, str. 3–19. Uredništvu *Glasnika* gre zahvala za soglasje za ta ponatis tega intervjuja.

pravljice, pregovore in tako naprej. In to je on ne samo svetoval, ampak pokazal z zgledom. Prav v tistih letih, ko sem jaz šel v šolo, je objavil v koledarju Goriške Mohorjeve družbe spis *Starodavno narodno blago, nabrano na Gorenjem Krasu*. In tam so bile vrste pregovorov in takih stvari, ki so nam bile znane že od doma in potem smo z njim to preverjali.

Virgil Šček, od leta 1927 do 1940 župnijski upravitelj v Avberu in »duša duhovščine tomajskega dekanata«, kakor je zapisal tomajski župnik Albin Kjuder. Župnijski arhiv Tomaj, župnijski album 1.

Pogled iz Koprive na Avber s cerkvijo sv. Nikolaja.

Kje sta se osebno srečala.

Ja, tam v Avberju, kjer je on bil. Po stezi je bilo slabe pol ure hoda iz Koprive do Avberja.⁴

Se spomnite kakega osebnega srečanja ali kaj v zvezi z njim?

Dijaki smo bili pri njem kakor doma. Veljalo je nenapisano pravilo, da smo bili na Štefanovo in na velikonočni ponedeljek vsi pri njem gostje, ne da bi nas moral vabiti. In se nas je nateplo za veliko mizo kakšnih deset do dvanajst, ki smo tam sedeli ob lepo pogrnjeni mizi. Posebej se je pomujal in svoje kuharice pripravil, da so vse lepo naredile. Štel je, da je družabnost del vzgoje.

Ampak drugače ste se tudi srečevali?

Seveda, saj je bilo to tam zraven in smo v Avber radi hodili. Ko smo v Koprivi ostali leta 1933 brez »gosпода«, smo hodili v Avber k maši ali k litanijam. Je bilo lepo in vabljivo, ker je bilo tam v cerkvi ljudsko petje, bilo je drugače, bolj živahno.

In kdo je svetoval, da ste šli v Gorico v šolo?

Da grem v šolo, je svetoval gospod Šček.

In kako ste se v Gorici znašli?

Jaz sem šel najprej v Koper. Prvo gimnazijo sem naredil v Koprju. Ravno tisto leto 1929 je bila Gorica zaprta za dijake iz tržaške škofije. Kopriva je spadala pod Trst. Potem so pa to začasno določili ukinili, tako da smo trije, ki smo spadali pod Trst, vseeno prišli v Gorico. Tam sem naredil drugi razred gimnazije in naslednje.

Ste potem še ohranili stike s Ščekom?

Zmerom bolj. Po njegovih napotkih je zrasel krožek »Kraška družina« in on nas je navajal, da smo se zbirali zdaj tu, zdaj tam. Da bi potovali okoli in spoznavali deželo, nam je kupil kotlič. »Boste že kotlič kam obesili in si skuhalo polento, ko se boste ustavili.«

Je bil še kdo med vami, ki ga mi poznamo, od vaših tovarišev in sošolcev?

Ne vem, precej jih je, približno polovica, ki so šli za duhovnike in so še zdaj, kolikor niso umrli, v službi na Primorskem, nekaj pa je bilo takih, ki so šli laično pot, med njimi bi omenil J. Seražina iz Kazelj, ki je bil profesor v Trstu in predsednik slavističnega društva za Trst.

Lino Legiša?

On je pa precej starejši. To, o čemer jaz pripovedujem, se je godilo v 30. letih. Takrat je bil on že v Jugoslaviji. Njegov oče je bil šolnik. Ko so ukinili slovenske šole, je on šel z družino čez mejo, ker zanj ni bilo več kruha v Italiji.

V članku o Bovškem ste nekaj strani posvetili tudi Ivu Juvančiču. Kaj bi lahko o njem rekli?

On nas je v nižjih razredih med drugim učil osnovna pravila »bontona«, kako se naslavlja pisma, kako se je treba obnašati v družbi. Zraven tega pa je imel velik vpliv na nas. Bil je komunikativen. Privabljal nas je s svojo zgovornostjo, s svojim poznavanjem slovenske in nemške literature. Nobene priložnosti ni zamudil, da nas ne bi vpeljeval v skrivnosti literature. Ne samo jezikovno, jezikovno smo imeli dober pouk pri prof. Kacinu, ki je slovenščino

⁴ Matičetov najbrž ni rekel »Avberja«, saj na drugem mestu še posebej poudarja, da se Avber sklanja Avbera, Avberu ... Druge govorce je dosledno popravljaj, če so grešili pri sklanjanju tega krajevnega imena.

končal pri Ramovšu v Ljubljani.⁵ Ampak Juvančič je znal interpretirati pesniški tekst. Pri njem zasebno, v njegovi sobi, smo brali Dumo ali Goetheja. To je bilo čudovito poslušanje in dojemanje: kako je znal on mlademu človeku vse predstaviti! Če bi sam bral, ne bi nikoli mogel tako videti ozadja pesniške stvaritve. To nam je dal Juvančič.⁶

Torej je pouk slovenščine, ki ste ga imeli v šoli, zadoščal?

Kar je bilo, je bilo. Tri ure na teden in to je bil v 30. letih menda edini kraj na Primorskem, da je bil tak pouk – v goriškem malem semenišču. Mislim, da ti, ki so izšli iz goriške šole, ki so potem kot duhovniki morali pridigati in brati knjige v slovenskem jeziku, so se ves čas dobro znašli. Le pomislite, koliko je pa danes slovenščine v šoli?

Je potem Ščekova zasluga, da ste popotovali po Primorskem?

Po svoje ja. On je vsadil v mene to seme, mi je dal bolho v kožuh, čeprav je kaj že gotovo ležalo v meni. V meni je bilo nekaj potepuškega, da sem potem delal, kar sem delal, in hodil zbirateljsko naokrog.

Je to vplivalo tudi na obisk Beneške Slovenije?

Tudi, saj je rad pripovedoval, kako je obiskal Trinka in tako naprej. To je objavil v Trinkovem zborniku leta 1946, ob Trinkovi obletnici.

Potem pa pridejo leta Padove. Kaj pa lahko o tem poveste, pa o vašem profesorju Arturu Cronii? Zdi se mi, da je on tudi precej vplival na vaš poklic?

Cronia je bil spet zelo širok človek, ne glede na to, kako gledajo nanj naši sosede Hrvati, ki imajo z njim neporavnane račune o dalmatinski literaturi. Očitajo mu, da je iskal samo teme, ki kažejo na povezavo med Italijo in Dalmacijo, ker je bil pač domačin iz Zadra. Meni se to ni zdelo napak ali da bi bil zaradi tega vreden obsojanja. On je predaval v Italiji in to je bila zanimiva tema. Ali je bilo v ozadju kaj drugega, naj presojuje drugi. Nam, ki smo hodili k njegovim predavanjem, je bilo simpatično, da je znal lepo podajati snov in ustvarjati nepristransko ocenjevanje. Imeli smo tudi češčino, eno leto pa hrvaščino. leta 1939, ko so Nemci zasedli Češko in naredili protektorat, je kljub temu, da je nosil fašistično značko, rekel, kako Nemci hudo grešijo, ker delajo tam žrtve in mučenike in si bojo Čehe sami odbili in si jih naredili za nasprotnike. Ker je bil lektor v Pragi, je perfektno obvladal češčino in obdeloval češke avtorje. Podobno se je spominjal, kako je eno leto na Dunaju poslušal Nahtigala in slovenščino.

Pri srbohrvaščini je kazal svoj odnos do ljudske poezije, ki jo je tudi vzorno prevajal, mogoče malo preveč privzdignjeno, v nekakšen pesniški leopardijevski jezik, in vse skupaj transponiral na drugo raven. V kontaktih z nami, študenti, ki smo zahajali v njegov seminar, nas je navajal k stvarjem, ki niso bile v programu. Imel je razumevanje, ko smo prišli k njemu, da bi naročili Ljubljanski zvon, Dom in svet, da bi naročili to in ono revijo. Kajpada vse na

⁵ Anton Kacin (1901–1984), šolnik, profesor, publicist, urednik, politik, rojen v Spodnji Idriji. Na Goriškem in Tržaškem je deloval v času fašizma in imel pomembno vlogo pri ohranjanju slovenske narodne identitete na Primorskem. Leta 1927 je postal profesor slovenščine na nadškofijski gimnaziji Malega semenišča v Gorici, edini ustanovi, v kateri se je pod fašizmom še smela poučevati slovenščina. ZALETEL, Danila, Kacin Anton, *Primorci.si*. <http://www.primorci.si/osebe/kacin-anton/1480/>.

⁶ Ivo Juvančič (1899–1985), duhovnik, narodni in kulturni delavec, publicist, zgodovinar, rojen v Bovcu. Za mašnika je bil posvečen leta 1926, študij pa je sklenil leto kasneje z doktoratom iz *Svetega pisma*. Bil je prefekt v nadškofijski gimnaziji (malem semenišču) v Gorici, nato njen podravnatelj, od leta 1935 pa podravnatelj in profesor v velikem semenišču. Goriško semenišče je pod fašizmom spremenil v nekakšno oazo, v kateri se je slovenska mladina vzgajala v slovenskem duhu, spoznavala slovensko književnost in se navduševala za slovensko kulturo. *Primorski slovenski biografski leksikon* (dalje: *PSBL*), 7. snopič, Gorica 1981, str. 605: Mirko Rijavec, geslo Juvančič Ivo.

nevtralni naslov Istituto di filologia slava. Takoj je bil za to in smo se v njegovem seminarju najdevali in brali. Prihajali so celo študentje z drugih fakultet, na primer medicinci, ker so zvedeli, da je prišel Ljubljanski zvon. Tudi pri jezikovnem pouku ruščine, pri gospe Mingajlovi se nas je precej nabralo v seminarju.

Zanima me, kako da ste se odločili za Padovo kot kraj študija in za filologijo. Ali ste jo šli študirat prav z namenom, da se boste ukvarjali s stvarmi, s katerimi se ukvarjate?

Za Padovo sem se odločil, ker drugače ni šlo. Po maturi leta 1938 sem vložil vse dokumente za Ljubljano, prošnjo na kolkovanih papirjih, da bi študiral slavistiko, in čeprav je bilo vse uradno, do danes še nimam odgovora na to. Potem, jasno, ni ostalo nič drugega. Najbližja univerza za to je bila Padova. Trst je imel samo ekonomijo in še nekaj na Revoltelli. Benetke so bile drugo, samo jezikovni pouk. V Padovi sem pa lahko odbiral take snovi, da bi se utrdil v stvareh, ki sme jih že delal. Filološko, jezikovno. Pri romanistiki sem izbral npr. prof. Ramira Ortiza, ki je bil sam več let v Romuniji in specialist za Balkan. Predaval je folklorne stvari, ki jih je našel npr. v Pavlu Diakonu – o Rozamundi, ki je pila iz očetove lobanje in drugo. Prijavil se je na slavistični kongres, ki je bil načrtovan leta 1939 v Beogradu in ga potem ni bilo zaradi izbruha vojske. Izšel je samo zbornik rezimejev, kjer je bil objavljen tudi njegov prispevek. Potem je bil v Padovi prof. Tagliavini za splošno jezikoslovje, ki je imel med drugim vaje iz zapisovanja narečnih tekstov. V seminar je pripeljal npr. dekle, služkinjo v Padovi, doma iz ladinskih krajev na južnem Tirolskem. On jo je spraševal, ona je odgovarjala, mi smo pa morali sproti zapisovati, kakor smo vedeli in znali.

Meni je enkrat dal slovenski narečni tekst iz Tera ali s Krasa, zdaj ne vem več, naj bi to prebral, in ti, ki so bili v seminarju in se jim ni sanjalo o slovenščini, so morali to fonetično zapisovati. Potem smo na tabli analizirali, kje se besede delijo in tako naprej. To je bilo zavedno pripravljanje na vse moje delo, tudi na zbiranje gradiva za disertacijo, med drugim o sv. Andreju dvakrat rojenem, ki sem jo potem krstil za *Sežgani in prerojeni človek*. To sem že takrat zasledoval in vrtal. Pri Cronii in drugih takih mojstrih mi je bila dana priložnost, da sem dobil orodje za delo in prve izkušnje.

V bistvu ste mi že vzeli vprašanje. Hotela sem vprašati, da bi kaj več povedali o tej monografiji. Hkrati pa domnevam iz vsega tega, da je bilo vaše domače okolje še bogato z izročilom, da vas je to nekako prevzelo, da ste začutili bogastvo in se usmerili v raziskovanje.

Imel sem srečo v Koprivi, svoji rojstni vasi. Tam je bil človek, stari Tone Mrcina, ki sem mu posvetil tisto monografijo. Mož je bil rojen leta 1849 in je bil živ arhiv. Vedel je vse mogoče. Imel je čudovit spomin za realne stvari, za življenje, za kraje, ledinska imena, vse je vedel za tri rodove nazaj. Vedel je pa tudi zgodbe, kot je tista o Kralju Matjažu, ki se je z bogom udaril. Imel je prelep besedni zaklad. Ko je rekel, kako se je začelo oblačiti. Ni rekel, da so začeli prihajati črni oblaki, ampak je rekel, da se je »komačilo«. Te besede po njegovi smrti nisem več slišal, do pred 15 leti od Koprivca v Kobdilju. Bil je cestar in je to besedo uporabil nepričakovano. V Pleteršniku je ni.

Mrcina je v mladosti služil v Tomaju. Bil je eden tomajskih kolednikov, o čemer sem pisal v Dom in svet 1940. Večina informacij je bila njegovih in tudi precej pripovednih pesmi, uokvirjenih v poseben uvod in sklep. To sem si zapisal od njega leta 1935, ko sem dokončal gimnazijo. Za svoj god leta 1936 je šel v Skopo k maši in mu je na poti spodrsnilo na letu in za veliko noč, ko sem prišel na počitnice, ga nisem več našel.

Drugače sem tičal vsak večer pri njem. Seveda, če bi danes sedel pri njem, bi skušal ujeti njegova »ipsissima verba«. Takrat pa sem ga samo poslušal z odprtimi usti in šele drugo jutro po spominu obnavljal, če je šlo za prozne stvari. Pesmi sem pa seveda pisal sproti. To me je

gnalo, da sem gledal pri Ščeku v Avberju Štreklja in Pleteršnika. Gledat sem šel za *komačenje* in sem med pesmimi našel Ravnikarjev zapis »Sv. Andreja« in tako se je pletlo naprej.

V povojnem času ste pisali zelo imenitne reči v sestavkih z naslovom *Živa slovenska pravljica*. Kaj lahko o tem poveste?

Za to pisanje o *Živi slovenski pravljici* bi moral iti nazaj v leto 1940, v čas svojega bivanja v Teru. Tam sem bil prisiljen loviti besede, ker se drugače ni dalo. V Koprivi sem vedel, da bom znal zapisovati, ker poznam narečje. Čeprav to ni isto. Lahko pride do tega, kar je Šašel delal na Koroškem. V takem »narečju« je podan stil učenega človeka, ki je dal skozi latinske šole. Stilistika je knjižna, medtem ko so besede narečne. Ob Teru sem prišel na to, da moraš pisati sproti celotna besedila in sem si našel svoj način pisanja. Po vojski je bil ta moj »credo« podan v (tržaških) Razgledih v prispevku *Jurčič, Regina Kramarova in nosilci folklore*. Tam sem vse podal. /.../

Zdaj pa še vprašanje, ki si ga večkrat zastavljam sebi, zdaj ga bom pa tudi vam, zakaj svojih teoretičnih misli niste posebej oblikovali, zakaj ste jih rajši natresali kot sol med svoje izdelke ...

... Kot rozine ...

Ne pridejo dovolj do veljave vaši pogledi na stroko.

Marija, lahko boste iz mojega pisanja populili ven kakšne napotke, pa bo vseeno. Pač nekomu teorija leži, drugemu pa ne. Tu ne moreš nič. Se ne da prisiliti. Prisiljena je dobra samo repa (»prisiljenka«), so rekli včasih na Krasu.⁷ Bil sem take sorte človek, ki ni delal po strogem, pedantnem načrtu, ampak kakor je kanilo. Imel sem svoj koncept, kot ga ima vsak, in sem se ga držal. Nisem pa skušal tega spraviti v neke kanone. To ni v moji naravi.

S tem se strinjam, samo v nekaterih svojih člankih na začetku poti v stroki ste pa vendarle imeli, vsaj tako je izgledalo, te namene in ambicije?

Jaz sem bil samotar. Po sili razmer. To ni bila moja želja, ker sem sicer drugače gledal. Ob sebi nisem imel pomočnikov, sodelavcev, mladih ljudi, da bi jih usmerjal, kot jih imajo tisti, ki na Filozofski fakulteti lahko vzamejo s sabo ljudi na teren ali jih na teren napotijo. Tega jaz nisem imel. To je bila zamujena priložnost. saj veste, kam pes taco moli, pa ne bom pogreval. /.../ Človek vidi, da je vsemu izhodišče le terensko delo in zbiranje. Če nimaš zanesljivega gradiva, so vse konstrukcije problematične in jih je treba osloniti na prakso. To sem se naučil pri Ščeku. Če je slišal novo besedo, je šel gledat v Pleteršnika, in če je tam ni bilo, jo je dopisal v svoj izvod, tako kot je to delal Breznik. Ta je vpisoval tudi iz literature, Šček pa le iz poslušanja.

Pa smo prišli spet do Ščeka.

Ja, tako se svet vrti. Zdaj pa menda lahko končamo.

⁷ Zdravko Ukmar, Kopriva 30, sorodnik Milka Matičetovega, je to obširneje pojasnil. Repo so kisali ribano in celo – celi so rekli *prisiljenka* (*prsiljenka*). Za eno kado ribane repe so potrebovali tri kade cele repe. Ribalo se je konec novembra ali začetek decembra. Navadno se je to delalo zvečer. Domačim so prihajali pomagat *ribači* in *pistači*. Pri tem opravilu je nastal tudi rek: Ribači in pistači nesejo v riti lon (*luən*).

Besedila iz predala⁸

Kaj pravijo o drugih vaseh po Krasu in okolici

Štanjel

Leta 48 je prav Bog tako hotel, da so se ljudje rešili grofov. Neki dan ob eni popoldne so se vzdignili vsak na svojo graščino: Devin, Štanjel, Rihemberk.

Ljudje so morali dajati grofu od dvajsetih snopov enega in od desetih jagnjet eno. Leta 1848 so se vsi po Božji volji uprli grofom. Ko da bi se zmenili, so vsi istočasno vstali. V Štanjelu so udrli v grad in s kleti so se sodi kar valili v ta kraj po preku. Ljudje so pili in se gostili, ker je vojaščina z Gorice šla le počasi in ker orožnikov ni bilo. Ubogi Švara pa je moral uiti.⁹ Vojaki so polovili nekaj ljudi in jih zaprli. Kmalu pa so jih spustili. Naslednji dan.

Koprivci so se opili v hramu v Štanjelu. Ležali po tleh. Prišli vojaki iz Gorice in jih stresli. Matevžkov pravil.

»Žerone koprivsko je prerézalo Jerneji Čepalovmi trêbih. Bogi! Kar zdahne – ven sahne.«
(čreva)

Avstrijska razglednica Štanjela z lepo vidnim gradom in cerkvijo sv. Danijela. Iz zbirke Božidarja Premrla, Ljubljana.

⁸ Pod tem naslovom so v *Bedenicah* objavljeni zapisi iz terenskih zvezkov Milka Matičetovega, ki jih hrani Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU. V primerih, ko so njegovim zapisom dodana besedila drugih avtorjev, so ta navedena v nekoliko manjši pisavi.

⁹ Švara je bil grajski oskrbnik v Štanjelu, ki se je ljudem zameril, ker je od njih neusmiljeno terjal preobilno desetino. Glej v nadaljevanju H. F., V »starem mestu« Štanjelu, *Naš čolnič*, 1928, št. 7, str. 185–186.

Leta 1848 so se vsi vzdignili na noge proti grofom. Kar brez pomenkov in priprav, ko da bi jih Bog navdahnil. V Štanjelu je bil grof Švara. Zapodili so ga in mu spili vse vino. Pesem pravi:

Švara, Švara pišme v uho!
Jaz sem tvojga vina sit.
Gor in dol hodili
sladko vince pili.
Švara ...

V Štanjelu:¹⁰

Švaro smo preganjali.
Če smo jih po rit dobili,
smo sladko vince pili.

V starem mestu Štanjeli
so Švareta preganjali,
v Kovdili so ga ulovili,
v Koprivi so ga skopili,
na Proseki so ga vsega sesekli,
na Rusem mosti so rekli,
da bo vsem zadosti,
v Kobjeglavi
so mu dali po glavi.

Polna vas biričev –
ko hudičev ...¹¹

V »starem mestu« Štanjelu

Kot bi bil božji ukaz so se leta 1848. kmetje mnogih vasi isti čas vzdignili proti grofom in v Štanjelu niso za njimi prav nič zaostali. Privreli so Kobljeglavci sem čez »Merce« (zdi se, da izvira to ime še od takrat, ko so biriči še na polju merili desetino), Lukovčani čez »Zagauge« (kjer so gauge* vislice visele) in čez »Stokavnik« sedaj »Stočavnik« (kjer se je čulo stokanje onih, ki so viseli na »gaugah«. Tam je pred davnim časom stal samostan, kjer so nune prebivale, molile in se postile. Onkraj »stokavnika« je pa stala mala cerkva sv. Magdalene, kamor so nune hodile molit.) Vsega tega sedaj ni več, le kak skromen ostanek priča o tem.

Vse je drlo torej v staro mesto da odpodi grofa, posebno pa njegovega oskrbnika Švaro, ki je brez usmiljenja terjal od ljudstva preobilno desetino. Omeniti moram, da so bili Štanjelci v prijateljskih odnosih z grofom Ritterjem, in, čeravno razsrjeni na Švaro, niso bili pri spopadu, to se pravi, ostali so nevtralni. Zašumelo je. Ljudstvo se je zbralo iz bližnjih vasi, in tisočglava množica je napolnila trg semnišče. Otročad je začela metati kamnje v grad. To je bil začetek. Tedaj je završalo po celem semnišču! Kmetje, oboroženi s palicami in koli, so udarili na grad. Udal se je brez upora. Grofa Ritterja pa le ni bilo, ker mu je že prej dišalo po nečem. Zato je ročno odšel v Gorico. Pustil je doma Švaro, ki pa ga tudi ni bilo nikjer najti. Ljudska masa je udrla v grad. Začela je pleniti brez usmiljenja. Smešno pač je moralo biti videti kako so babnice iz mnogih vasi, posebno pa iz Kobdilja, hitele

¹⁰ Milko Matičetov, *Narodne pesmi* 3, št. 697.

¹¹ Opomba Matičetovega: Je še naprej. V Štanjelu.

pobirat »gnado božjo«, jedačo, kuhinjske potrebščine in sploh vse, kar jim je prišlo pod grabežljive roke.

Seveda moški niso držali križem rok. Planili so doli v grajsko pristavo, kjer so se nahajali polni sodi vina, kmetova desetina. »Le pijmo ga – so menili kmetje – saj to je naše!« Ali vsaka naslada je kratka. Zgodilo se je, da je Švara dal skrivaj neki Ani Lavrenčič pismo do goriškega glavarja, naj mu pošlje pomoči, da bi mogel predrzne kmetavzarje ukrotiti. Goriški glavar pošlje tedaj v Štanjel dvanajst vozov vojakov. Vstajniki so jih opazili šele pri »Kamnu« (kraj pod Štanjelom), zato niso mogli še pravočasno zbežati, posebno še, ko so bili pijani. Vseeno jih je mnogo ušlo preteči kazni. Ubogi »vinski bratci« so morali iti z vojaki v Gorico v »pržon« kjer so se streznili. Čez nekaj dni so bili dodobra pretepeni, nato pa izpuščeni na svobodo. Žalosten je Kobljeglavec pel proti domu smešno – žalostno lamentacijo:

»Kadar sem bil vina sit,
dobil sem jih prav fest po ...«

Vstaja proti štanjelskemu grofu 1. 1848.
(Zložena 25. marca istega leta.)

Kaj se nekdanj je zgodilo
v starem mestu Štanjeli:
dost' ljudi je skupaj bilo,
Švaro so preganjali.
Mi smo se bli skupaj zbrali,
da bi Švara bli pregnali;
ker ni tel denarcev štet',
smo začeli vince pet'.
Štanjovci so skup se zbrali
da bi Švara varovali,
z mahom možnarje krgali
da bi dol na nas streljali.
Švari vse kričalo je:
»Dajte bog'mu, kar mu gre:
Masec vina, kos mesa,
da bo rekel: Hopsasa!«
Mi smo se v pristavo vrili,
najprej vrata smo vlomili,
vsak si sebi je nabral,
kar je njemu prišlo prav.
Tontov je blo štirideseti,
zdaj pa koščkov ni prešteti;
vse je šlo po hiši v krog,
Švara vpil: »Pomagaj Bog!«
Buč smo nesli na semnjišče,
en' zapoje, drug' zavrišče;
bil je velik direndaj,
znan ostane vekomaj.
Možje smo se veselili,
vsi vesel'ga srca bili;
zdaj s poliči, zdaj z bokali,
sladko vince smo lokali.
Zdaj sovdatje so prih'teli,
misleč, da nas bodo ujeli;
kakor da bi blisknilo,
vse je proč pobegnilo.
Le nekteri so ostali,

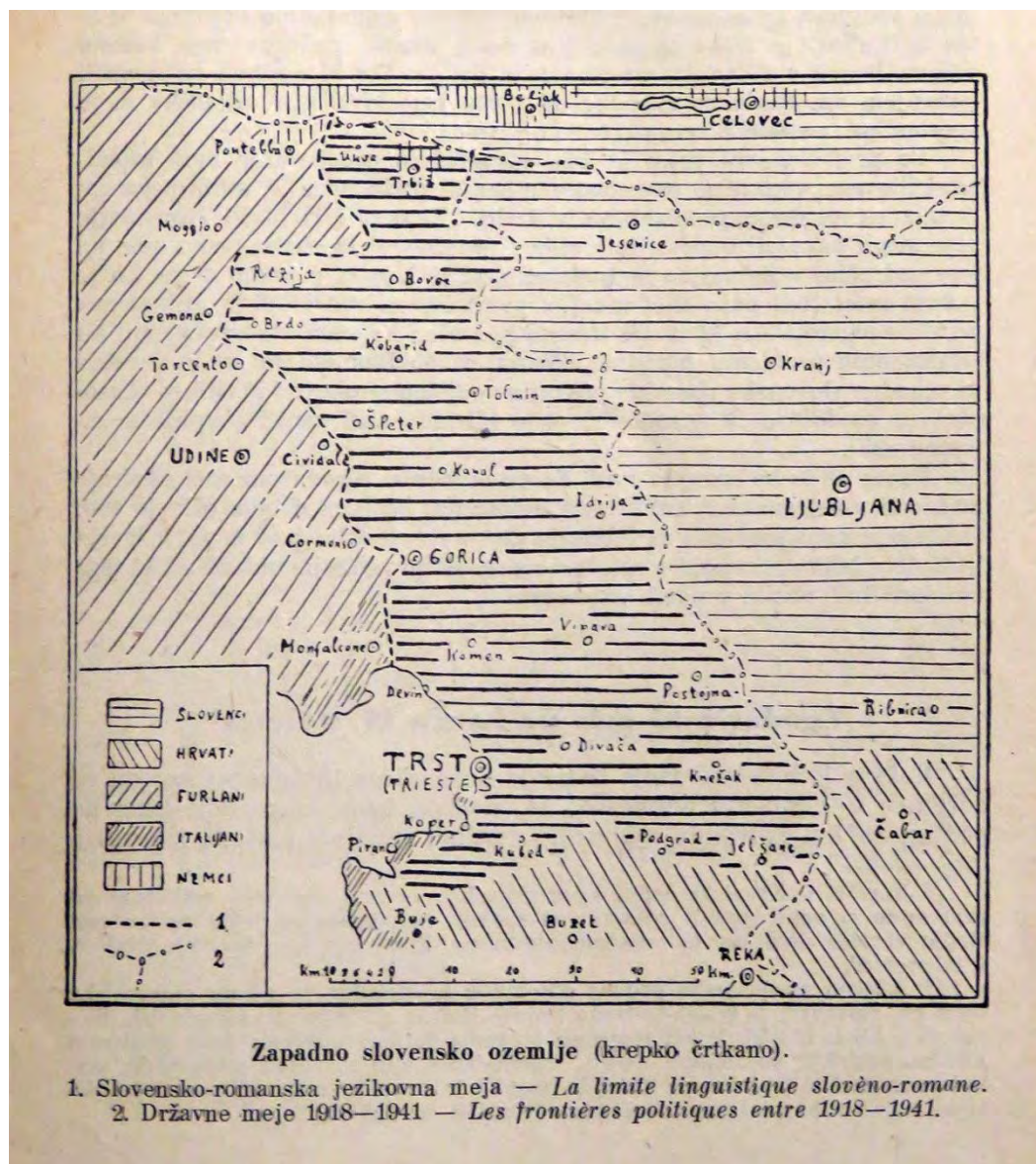
so pijani tam ležali,
tiste pa poberejo
in v »pržon« jih renejo.
Nekdo prev'č požlobudra,
vojak s kegljem lopne ga,
da se zvrne dol na tla,
kakor osu, ki krepa.
Kol'kor so jih polovili,
so v pržon jih zaklenili.
Kadar so se streznili,
so jim hlače peglali.
Nekaj vam bom še povedal,
kar sem z vrha »Gavg« zagledal;
kako so b'li Štanjovci,
s špagami pripravljani.
Jezno so se prav držali,
ni ga, da b'ga b'li zvezali;
v grad se zdaj pomikajo,
špage v aržet vtikajo.
Zdaj večerja jih tam čaka,
mislim, da še nikdar taka:
Švara išče oster meč:
»Lumpi, sprav'te se mi preč
To naj bodo vaše plače:
ker sem se podelal v hlače,
pred kakor da greste spat,
morate jet hlače prat.«
Štanjelci so vsi zbežali,
rajši ko da b' hlače prali.
Švara je zdaj sam ostal,
svoje hlače sam si pral.¹²

¹² H. F., V »starem mestu« Štanjelu, *Naš čolnič*, 1928, št. 7, str. 185–186. – Šestdesetletnico tega dogodka je tržaška *Edinost* takole oznamovala: Iz Štanjela. Danes 25. 3. je 60 let, kar se je bilo tuk. Ljudstvo uprlo proti grajskemu oskrbniku »Švara« v letu 1848. Razbilo je v pristavi na semnjišči grajsko klet, izvalilo sode vina na trg ter vino izpilo, a sode razbilo. Ljudstvo je bilo iz vseh sosednjih vasi. Grad pa in štanjelsko zidovje so Štanjelci branili z raznim orožjem. Švara je poslal v rihemberški grad po pomoč in proti večeru je prikorakalo 40 vojakov, ki so pijane okoličane polovili in pozaprli v grajski stolp. Drugi dan pa so isti dobili s palico po zadnjem delu, da je odmevalo na semnjišče, se ve pa, da je prejšnji dan všel, kedor je teči mogel. Tako je končala vstaja l. 1848 v Štanjelu. Naj bo še omenjeno, da je bil takratni lastnik gradu Ritter pl. Zahony. – Ljudstvo je zložilo v ta spomin narodno pesem: Kaj se je enkrat zgodilo /.../. B. n. a., *Edinost*, 28. 3. 1908, letnik 33, št. 88, str. 4.

Izbrane povojne objave

O etnografiji in folklori zapadnih Slovencev¹³

Slovenci, o katerih tu razpravljamo, živijo na obsežnem ozemlju, ki je bilo v raznih dobah razkosano tako, da enotnega imena nima. Za Valvasorja je n. pr. do same etnične meje na jugozapadu – do Štivanja – segala »Kranjska«. Na starih zemljevidih se »Furlanija« zajeda v osrčje Vipavske doline. In tako dalje. Izraz »Primorje« z raznimi izpeljankami se naslanja na avstrijski »Küstenland« ter bi lahko privedel do zmed: iz tedanjega Primorja so bili namreč izključeni bistriški okraj, del gornjega Krasa, Pivka, nekaj Vipavske, Idrija, beneška Slovenija in Kanalska dolina. Oblika »Julijska krajina«, ki se je uveljavila med dvema vojnoma po uradnem »Venezia Giulia«, je težko sprejemljiva poleg drugih razlogov zato, ker ne obsega Beneške Slovenije in Kanalske doline. Da bi ne bilo nejasnosti, imenujem vse Slovence zapadno od bivše jugoslovansko-italijanske meje s skupnim imenom **zapadni Slovenci**. /.../

¹³ Slovenski etnograf, 1948, letnik 1, str. 9–10, 14–29, 35–42.

I.

Zgodovinski oris do konca 19. stoletja

Kakšno je bilo vsakdanje življenje slovenskega ljudstva na zapadu od naselitve v 7. stoletju nekako do 14. stoletja, lahko samo ugibljemo na podlagi nič kaj zgovornih arhivalij. /.../

19. stoletje

Večjo pozornost kot zapisi istrskega župnika Volčiča je vzbudilo delo goriškega profesorja **Frana Erjavca** (1834–1887). V njegovih pripovednih spisih, nastalih po prihodu v Gorico (1871), je marsikje prikazano življenje, način izražanja, navade primorskega človeka. V potopisu »Na kraški zemlji« najdeš n. pr. verno podobo nekdanjega kraškega ognjišča. Etnografsko najbolj zanimivo pa je blago, katerega je poleg slovarskih doneskov stresal iz »Potne torbe« med 1875. in 1883.; tu imamo uganke, pregovore, otroške pesmice, pripovedke, zagovore, vraže, etnobotaniko in ljudsko medicino. Gradivo je Erjavec sam vestno nabiral po vsej pokrajini (tudi po hrvatskem delu Istre in kvarnerskem otočju), a znal si je poleg tega pridobiti vnetih sodelavcev med svojimi dijaki, med podeželskim učiteljstvom in duhovščino. Že pred 1879. so mu pomagali¹⁴ Kraševac Matija Sila (1840–1925) ter oba Gregorčiča (pesnik in njegov bratranec), kasneje pa še več drugih.

Z ljubeznijo in razumevanjem je posvečal svoj prosti čas etnografiji prezgodaj umrli **Lovro Žvab** iz Dutovelj na Krasu (1852–1888).¹⁵ Po njegovi zaslugi sta gornji Kras in tržaška okolica primerno zastopana v Štrekljevi zbirki SNP. /.../

Pri profesorju Erjavcu v Gorici se je nekega dne v sedemdesetih letih oglasil sedmošolec Štrekelj z Gorjanskega na Krasu ter mu izročil dva zagovora,¹⁶ ki ju je bil zapisal med počitnicami po pripovedovanju svojega deda v Gabriju. Prijazni profesor morda še slutil ni, da bo ta mladenič čez dobrih deset let »razprostrl svoje mreže na vse kraje, koder živi národ slovenski«. Leta 1887. se je namreč dr. **Karel Štrekelj** (1859 do 1912) na straneh ljubljanskega Zvona obrnil na slovensko javnost z znamenito »Prošnjo za narodno blago«, ki je obenem osnutek vsega njegovega bodočega uredniškega dela. V svojem obširnem načrtu je Štrekelj mislil poleg pesmi tudi na pregovore in uganke, morda celo na pravljice, pripovedke in drugo blago v nevezani besedi. Čeprav v resnici ni izvedel do kraja niti prve točke svojega prvotnega načrta, nam je v zbirki »Slovenske narodne pesmi« (1895 sl.) vendarle zapustil delo, katerega nam lahko zavidajo mnogi večji evropski narodi in ki Štreklja postavlja v prve vrste med slovenskimi ter slovanskimi folkloristi. /.../

Desno zgoraj Fran Erjavec, spodaj Karel Štrekelj.

¹⁴ Opomba Matičetovega: LMS 1879, 118.

¹⁵ Lovro Žvab (1852–1888), kulturnozgodovinski publicist in zbiralec ustnega slovstva na Krasu, je bil rojen pri Roš(e)tovih v Dutovljah.

¹⁶ Opomba Matičetovega: SNP, št. 5167 in 5171.

II.

Bežen pregled po panogah

1. Kmečki dom

/.../

V kraških predelih je bil splošno razširjen **kamen**. Iz kamenitih skrlí so bile tudi strehe. Jakob Filip Tommasini, škof v istrskem Novem gradu (+1655), poroča,¹⁷ da so komaj »pred kratkim« pričeli uvajati opeko namesto skrlí na strehah. Rutar predstavlja ta pojav za dvesto let bolj zgodaj, okrog leta 1330, a je brez dvoma še starejši.¹⁸ Tu pa tam je kdo izrazil mnenje, da ta ali ona arhaična poteza primorskih bivališč odseva prazgodovinske razmere. Nekatere vasi res ležijo točno v mejah prazgodovinskih naselbin (n. pr. Štanjel) in neka kontinuiteta bi morala vsekakor obstajati, toda dosedanje arheološko poznavanje je preslabo, da bi mogli preko domnev. Tudi kamnite pastirske »hiše«, »hiške«, »bajte« (eliptične zgradbe, ki nudijo zavetje pred nevihto ali burjo 2–4 sklonjenim osebam) samevajo na gmajni in po senožetih srednjega in gornjega Krasa ter opominjajo slovenske etnografe, da bi dohnali vsaj njihovo relativno starost.

/.../

2. Ljudsko gospodarstvo

Gospodarstvo zapadnih slovenskih predelov je v etnografskem pogledu še malo raziskano. Doslej objavljeno gradivo je po večini gospodarsko-statističnega ali pa vzgojno-gospodarskega značaja, zato ga bo treba za etnografsko rabo vselej skrbno prevejati. Zanimive podatke o hrani in sploh o ljudskem gospodarstvu gornjega Krasa je nabral v Avberu in okoliških vaseh Virgil Šček, a so še v rokopisu.¹⁹

/.../

Naprednejši, produktiven način gospodarstva je **živinoreja**. Na slovenskem zapadu so zastopane iste živali kot drugod po Sloveniji, seveda s krajevnimi razlikami. Tako je n. pr. konj mnogokje kmetu odveč, ker je predrag za vzdrževanje (prim. kraški pregovor: »Majhen konj spelje veliko premoženje.«) Krajevnim zmogljivostim bolj primeren je bil skromni osel. Razen v goratih predelih so domače živali danes hlevske živali, celo ovca, ki se je zadnja leta pred vojno pričela na novo pojavljati tam, kjer je bila že izginila. **Planšarstvo** je danes omejeno na gornje Posočje, Ter, Rezijo in Kanalsko dolino, včasih pa so planšarili Pivčani in še pred dobrimi 70 leti so »stanáрили« tudi Kraševci. Ob češnjah so gnali »blago« na nanoško pogorje, ob grozdju pa so ga prignali domov.²⁰ Govejo živino je črednik pasel »od sveti Križ (3. V.) do sveti Križ (13. IX.)«. Drobnico so pozimi pasli vse vprek po senožetih ter jo zaganjali tudi na njive, da je gnojila. Skrb za domače živali si sporazumno delita mož in žena, vendar tako, da n. pr. pri konjih ali pri čebelah žena nima ničesar opraviti, mož pa ne v svinjaku in pri perutnini.

/.../

V ozki zvezi s poljedelstvom so primeri notranje selitve zaradi večjih skupnih sezonskih del: Tolminci in nadiški Slovenci prihajajo na Kras ob košnji, do vpeljave strojnih mlatilnici so

¹⁷ Opomba Matičetovega: Tommasinijevi »Commentarij storico-geografici della Provincia dell' Istria« so izšli v Archeografo triestino (I serie), vol. IV, 1837.

¹⁸ Opomba Matičetovega: Stelè Fr. (Umetnost v Primorju, str. 19–20) meni, da se je streha iz korcev prvič pojavila v teh krajih pod vplivom rimske civilizacije. V srednjem veku pa je oživela prazgodovinska tradicija, ki se javlja v škrlilnatih strehah – prakulturnih strehah te dežele.

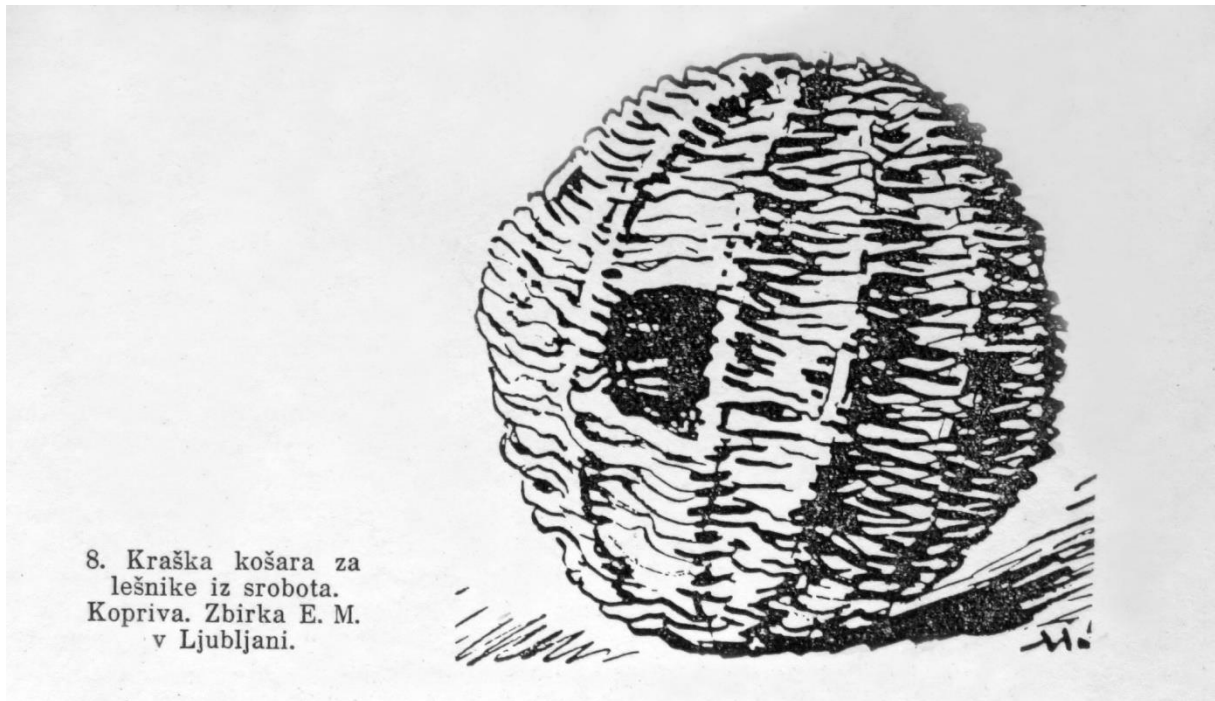
¹⁹ Opomba Matičetovega: Tudi za Lokev in neposredno tržaško okolico ima V. Šček nekaj dragocenih gospodarsko-etnografskih podatkov v rokopisni »Lokavski kroniki«.

²⁰ Opomba Matičetovega: Spomin na to je ohranjen v reku iz Avbera: »Češnja rdečica – ovčar na goro cica; ko jagod'ca méd'ca – ovčar z gore ceca (Šček, Paberki). – Dejansko v *Paberkih* piše takole: Češnja redečica, / ovčar na goro cica (langsam gehen, bergauf) / ko jágodica méd'ca, / ovčar iz gore ceca (niederwärth sich bewegen). Škofijski arhiv Koper, ŠČEK, Virgil, *Paberki* 2, str. 41 (dalje: ŠČEK).

Kraševci hodili na Pivko mlatit,²¹ Vipavska dolina ob trgatvi pa vedno zaposluje lepo število Ne-vipavcev.

/.../

Poljedelec si rad čim več napravi sam. Tako n. pr. včasih ni bil dober kmet, kdor si ni znal splesti gnojnega koša (»gratune«). Že otroci na paši se uče plesti ter izdelujejo raznovrstne košarice, vse za domačo rabo. Zanimiva je oblika »vrše« ali »košulje«, okrogle, okoli in okoli zaprte kraške posode z majhno štirioglato odprtino za lešnike ali orehe. Na izdelkih domačih obrtnikov opazamo neredko zavestne ali podzavestne umetniške težnje, ki nas vodijo že v območje ljudske umetnosti. Še do nedavnega se je to dogajalo tudi pri kraških kamnosekih.

4. Ljudsko pravo

/.../

So primeri, ko nenapisano ljudsko pravo, izkristalizirano v običajih, pride v navzkrižje z uradnimi predpisi oblastev. Ko so kraški fantje okrog l. 1870. s silo ustavili in zavrnili balo,²² ker novic ni hotel plačati odkupnine, so morali odsedeti mesec dni v zaporu. Stari ženitovanjski običaj, na podlagi katerega so si fantje lastili pravico do prisilnih sankcij v primeru neizvršitve, je bil s tem smrtno prizadet.

5. Ljudski običaji

/.../

Običaji »od povoja do pokrovca«. Imamo običaje, v katerih je subjekt in objekt človek sam, od rojstva do smrti. Ko je otrok prišel na svet, so sorodniki prinesli porodnici v dar štrihan jerbas kruha, moke in drugih reči. Prinesejo še dandanašnji v plenirju. Temu darilu pravijo

²¹ Opomba Matičetovega: Svojevrstna otroška zabava spominja na to: otroci ujamejo obada, pretaknejo mu skozi zadek slamico ter ga spustijo z besedami: »Beži na Pivko mlatit!« (Kopriva na Krasu.)

²² Opomba Matičetovega: Gl. tudi ob običajih. O tem mi je 1935. pripovedoval pok. Tone Mrcina, ki je sam bil med kaznovanimi. Z njim so bili še Petvar Jože, moj ded Matiče in drugi, sedaj vsi že mrtvi. Sovaščanu Jožetu Jurci, uradniku Min. za trg. in preskrbo LRS v Ljubljani, pa dolgujem sporočilo, da je podoben primer iz vipavskih Gabrij prišel pred sodišče v Ajdovščini še okrog l. 1923.

»prinos« (Ponikve na Krasu).²³ Dar otroku-krščencu je v tej ali oni obliki še splošno v navadi. Neznano pa je danes povračilo botri, medtem ko so jo pred kakimi 60. leti nekako obvezno obdarovali s predivom. Nekateri so že zaradi tega prav rade šle za botro. »Či (= kje) si dobila trko (= toliko) prediva?« »Sem držala h krsti« (Kopriva na Krasu).

Ženitovanjskih običajev se je mnogo opustilo. Na Krasu (Brje pri Koprivi) se je vaškim fantom, ki so zagradili pot in zahtevali odkupnino za balo, prvi novic postavil po robu že okrog 1870.: novica je bila Lórkova z Brjen, novic pa iz Pliskovice.²⁴ Zadnje »kolénišče« (nakolenčič) je bilo pri Pihlevih na Brjah nekaj let pred svetovno vojno, ko je prišla k hiši nevesta iz Tupelč.²⁵ /.../

Smrt. Kadar umrje cerkovnik, ga morajo vsi pokropiti, zato ker je vsem »nunc« (= boter, Kopriva na Krasu). Pozornosti je vredno izročilo, po katerem naj bi bili v starih časih nosili pokopavat mrliče na Krasu k sv. Eliji na Brje pri Koprivi celo s Štjaka na Vrhéh, na Vipavskem iz Črnič in Šempasa v Sanabor;²⁶ /.../

Letni običaji. Drugo vrsto običajev lahko porazdelimo po štirih letnih dobah. /.../ Med letnimi časi je najbogatejša z običaji spomlad. V one dni, ko sta noč in dan enaka, pade praznik Marije »glavnjénce« (25. III.), ki vtakne »glavnjico v zemljico«, da vzcete. Poudarek je na prebujenju zemlje; otroci morajo ta dan prvič sezuti čevlje in storiti vsaj nekaj korakov bos, pa naj si je zunaj celo sneg (Kopriva na Krasu). /.../

6. Ljudsko zdravstvo

Slovensko ljudstvo na zapadu je do nedavnega uporabljalo in deloma še sedaj uporablja proti boleznim mnoge pripomočke, ki ne ustrezajo zahtevam sodobnega zdravstva, pač pa so v zvezi z nejasnimi predstavami o izvoru bolezni. Če je boleznim kriv **urok**, lahko pomaga *zaurok* (= proti-urok, Kopriva na Krasu). **Medežije** in **rečnije**, s katerimi so *metháli* (= zdravili) apotekar, *médih* in drugi šolani strokovnjaki, niso nikoli uživale zaupanja preprostega ljudstva. Domači *lek*, katerega je nasvetoval kak berač, stara ženica ali podeželski duhovnik, je bil neprimerno bolj cenjen. Toda **lečít** ponekod (n. pr. v Hruševici pri Štanjelu) pomeni že skoraj isto kar »zagovarjati«. **Zgovor, zagovor**, »*sagovarna molitva*« (Fradel), *uorok* (Kubed v Istri), *zgovarjat* (Gornji Kras), *pánat* (Kras), *zauorit* (Fradel), *zapretít* (Budigoji), *pretít* (Dol. Barnas), *besedáti* (»so besedál, ma ji niéso pomogli«, Ter): taki in podobni so izrazi, s katerimi zapadni Slovenci označujejo čarovni izrek in z njim združena obredna dejanja, ki naj bi bolezen pregnala. /.../

Lečijo in zagovarjajo lahko ženske in moški. Glavobol, razne »slabosti« in lažje bolezni odpravljajo ženske. Kjer pa gre za kaj hujšega, je potrebna ali vsaj splošno v navadi moška beseda: v Kubedu (Istra) so taki primeri za nahod, zvin in gada. Pri »mali« in »veliki besedi« iz Podkrna so prvo verjetno uporabljale ženske, drugo pa moški, kakršna je pač bila bolezen, huda ali blaga. Moč besede je že vnaprej preračunana glede na zaželeni učinek. Zapadni Slovenci delijo zagovore na dobre – koristne ter slabe – škodljive (sem spada n. pr. »sovražna beseda« iz Podkrna). Dobri zagovori odpravljajo bolezni, slabi pa jih napravljajo, kličejo (na ljudi in živali). Prvi so zagovori v pravem pomenu besede, drugi so le uroki. Druge je cerkev preganjala kot zločin in zlorabo, glede prvih pa si ni bila na jasnem, kaj bi. O tem nam pričajo tudi ljudske zgodbe:

1. Zagovornik Tone Ovčarjev iz Tomaja na Krasu ni dobil odveze pri spovedi. Ko je župnika kasneje pičil modras, da je moral klicati Toneta na pomoč, mu je obljubil, da ne bo nikoli nikomur branil zagovarjati. 2. Podobno se je pripetilo duhovniku iz Pliskovice. 3. Tretji

²³ Opomba Matičetovega: Zapisal Domine Pegan leta 1935. Iz moje rokopisne zbirke.

²⁴ O tej aferi glej več v poglavju Fantovanje in svatbe, *Bedenice*, str. 175 in opombi 607 in 609.

²⁵ To je bila Amalija Grmek - Kovačkova iz Tupelč (1885–1969), ki se je leta 1911 omožila s kamnosekom Vincencem Jurco - Pihlevim, Brje 4.

²⁶ Opomba Matičetovega: Bednařik, 128.

duhovnik pa je zagovorniku, ki je njegovim kravam vrnil mleko, naravnost *ukazal*, naj ljudem pomaga z zagovori.²⁷ /.../

8. Ustno slovstvo

/.../

c) Uganke.

Uganke, ki podlegajo splošnim folklornim zakonom, nastajajo, živijo in umirajo povsod, zato tudi med zapadnimi Slovenci. Samo na nekaj vasi je bila omejena pred kakimi 50. leti uganka, ki je danes ni več: »Smodínov gospod je znal pisat, brat prav nič – kako je to?« (Kopriva na Krasu. Pojasnilo: Smodinovi – hišno ime – so imeli duhovnika, njegov brat doma pa je bil nepismen. Uganka sloni na dvoumni obliki »brat« = samostalnik ali nedoločnik glagola brati). Bolj razširjena po Gornjem Krasu pa je bila druga uganka »Muj ti buh nebeški, farman snožeški jen vikar štjački so tekli vsi po ani jački« (Kopriva, 1936). Ključ do tega nerazumljivega teksta in pojasnilo, da gre za uganko, je našel V. Šček v Avberu ali nekje v okolici z varianto: »Farman snožečki in kaplan štjački sta spala oba v eni jački – kako je to?« Odgovor: »Bila sta dvojčka.«²⁸ Krajevno je ta uganka opredeljena, časovno pa ne več, ker menda nihče ne pomni dvojčkov. Zato pa zdaj preostajata dve možnosti; ali bo ta uganka brez konkretnih okoliščin, ki so sprožile njen nastanek, postala splošna in se ukoreninila med ljudstvom, ali pa bo padla v pozabo. To bo povedal čas. /.../

d) Pregovori.

/.../

Poleg splošnih pregovorov imamo precej takih, ki izražajo pokrajinske posebnosti: »Na Krasu je pod vsakim grmom gad«, »Modrasa pusti, Kraševca ubij!« /.../

Toda pokrajinsko preučevanje pregovorov je važno tudi zato, ker ta ali oni kraj lahko hrani boljše variante splošno znanih pregovorov ali pa take pregovore, ki so bili nekdanj verjetno razširjeni tudi drugod, a so se že izgubili. Tako n. pr. ne vem, ali se še kje razen na Gornjem Krasu čuje: »Šenica je samo za franke (= davke) jen za poberine« (pod »poberini« so mišljeni graščaki, duhovnik in cerkovnik; še pred sto leti si kmet ni mogel privoščiti pšenice ter je za lastno prehrano prideloval le rž, proso, ajdo in v novejših časih turščico). Težko umljiv preostanek nekdanjih časov je tudi tale pregovor iz Koprive na Krasu: »Kadar je pirjevca v lopati, piš nas v uho ta-bogati!« Pirjevica (*triticum spelta*)²⁹ je bila včasih važna za prehrano ubožnejših; ko so pridelek pospravili, niso bili več navezani na pomoč ali miloščino bogatašev, pa so jim lahko zagodli: »Pišite nas v uho!«

9. Ljudski jezik

/.../

Jezikoslovje in etnografija imata precej široko skupno polje dela. Dialektologijo bi nekateri hoteli celo podrediti etnografiji. To pa ni potrebno. /.../ Pri nas n. pr. že Erjavčevi zapiski »Iz potne torbe« lepo kažejo, kako lahak je prehod iz jezikovnega področja v etnografsko. Nekako dopolnilo ali nadaljevanje Erjavčevega dela so Štrekljevi slovarski doneski »Iz besednega zaklada« (1892) in »Iz živega jezika narodovega« (1894), ki vsebujejo prav tako marsikaj etnografskega. /.../

²⁷ Opomba Matičetovega: Izvlečki iz moje rokopisne zbirke.

²⁸ Opomba Matičetovega: Navajam iz Ščekovih »Paberkov« po spominu. Dejansko beremo pri Ščeku: »Farman senožečki in kaplan štjački sta ležala oba v eni jački (ne pijana, ampak v materi, ker sta bila brata).« Šček, *Paberki 1*, str. 81, in podobno v *Paberkih 2*, str. 178. – V vrstah senožeških župnikov in štjaških duhovnikov od vstetega 17. stoletja dalje ni najti dveh bratov (dvojčkov) oziroma dveh duhovnikov z enakim priimkom. Če je v ljudskem izročilu resnično jedro, bi lahko sklepali, da sta imela isto mater in različna očeta, se pravi, da sta bila polbrata in sta torej imela različna priimka.

²⁹ Opomba Matičetovega: Prim. F. Kotnik, O piri in ženitovanjskem kruhu. Et. XVII, 51.

10. Ljudske knjige

/.../

V ustnem izročilu zapadnih Slovencev imajo knjige velik pomen. Pogostoma se omenjajo zlasti »črne bukve« in njih moč. A tudi tam, kjer se pripovedovalec ne sklicuje na »stara pisanje« ali »branje«, kaj lahko predpostavljamo pisano predlogo. Tako je n. pr. pri **prerokovanjih**. »Preroki« so bili povsod med ljudstvom dobrodošli, saj se nihče ni zanimal, od kod jemljejo svojo modrost. V resnici pa so ti preroki črpali iz krajših in daljših rokopisnih zbornikov o »sveti Šembilji«, o »Antikristu« in podobno, kasneje tudi iz tiskanih knjižic. Okrog 1860. je n. pr. natisnil neko prerokovanje Paternolli v Gorici,³⁰ podobno »Prerokovanje« pa je izšlo v Trstu celo še l. 1877.³¹ /.../

Iz lastnih zapiskov do leta 1936 posnemam še sledeče: 1. Na Krasu je imel »črne bukve« nekdo v Kosoveljah (sežanski okraj). 2. Rajnik Frk v Krajni vasi, krojač in cerkovnik, je tudi imel bukve, iz katerih si je nekaj prepisal Miha Cilčev, a samo dobro, nič takega, kar škodi ljudem. Frk je večinoma iskal zaklade po navodilih iz knjige, a vedno brez uspeha. 3. Stari Turk v Koprivi je baje dobil črne bukve od gospoda Pirjevca ter je znal »zgovarjat« bel na očesu ...

11. Ljudske igre

/.../

Mnogo znakov ljudske igre ima na sebi uprizoritev Kristusovega trpljenja v Kobljeglavi na Krasu (menda leta 1928). Igrali so dvakrat: na binkoštni ponedeljek in naslednjo nedeljo, obakrat na prostem – na »gorici« pod cerkvijo. Besedilo je verjetno sestavil župnik, toda pomisliti moramo, da so domala v vseh vlogah obširnega dejanja nastopali preprosti ljudje (nad 80 oseb!) in ne poklicni igralci. Igrala je tako rekoč vsa vas, pomagale pa so tudi sosednje vasi, največ Štanjel. Ne glede na posmeh in celo odkrita nasprotovanja, je uprizoritev uspela. Dvomim, da bi bilo treba ta uspeh pripisati verski vnemi igralcev ali gledalcev, saj se je po sosednjih vaseh govorilo, da se Kobljeglavci »s Kristusa norčavajo«. ³² Bolj verjetno je občinstvo pritegnil dogodek sam po svoji izrednosti, zraven pa igra, način podajanja in podobni momenti, katerim se je zavedno ali nezavedno pridruževal še kulturno-nacionalni moment (domači jezik se je prav v tistih letih moral nasilno umikati iz javnosti).

12. Ljudski napisi

Na hišah, kalonah, vodnjakih, mostovih, znamenjih, pokopališčih in cerkvah našega zapada srečujemo slovenske napise. Ob njih bi lahko zasledovali, kako si je slovenska beseda, najprej samo občevalno sredstvo preprostega, neukega ljudstva, polagoma utirala pot – v pisani obliki – z domačih zidov na javne zgradbe. Ta beseda – slikana na platno, les, kovino (na votivnih podobah, pohištvu itd.), vrezana v les (na skrinjah, na predmetih cerkvenega inventarja itd.), vžgana v les, vklesana v kamen – je vselej po svoje zanimiva, bodisi kulturno-zgodovinsko, dialektološko ali etnografsko. Dokumentarična vrednost napisov navadno raste z njih starostjo; vendar pa to ni nikak zakon; zlasti z etnografskega vidika ima starost podrejen pomen.

³⁰ Opomba Matičetovega: Gl. Plesničarjevo bibliografijo »Narod naš dokaze hrani«, Ljubljana 1940, št. 77.

³¹ Opomba Matičetovega: PREROKOVANJE / za / te prihodnje čase / Kaj in kako se bo godilo do sodniga dneva / Drugi natis / Nabrane od Daniela Kralja leta 1250 / Prestavil Franc Švara / U Trstu / 1877 / Cena 10 Krajcer. Knjižico (broš., –8°) sem videl poleti 1940. pri duhovniku E. Ferjančiču v Šlovrencu v Brdih.

³² Opomba Matičetovega: Ker je prav v tistih dneh toča neusmiljeno pobila kobljeglavsko polje, medtem ko je okoliškim vasem prizanesla, so mnogi videli v tem »kazen božjo« za to, ker so »kristusa oponašali«. Igre sam nisem videl, nekaj pa imam od sovaščanov, ki so se udeležili prve ali druge predstave. Iz razgovora z dimnikarskim mojstrom Rudežem iz Kobljeglave, ki je sam igral v vlogi Heroda, sem izvedel poleg novih podrobnosti tudi to, da so isto igro že prej (1911. ali 1912.) igrali v Miru pri Gorici, kjer je bil g. Drašček kaplan.

Najstarejši napis, kolikor mi je doslej znano, nosi letnico 1919, poteka s kraških tal – z Grižan pri Vrabčah na Vrhéh, ter beleži, kdo so bili starešine »v tim času«, ko so »sturili ta pot« (pod, lesen strop v cerkvi).³³ Skoraj dvesto let kasneje – leta 1803. – so vzdali ob dograditvi mostu čez Močilnik med Slapom in Trgom v Vipavi svojevrstno ploščo. S fotografskega posnetka v Etnografskem muzeju v Ljubljani berem:³⁴

IMENITNI MOJSTER MNT: TROST
JE STURU TA TERDNI MOST
SKUSI SHPESHE KOM: SLAPNSKIGA
JENU POMUZH GR: IPAUSKIGA
GOSPODA TADEUSA LANTHIRIA
DE USAK BRES SKRBI ZHES DIRIA
TUDI GR: COBENZEL IE DAU
H TEMO DELO EN DOBER MAU
GOSPUD SCARIA JEN TERSHANI
POSEBNU IS DELLAM LOSHANI
SO POMAGALI H TEMU MOSTI
BUCH GA OBDERSH LEIT DOSTI.

Ta verzificirani napis razodeva – glede na čas in kraj, v katerem je nastal – precejšnjo rutino pri pesniku, ki ga je zložil. Pomaknimo se približno sto let bliže, pa dobimo na pokopališču v Koprivi napis, o katerem bo še govora pri ljudski umetnosti: Tukej – postavim – usred mojih – pokojnih – ta spomin – se nesem neker učil jest – hvaležni – Anton Ukmar – h. št. 18. Je iz leta 1905.³⁵

13. Ljudska umetnost

/.../

Lesena plastika, rezljani ali slikani okraski na lesu, slikana znamenja, freske na hišnih pročeljih,³⁶ ljudske podobe na steklu, okraski iz kovanega železa itd. so bolj ali manj razširjeni po vsem slovenskem zapadu.

Svet zase pa predstavljajo tvorbe iz kamna, značilne za kraške predele. /.../

Oblikovanje kamna je na Krasu doživelo v prvi polovici 19. stoletja nekak razcvet, o čemer pričajo fino izdelana ognjišča,³⁷ bogate »šape« vodnjakov,³⁸ »(n)ákule« pri kolonah, včasih z mojstrskimi reliefi. Ta nepojasnjeni razcvet se pričinja prav za prav ob koncu 18. stoletja, v drugi polovici 19. stoletja pa nastopa že tiho propadanje. Letnice, na katere so kraški kamnoseki redkokdaj pozabljali, bodo znatno olajšale preučevanje tega pojava z umetnostno-zgodovinskega vidika. Posebne študije, posvečene oblikam ognjišča, vodnjaka, »kalone«, nam bodo bržkone odkrile marsikaj zanimivega v umetniškem snovanju slovenskega življa na Krasu. V kamen vklesani napisi in imena mojstrov³⁹ nam neizpodbitno potrjujejo, da gre tukaj

³³ Opomba Matičetovega: Kos Fr., Ornamentika lesenih poslikanih stropov ..., str. 87.

³⁴ Opomba Matičetovega: Foto-arhiv E. M., št. 1115. – Za zadnjo vrstico se moram zahvaliti Svetozarju Križaju, stud. arh., ki jo je prebral na kraju samem.

³⁵ Opomba Matičetovega: Po lastnih zapiskih. Sedaj objavljeno v tržaškem »Ljudskem tedniku« (1947, št. 80 sl.), pod rubriko: »Primorski ljudski napisi«.

³⁶ Opomba Matičetovega: Zanimiva je freska pri »Kovačevih« v Skopem na Krasu, iz srede 18. stoletja, legendarne snovi: sv. Anton in priča iz pekla.

³⁷ Opomba Matičetovega: Italijanski zavod za spomeniško varstvo (Sovrintendenza alle Belle Arti) se je zavzel za ognjišča ter je prepovedal rušiti jih.

³⁸ Opomba Matičetovega: Lep primer z Gorjanskega na Krasu glej pri Bednařiku, str. 107.

³⁹ Opomba Matičetovega: Na Urbáncovi kaloni v Podragi pri Vipavi (iz l. 1845) sta podpisana Jakob in Janes Oru iz Avbera na Krasu, kar priča, da so boljši mojstri sloveli in prejeli naročila tudi od daleč.

za nekaj domačega, slovenskega. Pri kalonah bi še posebej opozoril na redke primer koloriranja kamna v Brkinih (Misliče, h. št. 17, p. d. »pri Kovačevih«).

Primeri okrogle ljudske plastike v kamnu so redki. Etnografski muzej v Ljubljani hrani dva kipa iz Sanabora pri Vipavi (1. pol. 19. stoletja).⁴⁰ Človeške figure se pojavljajo pri reliefih na znamenjih,⁴¹ vodnjakih, kalonah itd.; včasih so le bolj linearno-shematično nakazane, včasih pa precej plastično modelirane.⁴² Tudi na vaških pokopališčih naletimo tu in tam na poskuse plastičnega oblikovanja: Križani, mrtvaška glava, simbolične živalske figure. Posebno zanimivi so spomeniki, ki niso nastali po naročilu. Tako je kamnosek-samouk v Koprivi na Krasu izdelal dva spomenika svojim dragim; ko mu je – po njegovem trdnem prepričanju – lepo uspel Kristus na križu, je samozavestno pripisal z dletom: »SE NESEM NEKER UČIL JEST!«

Napis na stranskem licu podstavka kamnitega križa, ki ga je Anton Ukmar - Urškin sklesal in postavil v spomin pokojnemu očetu Jožefu in bratu Janezu. Foto Gorazd Makarovič, 1965, fototeka SEM.

⁴⁰ Opomba Matičetovega: Glej Stelè, Umetnost v Primorju, sl. 25.

⁴¹ Opomba Matičetovega: N. pr. sv. Peter iz l. 1660 na »Petrovem pilu«, Vrhpolje pri Vipavi. (Foto-arhiv Etnogr. muzeja v Ljubljani.)

⁴² Opomba Matičetovega: Prim. relief, vzidan pred »Pikcovo« kalono v Dutovljah, h. št. 13. (Foto-arhiv E. M. v Ljubljani, št. 534.)

Etnografski spomeniki v sežanskem okraju⁴³

Sežanski okraj je danes večji kakor nekdanj pod Avstrijo, ker obsega tudi del bivšega samostojnega komenskega okraja, tako imenovani »Dolenji Kras« ali »Dolenjščino«. Prav ta zahodni del sežanskega okraja je bil krvavo prizorišče prve svetovne vojne, ki je vrsto vasi porušila dobesedno do tal. In vendar so na mestu starih vasi vstale nove: poleg Doberdoba, ki je ostal v Italiji, n. pr. Kostanjevica, Opačja sela, Temnica, Nova vas, Brestovica in druge, kjer etnograf nikakor ne bo mogel in ne sme brezbrizno mimo, češ »Tu nimam kaj iskati! To je vse novo!« Tako preprosto ne gre. Ljudje so si namreč obnovili domove, pričeli obdelovati zemljo; kamnarji so se še uporneje zagrizli v kamen; stare ženice, dekleta, priložnostni ali poklicni pevci so v letih begunstva celo obogatili svoj pesemski in pripovedni program ter prenesli iz osrednje in vzhodne Slovenije domov na zahod marsikaj dotlej neznanega. Tako se pojavljajo prav zanimiva vprašanja, ki jih bo treba prej ali slej resno pretresti. Toda rad bi zelo konkretno nakazal nekaj najnujnejših nalog, ki čakajo zaupnike etnografskega varstva v sežanskem okraju.

Po gmajnah (redkeje v senožetih) Gornjega Krasa in tudi že v območju STO-ja samevajo tako imenovane »hiše«, »hiške« ali »bajte«. To so pastirska zaklonišča proti burji in dežju, v nevihtah ob letnem času pa nudijo zavetje tudi poljedelcu – trem, štirim, celo šestim sklonjenim osebam. Zunaj so te hiške največkrat štirivoglate, pogled v notranjščino pa nam pove, da imamo opravka z eliptičnimi, včasih kar okroglimi zgradbami, ob katerih se človek nehote spomni jajčastih tlorisov stanov v Kamniških planinah. Vsekakor gre tu za izredno staro izročilo, ki sega verjetno v prazgodovinske čase. Kljub temu pa tem spomenikom nihče ne posveča zaslužene pažnje. Domačin se danes komaj zmeni zanje, ker s spremembo gospodarskih oblik postajajo nekako odvečne; turist, ki drvi po asfaltirani cesti, in včasih celo tisti, ki izbira bolj odročna pota, kaj lahko prezre te spomenike. Ni torej čudno, če jih tudi slovenski etnografski letopisi vsaj do danes ne omenjajo niti z besedico. Italijanski etnografi so deloma obravnavali samo podobne primitivne zgradbe v jugozahodni Istri, kjer gre v osnovi brez dvoma za isti pojav, a nastopajo vendarle tehnično bolj dovršene in tudi lepotno izrazitejše okrogle oblike »kuč« (»kučarjev«, »tugurjev«, »casit« itd.), ki so po svoji funkciji – vsaj danes – ozko povezane s poljedelstvom. Kaj naj bi storil v tem primeru zaupnik sežanskega, ajdovskega, ilirsko-bistriškega in morda še katerega okraja? Izkoristi naj prvo lepo nedeljo, praznik ali kakršenkoli prosti čas ter jo mahne čez kraško gmajno: prvič bo to etnografsko redkost »odkril« zase, drugič pa bo med raznimi primerki teh »hiš« že pričel gledati, katere so lepše, starejše, zanimivejše po svoji obliki, legi, i. p.; obenem bo morda tudi risal, fotografiral in vnašal svoja opažanja v potni zapisnik. Svoje izsledke bo zaupnik ob prvi priložnosti sporočil v centralo, to je etnografskemu referatu Zavoda za varstvo, ki naj bi kmalu izdal ukrepe za zavarovanje nekaterih značilnejših primerkov »hiš«.

Poglavje zase so primorske strehe. Te strehe, kakor je poudaril prof. Stelè že v knjigi »Umetnost v Primorju«, imajo očitne prazgodovinske osnove in kažejo prvotno streho kraških predelov. Mimogrede bi dostavil, da je pri izkopavanju stiške gomile leta 1946 prišel na dan zanimiv grob, pokrit prav s takimi in podobno naslonjenimi ploščami škrljevca kakor kraške strehe. Taka kraška streha tu in tam še danes pokriva enoceličen prostor. Varstveno pa so take strehe precej težak problem. Na kulturnih stavbah – cerkvah, zakristijah, zvonikih, i. p. – je stvar lažja kakor pri stanovanjskih stavbah. Zaradi velike teže skrli se sleme, »špirovci« in drugi leseni podporni deli (ponekod stari že več stoletij in poleg tega slabo vzdrževani) pričenjajo šibiti in kriviti, tako da pomenijo resno nevarnost za stanovalce. Jasno je, da v takih primerih, ko gre za življenje, ni govora o kakem posredovanju zaupnikov. Strah, da bi se skrli zrušile same, narekuje lastnikom predčasno umetno rušenje. In vendar smo pred bodočimi

⁴³ *Varstvo spomenikov*, 1948, letnik 1, št. 1, str. 26–28.

rodovi obvezani, da jim ohranimo na naših tleh vsaj nekaj takih prič davne preteklosti. Pri izbiri tovrstnih objektov, ki bi jih bilo treba brezpogojno zavarovati, bo spet važna vloga zaupnika, ki bo natančno poučen o stanju v svojem okraju, tako da bo lahko kadarkoli postregel centralnim organom spomeniškega varstva s predlogi, nasveti ali vsaj z evidenčnimi podatki.

Zgoraj: hiška pri Novem kalu v okolici Koprive, ki jo je dal napraviti Jože Lavrenčič - Blaževac v tridesetih letih 20. stoletja na sočasno očiščenem pašniku. Fotografijo iz zapuščine Milka Štolfe hrani Mitja Gulič - Jaščev v Koprivi. Spodaj: njeno stanje danes.

Iz okvira ljudske materialne kulture bi omenil še ognjišča. Iz otroških let se spominjam n. pr. v rojstni vasi Koprivi, ki šteje okrog 60 živih ognjev, kakih 18–20 odprtih ognjišč, medtem ko bi jih danes s težavo morda še naštel pet.⁴⁴ Ognjišča so bila za italijanske uprave med dvema vojnama zavarovana, vendar v manjši meri kot etnografski spomeniki, bolj pa zaradi kamnoseških oz. klesarskih okraskov na čelni strani. Pokrajinski spomeniški urad v Trstu (»Sovrintendenza alle belle arti«) je prepovedal rušenje ognjišč na Krasu, toda prepoved je nujno ostala na papirju, saj je bila postavljena premalo stvarno, presplošno. Mi se bomo morali omejiti na nekaj določenih ognjišč, ki jih bomo pa zares obvarovali, najlepše morda tako, da jih bomo prenesli v slovenski »Skansen«, ko bo čas za to. Z izbiranjem in tudi s pogajanjem z lastniki pa bi kazalo pohiteti, saj nam lastnik po dogovoru lahko ognjišče spravi, čeprav sam namesto njega dene v hišo štedilnik. Ne moremo pa si ogledovati, izbirati in ocenjevati že porušenih ognjišč. Zaupnik nas bo tudi tukaj vodil, nam svetoval in posreboval. Pri socialni kulturi bi bilo odveč podrobno naštevati razne običaje, pravne starine in drugo. Rad bi opozoril le na posebno vrsto »spomenikov«, o katerih kaj malo čujemo, še manj pa beremo, vsaj pri nas na Slovenskem. Med starimi hišnimi imeni na Gorenjem Krasu imamo celo vrsto takih, ki imajo za podlago žensko ime: Metni, Micni, Urškini, Ančkini, Jerni, Lenini, Gendrni itd. Kaj naj rečemo o Metah, Lenah, Gendrah in drugih ženah, ki so dale hišam ime? Morda to, da so bile pač »blagonice« (verbarice, dotarice i. p.), vdove, da so »nosile hlače« namesto svojih mož? V posameznih primerih bo to seveda držalo, kaj takega načelno posplošiti pa bi si ne upal. Popolnoma drugačno pričevanje o razmerju med možem in ženo v preteklosti nam podajajo rokopisni »Paberki« avberskega župnega upravitelja V. Ščeka. Ta je menda okrog leta 1930 v avberski duhovniji (dolina Raše) pokopal zadnjo ženo, ki je svojega moža od dneva poroke do smrti stalno vikala, mož pa je njo tikal. To naj bi ne bil osamljen primer, ampak nekako pravilo. Kako naj spravimo v sklad dvoje tako nasprotujočih si izročil? Dalje: V Dobravljah je bila pred 110 leti takale poroka: nevesta je bila stara 19 let, ženin pa komaj 14 let. Kakšni razlogi so tu silili v zakon obe stranki? Pojasnilo, da se je ženin z zakonom hotel izogniti vojaški suknji, ni dovolj prepričevalno. Kdo bi mogel loviti v vojake štirinajstletnega fantiča? Tudi vemo, da je nevesta ostala na svojem domu, ženin pa na svojem, kakor nam potrjujejo matične knjige, ki beležijo prvega otroka komaj kakih osem let po poroki. V tomajskih matičnih knjigah (od leta 1625 dalje) bi lahko zasledili več takih primerov. Potrebno bi bilo, da bi posvečali vso pažnjo tudi takim pojavom. Zaupnik ima pri tem prednost, da je bliže prvim virom, ker na svojem terenu lahko marsikaj sam neposredno opazi, še več pa lahko izve v razgovoru z znanci in s starimi ljudmi. Nekak prednosten položaj v slovenski etnografiji je imela doslej besedna umetnost, ustno slovstvo ali »folklor« v ožjem smislu, in je zato široki javnosti razmeroma najbolj znana. In kljub temu je sežanski okraj tudi tu v marsičem podoben ledini. Nekateri ugledni domačini, kakor M. Sila iz Povirja, L. Žvab iz Dutovelj, K. Štrekelj z Gorjanskega in redki drugi so s svojim nabiralnim delom potegnili komaj prve ravne brazde. Vse ostalo nas še čaka. Seveda bo zaupnik v posameznih primerih, če bi naletel n. pr. na izrednega pripovedovalca, storil najbolje, da o tem takoj obvesti referenta pri Zavodu. Med drugimi bi bilo v sežanskem okraju vredno poiskati in »zaslišati« dva berača (le če sta še živa): prvi je znan pod imenom Lojze iz Vojščice, drugi pa je striček iz Mavhinj, ki se je še tik pred vojno leto in dan potepal okrog z brinjevim šopkom v gumbnici in s pesmijo na ustih.

⁴⁴ Starejši vaščani in vaščanke Marjo Vrabc, Kopriva 54, Danijela Gulič, Kopriva 46, Stanislav Lisjak, Kopriva 22, in drugi se iz mladih letih spominjajo ognjišč pri Drejcovih, Vanetovih, Mežnarjevih, Matičkovih, Micnih, Vakovih, Mrcinovi v Gasi, Tišlerjevih, Zegovih, Gulčevih ta bogatih in ta bogih, Komparetovih, Mrcinovi na Bregu, Guštinčkovih, Šucovih, Matevžkovih, Županetovih, Gorenjih Vrabcovih, Krtovih in Dolenjih Mrtanovih, ki so imeli zadnje ognjišče v Koprivi.

Ljudska upodabljajoča umetnost je v sežanskem okraju skoro neraziskana. In vendar je toliko gradiva, ki naravnost kliče po obdelavi! Izdelki v kamnu n. pr. so prav v tem okraju izredno bogati ne samo številčno ampak tudi kakovostno. Tu je pač domovina kamna, ki je dal celo hišno ime »Kamnarjevim« na Volčjem gradu pri Komnu. Mojstrsko izdelani portali ali »kalone« (Šepulje, Volčji grad, Lipa, Kreplje itd.), »šape« vodnjakov z reliefi (Avber, Gorjansko, Dutovlje itd.), prava ali dekorativna plastika na obcestnih znamenjih, nagrobnikih, ognjiščih in drugod nam priča o visoki stopnji kamnoseške kulture, ki je zlepa ne bi našli toliko na tako ozkem prostoru kakor tukaj. No, in tudi v tem primeru čaka naše zaupnike prav hvaležna naloga: ne samo prva »pomoč« pri evidentiranju vsega tega kulturnega bogastva, ampak tudi kasneje pri obdelavi nabranega gradiva. Koliko drobnih in na videz nepomembnih podatkov je namreč treba, preden iz posameznih raztresenih in nepovezanih drobcev nastane skladen pisan mozaik!

Zgoraj: oklep vodnjaka z Jezusom in Samarijanko pri Kovačevih na Volčjem Gradu. Foto Gorazd Makarovič, 1965, fototeka SEM. Spodaj: na sedanji lokaciji v Malem Lipoglavu na Dolenjskem.

Sežgani in prerojeni človek. Der verbrannte und wiedergeborene Mensch⁴⁵

I.

Pregled izročila

Zapisi

Predmet razprave je malo znana evropska zgodba, ki v mednarodni klasifikaciji pravljичnega gradiva – Aarne-Thompson: The Types of the Folk-Tale – še nima določenega mesta. /.../

Variante

/.../

28. *SS 7. Pesem o svetem Andreju.* Kopriva na Krasu, 18. sept. 1935 povedal, kasneje tudi zapel mali kmet *Tone Mrcina* (1849–1936). Besedilo zapisal Milko Matičetov. Na prošnjo letega in na priporočilo rajnega V. Ščeka iz Avbera je napev zapisal L. Šonc, učitelj v pokoju in organist v Koprivi. – Objava: M. Matičetov, *Koledovanje*, DS 52, 101: Santo Andrea nasce due volte. *Lares XI*, 173–4; tu je poleg italijanskega prevoda pesmi prvič natisnjen notni zapis.

Tekst: str. 204–205.

Tone Mrcina, ki je svoja mlada leta preživel kot hlapec v Tomaju, je povedal, da so tam peli pesem o sv. Andreju pri koledovanju ponoči med starim in novim letom. To je bilo še v sedemdesetih letih preteklega stoletja. *Mrcina* je koledoval do 1877, ko se je oženil, koledovanje samo pa je v Tomaju prenehalo na začetku devetdesetih let (več v DS 52, 37 sl.). Tomajske kolednice so bile takele: stalen obredni okvir, t. j. na začetku pozdrav in na koncu slovo, vmes pa pripovedni del z refrenom. Pripovednih vložkov so imeli koledniki več, da so mogli zapeti n. pr. dekletom tako, vdovam drugače, duhovnemu spet drugače; pri hiši, kjer je bilo gospodarju ime Jože, so zapeli pesem o sv. Jožefu, če je bil Anton, o sv. Antonu, Andreju pa so zapeli pesem o sv. Andreju. /.../

5. Greh

Naše ljudsko izročilo po mnenju pravnih folkloristov »ne loči zločina od greha«. ⁴⁶ Res je težko strogo ločiti hudodelstva te ali one vrste, zlasti v nekdanjih časih ozke povezanosti med cerkveno in svetno oblastjo; tudi če je kdo prelomil čisto verske predpise, to ni moglo ostati brez družbenega odmeva (pohujšanja, žalitev veljavnega reda ipd.). /.../ *Junaka* zgodbe o sežganem in prerojenem človeku (= Spč) obremenjujejo ali grehi zoper cerkvene zapovedi /.../ ali družbi škodljiva in v vsakem primeru kazniva dejanja /.../.

Post je bil za ajdovstvo celo še bolj nenavadna zapoved kot nedelja. Vendar nam pri postu ni treba iti tako daleč nazaj kot pri nedelji, ker je nespoštovanje posta v Spč omejeno le na slovenska tla. Če se ne bojo našle variante s tem motivom še kje drugje zunaj Slovenije, potem bi se dalo sklepati, da so to posebnost slovenskih variant narekovale morda lokalne potrebe. Drugače bi bil namreč neznan oblikovalec pripovedi tega tipa izbral namesto te pregrehe kakšno drugo ali pa pustil nespremenjeno tisto, ki je bila v pripovedi takrat, ko je prišla do njega. /.../

⁴⁵ MATIČETOV, Milko, *Sežgani in prerojeni človek. Der verbrannte und wiedergeborene Mensch*, Ljubljana 1961. Dela II. razreda SAZU, 15, Inštitut za slovensko narodopisje, 4, str. 15, 23, 65, 67, 80–83, 204–205, 240–242.

⁴⁶ Opomba Matičetovega: S. Vilfan, *Pravni motivi*, Et XVI, 21.

6. Kazen (Smrt v ognju)

Po tolikšni neenotnosti pa je kar presenetljiva enotnost glede kazni, ki je z nekaj izjemami enaka tako za verske grehe kakor za družbena hudodelstva: **smrt v ognju**. /.../

7. Latentno življenje

Potem ko je junak »umrl«, je vendarle »živel« – že preden se je drugič rodil. Klica njegovega življenja je namreč ostala neuničena v nezgorelem delu telesa. A če v ostanku telesa res tiči moč, ki v primernih okoliščinah lahko vsak čas sproži nastanek novega polnovrednega življenja, tedaj pač ne more biti vseeno, kateri del telesa je to: naša zgodba mu očitno pripisuje poseben pomen.

/.../

2. Izmed *mehkih delov telesa*, ki veljajo za sedež življenja, je v naši zgodbi številčno najmočnejše zastopano in geografsko najbolj razširjeno srce, o čigar vlogi in pomenu je toliko pričevanj ne samo v etnografiji, ampak tudi v zgodovini verstev, v književnosti, umetnosti itn., da bi bilo tu odveč, ponavljati bolj ali manj splošno znane stvari. Kaj je naš človek videl v srcu, kaže tudi jezikovno gradivo, ki med drugim terja nekakšen pendant človekovemu srcu celo v rastlinskem svetu: srčika = središče, jedro življenja in rasti.

Medtem ko se v vseh tujih variantah – z izjemo že omenjenih treh s kostjo – pojavlja kot ostanek sežganega junaka srce, slovenska skupina variant izkazuje v tem pogledu precej drugačno stanje, morda celo bolj arhaično. Zraven srca ali namesto njega srečujemo namreč, jetra, pljuča, obisti (in jezik).⁴⁷

Primerjalno je največ pričevanj – predvsem iz antičnega sveta – za sedež življenja v jetrih. Za pljuča baje ni trdnih pričevanj, pač pa je zanimivo, da se pljuča prav kakor v variantah naše zgodbe pojavljajo tudi drugod skupaj z jetri in srcem. /.../

Iz slovenskega ustnega izročila bi se dalo navesti nekaj primerov, kjer so v drobovini – živalski ali človeški – skrite posebne moči, pa čeprav brez posebne zveze s sedežem življenja. /.../

V neobjavljeni zgodbici s Krasa trije pastirji zakoljejo črnega kozliča, ki se je pritepel do njih, in sklenejo, da si bojo kar na paši ocvrli drobovino. Eden si izbere pljučka, drugi srce, tretji jetra. Ta zadnji, po imenu Šemonček, je bil neučakan in si je vzel jetra. Ko pa se je pred jedjo po stari navadi prekrižal, je vso cvrčo odneslo v zrak, posoda se je razletela, shranjeno meso je izginilo brez sledu in zasmehljiv glas je ponavljal: »Šemonček, bi jel jetra? Šemonček, bi jel jetra?«⁴⁸ /.../

Variante

Podskupina z vinogradom

Go- spodbog se vzdi - gne inoj gre pro- ti de – že - li e - giptovski. Ka - dar mi kje - kaj pridejo, sam Gospodbog jim tákoj govo – ri ... Svet Andrej, jogər božji prosi Bo - ga za nas!

⁴⁷ Opomba Matičetovega: Da ne gre za naključne zamenjave, ki bi jih bilo mogoče pripisati pozabljivosti ali samovolji pripovedovalcev, vidimo najlepše po tem, ker so jetra in pljuča izkazana tudi v eni izmed dveh variant v vezani obliki (SS 7). O starosti pojava pa pričajo med sabo oddaljeni kraji, kjer se pojavljajo jetra (ok. Novega mesta in Dobro polje na Dolenjskem), Brkini, Kras, gornja dolina Soče) in pljuča (Kras, Bela Krajina, Varaždin).

⁴⁸ Opomba Matičetovega: Koprivski rojak dr. Josip Jurca se je zgodbe spominjal iz mladih let in jo je na mojo prošnjo tudi pismeno obnovil. Besedilo je tako mikavno, da se mi je zdelo vredno objave v dodatku. – Glej ponatis tega besedila v nadaljevanju na straneh 30–32 v tej knjigi.

- Gospodbog se vzdigne inoj gre
 proti deželi egiptovski.
 Kadar mi kjekaj pridejo,
 sam Gospodbog jim tákoj govori:
5. »Danes je post naši materi,
 pojmo pokoro delati
 po tem vinénem nogradi.«
 Kadar na vrh nograda pridejo,
 sam Gospodbog jim tákoj govori:
10. »Pljunte vsi tešče sline ven.«
 Sveti Andrej pljunu tri vinéne jagode,
 božjo zapóud prelomu je.
 Sam Gospodbog jim tákoj govori:
 »Poberite trtce, paladičce vse,
15. da se grmada naredi.«
 Gospodbog je vzdignu palico,
 vdaru je živo skalico.
 Ven so skočile iskre tri,
 zdaj mi grmada zagori.
20. Sveti Andrej mi noter zgoru je,
 družga ni ostalo
 kakor jetrca in pljučica.
 Mimo gre ena stara majkinja,
 je pobrala jetrca in pljučica.
25. Stara majkinja je imela mlado hčer.
 Mlada hčer pokusla jetrca in pljučica,
 svetga Andreja znosila je.
 Sveti Andrej dvakrat rojen biu:
 enkrat od stare majkinje,
30. drugič od čiste deklice.

[28]

Transkripcija prve objave v Domu in svetu je tukaj poenostavljena. Pesem vsebuje oblike (kjekaj, nom. sg. hčer) ali naglas (tákoj), ki niso znani ne koprivskemu ne tomajskemu ne drugemu govoru na gorenjem Krasu. Nasilno dajati besedilu dialektično podobo, ne bi imelo pomena, zato sem tukaj odstranil še tisto malo, kar sem bil 1940 »zagrešil« v ti smeri. Pisava »Gospodbog« (skupaj) se mi zdi primerna zato, ker jo naši ljudje občutijo kot enoto in jo tako tudi sklanjajo (prim. Gospodbogu v prejšnjem tekstu – SS 2, v. 66); Gospodbogu je podoben italijanski Domeneddio ali nemški Herrgott (prim. GG 3, str. 200).

Kakor mi je pokazala metrična analiza, sem se ob zapisu (in še v prvi objavi) motil glede števila verzov, ki jih ni 29, ampak 30. Nekdanji verz 21 sem zdaj razdelil na dvoje: »Družga ni ostalo – kakor jetrca in pljučica.« Če bi mi bil Mrcina izpel celo pesem in ne samo nekaj začetnih vrstic, bi tu najbrž imeli »Družega ostalo ni« ali kaj podobnega.

Razno

/.../

5. »Šemonček, al bi jel jetrca?«

Pasli so na Koncu, blizu Slepe jame, koprivski pastirji Matiček, Lovriček in Šemonček. Od tega je že več kot sto let.

»Veste, kaj bi jaz najrajši imel?« je dejal Matiček: »Lepega, belega, mladega jančka, da bi se na paši z njim igral.«

»Dobro,« pravi Lovriček, »toda ali vesta, kaj bi najrajši imel jaz? Janček je majhen, jaz si želim imeti večjega kozliča, ki bi hodil z mano, skakal okoli mene in se z mano za šalo bol.«

»Jaz pa,« meni Šemonček, »bi hotel imeti ukročenega srnjačka ...«

Toda onadva ga nista slišala, kajti po razdrtem skalovju je bil med tem urno kdo ve od kod priskakljajal krasen črn kozliček naravnost proti njim. Naposled je sredi med njimi, liže jim roke in ovohava žepe in na njih veliko iznenadenje ni prav nič divji, ampak čisto domač in krotek kakor jagnje.

»Izgubil se je in se zatekel k nam,« meni Matiček. Kdo ve čigav je, razglasimo to po sosednjih občinah. Dokler ga ne najdejo, ga imejmo mi, zanj dobimo lahko lepo odkupnino.« Kozliček kakor da razume predlog, odmaje z brado.

»Ne, rajši ga imejmo tu, da se bo pasel z našo živino. Mi se bomo z njim igrali, kakor da je naš,« reče Lovriček, »naposled ga bomo pa prodali za lepe denarce, ki si jih bomo razdelili.«

Kozliček je odmajal z glavo, kakor da mu to, kar pravi Lovriček, ni povsem po godu.

»Čakaj, prijateljček, ki ti nobena stvar ni po misli!« je dejal Šemonček in se ozrl v kozlička.

»Ta spak bi nam utegnil pobegniti, zato je najbolje, če ga pri priči zakoljemo in si drob in meso med seboj razdelimo. To bo naša preskrba za jeseni in po zimi. Meso bomo dali v razsol, drob pa takoj pocvrli.«

In glej, ne samo oba tovariša, ampak tudi sam kozliček je bil, kakor se je zdelo, za ta predlog. Prihulil se je k Šemončku, jel mu je oblizovati roko in živo prikimavati s svojo kozjo bradico. 'Kar zakoljite me, po pravici povedano, sem prav po to priskakljajal k vam!'

V tem hipu sta dva pastirčka kozlička zgrabila in Šemonček ga je zabodel pod vratom naravnost proti srcu. Kozliček je vse to vdano prenesel in še zameketal ni; okrog noža se je pri tem pokazala samo dolga črna lisa, ne da bi se bila pocedila niti kaplja krvi. Potem je kozle zadržalo dih in zamižalo, češ zdaj sem pa mrtvo in lahko napravite z mano, karkoli vas je volja, lahko me tudi takoj pojedete.

Pastirčki so imeli v bližnjem grmovju spravljeno večjo opleteno kozico, v kateri so si po potrebi pripravljali solato in kuhali ali pražili krompir. Zdaj so jo uporabili za to, da so si začeli v nji cvreti drob kozliča. In brž so se sporazumeli, kaj bi šlo vsakteremu izmed njih najbolj v slast.

»Jaz si vzamem pljučka,« je dejal Matiček.

»Jaz pa srce,« je rekel Lovriček.

»Jaz pa bom jedel jetrca, ker so mi najljubša,« je vzkliknil Šemonček in v nos so ga že začele ščegetati prijetne vonjave. Malo je še počakal, potem se pa veselo pripravil na okusno jed. Moliti skorajda ni več utegnil, rekel je samo: »Bog in sveti križ božji!« in se po stari navadi pokrižal.

Toda to je bilo spakcu preveč. V kozici je neznansko zacvrčalo in odneslo pljučka in srce in jetrca visoko v zrak in se razletelo kdove kam, pri tem pa je bilo slišati porogljiv glas:

»Šemonček, ali bi jel jetrca? Šemonček, ali bi jel jetrca?«

Tudi mesa, pripravljenega za razsol, ni bilo nikjer več, kozica pa se je razletela na drobne črepinje.

»Šemonček, ali bi jel jetrca?« Povedal in potem na mojo prošnjo napisal koprivski rojak dr. J. Jurca sredi januarja 1960. Nenavadna zgodba se mu je vtisnila v spomin kot otroku doma, v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Slišal jo je iz ust sosedu Antona Guliča, po domače Toneta Lahovega, kamnarja, ki je dosti popotoval in med drugim obredel vse bližnje in daljne božje poti. V vasi je slovel po tem, da je rad in lepo pripovedoval vse mogoče.⁴⁹

Dr. Jurca je povestico oblikoval nekoliko literarno in jo vpletel v posrečen oris večera v rojstni hiši. Pri Matičkovih v Koprivi je zbranih nekaj odraslih in več otrok. V otroškem zboru je zadonelo: »Stric Tone, povedte nam kakšno pravco!« In Tone Lahov je začel:

⁴⁹ Tone Lahov bi utegnil biti Anton Gulič, sin Jožefa (1853–1914) pri Dolenjih Lahovih, Kopriva 10, o katerem pa ni znano, da bi bil kamnosek.

»Danes vam bom povedal pravljico o treh pastirčkah ...«

To pravljico, ki jo bo treba kdaj posebej objaviti v celoti, sem za tukajšnjo rabo s pisateljevim pooblastilom skrajšal tako, da je ostalo dogajanje v jedru neprizadeto, stilistični in drugi okraski pa so izpadli.

Zgodbico (ki ji ta hip ne bi mogel postaviti ob stran podobne) se mi je zdelo vredno objaviti tu v dodatku kot mikaven kamenček iz še zmerom premalo znanega kroga izročil o »Sedežu življenja«, posebej v mehkem delu telesa (prim. str. 81 ss).

Dr. J. Jurca se v svojem literarnem komentarju nagiblje k taki razlagi: hudobec se je spremenil v kozjo podobo, da bi ga pastirčki pojedli, s čimer bi združil svoje meso s človeškim in se tako učlovečil.

Hipotetični zvezi z izročili o sedežu življenja to kajpada ne nasprotuje, saj so bili za hudobčevo nakano vendarle izbrani ravno srce, jetra in pljuča.

Bedenice. Imena, pesniško in obredno izročilo o tem cvetju na Slovenskem in pri sosedih v hrvaški Istri⁵⁰

Nomina vernacula in floris specialibus multum lucis accendunt, cum ex vulgi nomine saepius ingenioso natura plantae innotescat.

K. Linné (1707–1778)

Bedenice v okolici Kobjeglave.

1. Pregled in pretres imen

Imena, nabrana iz tiskanih in rokopisnih besednjakov, iz strokovnih ali poljudnih botaničnih spisov in iz najrazličnejših objav vse do beletristike, tako po številu kakor po pričevalni vrednosti precej zaostajajo za imeni, ki se nam jih je posrečilo najti med ljudmi od levega

⁵⁰ *Traditiones*, 1979 (1976/77), letnik 5/6, str. 277–278, 282–285. Matičetov na začetku na kratko pojasni, zakaj v tej razpravi daje prednost *bedenici*: med domačimi imeni, ki bi se mogla potegovati za čast knjižne besede (po blagoglasnosti, po širšem govornem zaledju, ker so jih tudi literatje in strokovni pisci že skušali uveljaviti namesto grško-latinskega imena), je samo *bedenica* popolnoma prosta, medtem ko so njene potencialne tekmice – *binškošnice*, *jurjevke*, *ključavnice*, *medenice*, *medenke* – vsaj enkrat, če ne celo večkrat »oddane«

brega Mure do desnega brega Tera, od koroških Gur na levem bregu Drave dol do Kolpe in osrčja Istre. /.../

S skupinskimi rimskimi številkami smo skušali nakazati, kaj naj bi dalo cvetlici ime:

I. *Sladki lepljivi sok, ki priteče iz cveta, če ga razkolješ do plodnice*: 1. medenica, 2. mendenica, 3. médenka, 4. medénka, 5. bedenica, 6. bendenica, 7. bledenica, 8. bedenika, 9. benedika, 10. bedénka, 11. padanika/pedenika. – Médence.⁵¹

II. *Srkanje omenjenega soka (pogostna otroška navada)*: 1. muzgálce, 2. muzgalice, 3. muzgálke/muzgávke, 4. súgalice, 5. súgovice, 6. smúgalice, 7. cmülenke, 8. cmülašje/cmüljaši. /.../

Abecedni pregled imen⁵²

Bedenica, f.: Tomaj 1813–14 (F. Bilc – »eine weisse Rose etwas grösser als Glockenblume«); Trstenjak, SG 7, 1861, 27; Rodik [prav: Povir] (Erjavec, LMS 1875, 219 = Šulek 1879 = Tuma 1924 = Barlè 1937 = Simonović 1959); F. Seidl 1916 (Slovan 14, 253) in 1918 (Rastlinstvo naših Alp, 150); Sežana (M. Hus, Njene službe, 1933, 46); *Kopriva, 1934;⁵³ M. M. Debelakova 1937 (J. Kugy, Iz mojega življenja v gorah, 221); Piskernik 1941, 262, in 1951, 373; KLS 1, 1968 sporoča ime bedenica iz tehle vasi na Gorenjem Krasu: Dobravlje (307), Brežec, Gorenje in Gradišče pri Divači (305, 311, 312), Grahovo brdo (313), Križ (319), Senadole (331), Štorje (338) in Utovlje (340); SSKJ I, 1970, 110; - *Bazovica, *Vrhovlje, *Dol. Ležeče, *Matavun, *Naklo, *Kazlje; na Vrhéh: *Grižane in *Sela, za Narc. poeticus tudi *Štomaž, *Razguri, *Gradišče, *Štjak, *Ravnje; Trebče (P. Merku 1978).⁵⁴

***Bedenika**, f.: Perci pri Črnici v Istri.

Bedenka, f.: Tuma 1930 = Budal, LZ 1931, 72; ŽiS 10, 1931, 49; A. Debeljak 1938 (ŽiS 24, 280); - ***bedenke**, f. pl.: Voglje, Dol, Col pri Repentabru.

Bendenice, f. pl.: Lipica 1965 (T. Korošec, centralna kartoteka ISJ SAZU); *Padriče, *Nasirec; Lonjer, Podlonjer, Sv. Ivan in Rocol (P. Merku 1978); - *bəndənica*, f.: Padriče, Gropada, Bazovica (P. Merku 1978). /.../

Júrijevka, f.: Gorjansko (Erjavec, LMS 1879, 121 = [popr. v *jurjevka*]; Tuma 1924 = Barlè 1937 = Simonović 1959; Bezljaj 1976, 234); - *júrjevke*, f. pl.: Mavhinje 1946 (L. Legiša, Novi svet 1, 207); Šempolaj 1960 (Rebula, Senčni ples, 163); pod Čavnom (TT 1964, št. 24, 4); Veliki dol 1968 (KLS 1, 341); A. Piskernik (centr. kartoteka ISJ SAZU); *Lukovec, *Kobjeglava, *Tomačevica, *Komen, *Vojščica, *Lipa, *Temnica, *Renče, *Šempas, *Manče, *Gradišče pod Nanosom, *Strmca pri Studenem; *Brišče, *Briščiki, *Gabrovec, *Koludrovica, *Repnič 1978; - *jürjevka*, f.: Sesljan, Salež, Križ, Zgonik, Prosek, Kontovel, Boved (P. Merku 1978); - *jürjökä*, f.: Slivno (M. Debeljuh-Poldini), 1978.⁵⁵

⁵¹ Ime *bedenica* (z variantami) je najverjetneje nastalo iz prvotnega, tudi izpričanega *medenica* (z variantami) prek prekožložne disimilacije $m : n \rightarrow b : n$. Fitonim *medenica* je nastal po posamostaljenju s pripono *-ica* (*-ka*, *-ika*) iz prvotne besedne zveze **medena rastlina/roža*, pridevnik *meden*. S tem fitonimom so divje narcise torej poimenovane po značilnem sladkem in lepljivem soku. Iz pisne razlage etimologinje Metke Furlan.

⁵² Poglavitne krajsave in kratice: ISJ SAZU – Inštitut za slovenski jezik SAZU; KLS – *Krajevni leksikon Slovenije 1*; LMS – *Letopis Matice Slovenske*; SG – *Slovenski glasnik*; SSKJ 1 – *Slovar slovenskega knjižnega jezika*; TT – *Tedenska tribuna*; ŽiS – *Življenje in svet*.

⁵³ Marija Srednik, Kopriva 5, se spominja, da je bilo na Smodinovem zraven Škrljivca zmerom polno bedenic. Pod Italijo so jih kot otroci nabirali in prodajali *prek ceste*: »Sinjore, kompra fjori!« (»Gospod, kupite rože!«)

⁵⁴ Temu seznamu nahajališč bedenic na Krasu dodajmo še Dutovlje, Kreplje, Pliskovico, Ponikve, Sežano, Skopo, Štanjel, Tomaj, Šmarje pri Sežani (tudi: *bədənca*) in Žirje, v Vrhovljah in sosednjih Vogljah pa rasejo *bedenke*.

⁵⁵ Omenimo še Volčji Grad, kjer se je Marica Metlikovec na hišni številki 12 spominjala, kako so v otroških letih »iz jurjevka pili sladkobo«.

Učenik Anton Kosovel, Srečkov oče, je med svojim službovanjem v Pliskovici na Krasu ustanovil pevski zbor. Ko so nekoč po ponesrečenem nastopu hvalili pevovodjo, se je ta nasmehnil, da – »Drugače ne more biti, ko mi pojejo sami ptiči!« – »Le kakšni ptiči?« – »I: Kos, Petelin, Vrabec, Žerjal, Kosič, Čuk!« (Tako se namreč piše več kot pol ljudi v vasi, kjer imajo celo poseben »Vrabčji konec«.) Pravijo, da so Pliskovljani vprašali novega gospoda, kako se počuti med njimi. »Kar v redu,« – je rekel – »samo malo preveč letáčev(i)ne je pri vas!« (Pov. Roman Trobec.)⁵⁷

Pliskovsko ptičjo družino bi zlahka obogatil tako na Dólenjem Krasu kot na Górenjem, če bi stikal za uradnimi priimki, vendar se tega ne mislim lotiti. Samo po spominu naj primaknem še tri mikavne ptičje priimke iz okolice Pliskovice. Prvi je Strnad iz Komna, oblikovno in pomensko jasen ko beli dan. Drugi je Orel iz Koprive (1786 Matevsh Orov [napis v kamnu]; fem. Orlica [latinska listina z rihemberškega gradu – Orlica]). Gabrovica pa nam ponuja nekaj tretjega, posebnega: zaresno onomastično uganko, ki mi ni dala miru že od otroških let. Skoraj pred sto leti se je Franca Zégova iz Koprive omožila v Gabrovico.⁵⁸ Moj ded Matiče je bil nevestin stric, zato so ga na sv. Petra dan ob gábrov(i)škem opasilu vsako leto povabili v goste. In leta 1924 ali 1925 se je tako napletlo, da je vzel s sabo tudi mene: šla sva – jaz prvič, on žal zadnjič – k Lünjevim.

Naj sem po tistem obisku to čudno hišno ime še tako premleval – kot gimnazijec v Gorici in kot študent v Padovi – in si ga skušal razložiti, se mi ni in ni posrečilo. To, da so se Lünjevi pisali Luin, mi takrat ni nič povedalo; nasprotno, zbudilo mi je celo (neupravičen) sum: da tu zadaj ne tiči morda kaj laškega, kar bi se bilo v kraških ustih popačilo! Uganka se mi je razrešila (dobesedno – sama!) šele čez dolga leta. »Razsvetljenje« je prišlo nepričakovano, daleč proč od Krasa, v znožju Kanina, ko sem julija 1964 z družino taboril v osojski planini (J)ama. Rezijanska transhumanca takrat še ni bila zamrla: v poletnem času so se nekatere družine še zmerom preseljevale – s kravami, prašiči, kokošmi, golobi, kanarčki, psi in mačkami vred – iz dolinskih vasi v planine in tam ostajali po tri mesece, da so napasli živino in ji pripravili vsaj nekaj krme za čez zimo. Šotor sem razpel tako, da smo bili razmeroma blizu ali vsaj ne daleč proč od Čekarínovih, Ánkinih, Sántičevih, od Ribiča Pòlita, od »fadárja« (sirarja) Izěfa, se pravi od vseh Osojanov, ki so 1964 planšarili v Jami.

Nekega dne – šlo je k poldnevu – zaslišimo strašno kričanje in otroci brž stečejo gledat, kaj se godi. Soseba Marica Ankina je stoje na trati pred svojo kočo presunljivo vpila »Lün – lün – lün!« in priklicala v hipu na plan gospodinje, ki so kuhale obed, in vse, ki so bili takrat po naključju kje blizu. Mi, nepoučeni »Bovčani«,⁵⁹ ki se sploh nismo zavedali, za kaj gre, smo imeli oči uprte samo v črno postavo suhljate sedemdesetletne žene, ki je kot obsedena kričala, žugala proti nebu, krilila z rokami in nam z znamenji dopovedovala, naj se pridružimo že

⁵⁶ *Traditiones*, 1989, letnik 18, str. 119–124.

⁵⁷ Roman Trobec, Kopriva 36.

⁵⁸ Franca Zegova je bila hči Janeza Zege, ki se je rodila 7. julija 1875 in se leta 1900 poročila z Alojzom Luinom k Lunjevim v Gabrovico pri Komnu.

⁵⁹ Pod izrazom »Bovčani« moramo razumeti splošno Slovence iz Posočja in v širšem pomenu zapadne Slovence. Kdor je nekdanj na Koroško prišel z gorenjske strani, je bil »krainz«; kogar pa je noša in govornica izdajala, da je doma južno od Predila, tega so imeli kratko malo za »Bovčana«, pač po Bovcu – najbližjem upravnem središču Posočja. To pojasnilo je Matičetov objavil v članku O etnografiji in folklori zapadnih Slovencev, *Slovenski etnograf*, 1948, letnik 1, str. 37, op. 47. – Etnologinja Mojca Ravnik natančneje pojasnjuje, da v Reziji rečejo Bovčani ali »ta buški« ljudem »z bovške strani«, ki so bodisi iz Bovca, Posočja ali Slovcem na splošno; v Kanalski dolini, se pravi na Koroškem, pa tako rečejo ljudem, ki so se priselili iz Posočja, in prebivalcem Posočja.

zbranim, naj jih posnemamo in jim »pomagamo«. Šele takrat smo visoko nad sabo zagledali krivca za čudni preplah sredi belega dne: nad Jamo je v elegantnih krogih plaval velik ptič. Očitno si je nameraval privoščiti odbrano kokoš nüne Maríce: le-ta pa je prisebno vzdignila tako gonjo, da si je premislil, se vñemarno umaknil nekam proti jugu, v goro Banero, in nam počasi zginil izpred oči. Nüna Maríca, ki nas je med našim bivanjem v Jami oskrbovala z mlekom, se nam je zahvalila za »sodelovanje« in potlej v miru povedala, da je tega ptiča, ki mu pravijo *lün*, mogoče prepoditi za dlje časa samo s takim besnim, obredno-zborovskim kričanjem, če ne, se kmalu spet vrne in poskuša srečo ...

Jaz sem še tisti hip v mislih poletel naravnost v Gabrovico na Kras. Posvetilo se mi je namreč, da rezijanski *lün*, ki mu dolgujem enkratno doživetje v Jami, ne more biti nič drugega kot rodni brat kraškega ptiča, ki je radodarno posodil svoje ime Lünjevim, potlej pa ga sam zgubil (saj danes – če sem prav poučen – vsaj na Krasu ni nikjer več v rabi).

Po vrnitvi v Ljubljano sem takoj šel gledat v Pleteršnika, ki mi je dal seveda potrdilo o pravilnosti moje domneve, da je lunj na Slovenskem neka ptica ujeta, in mi bil odskočna deska za nadrobnejšo preiskavo.

Dalmatin ga je v prvi izdaji Mojzesovih bukev (v Ljubljani pri Mandelcu 1578) imenoval *golun*, v priredbi za popolno, witterberško Biblijo (1584) pa *lujn*; besedo je v obrobni notranji opombi obakrat pojasnil kot »mišnek, piščetnik«. Megiserju 1592 *luin* pomeni »milvius, Weyhe, hüener dieb«. E. Hutter pa v svoji šestjezični Bibliji (Nürnberg 1599, 295) zajema preprosto pri Dalmatinu 1584: *lujn. /.../*

Današnja uradna pisava ptičjega priimka Luin (Luvin ipd.) je dediščina preteklosti, ki se je zadovoljevala z bolj ali manj približnimi rešitvami, odvisno pač od (ne)znanja, razpoloženja, muh posameznih zapisovavcev. /.../ Igre naključij, pomot, samovolje idr. seveda nikoli ni moč izključiti, kakor nam kaže svež zgled: v Krajni vasi danes živita družini dveh bratov, katerih oče je prišel iz Gabrovice, vendar podpisujeta svoj priimek vsaka drugače: Luin/Luvin. Iz Gabrovice se je priimek Luin selil tudi v Kreplje in v Komen. /.../

Za domače hišno ime Lünjevi sem nedavno zvedel, da ni omejeno na Gabrovico. Vendar njegove natančne razširjenosti žal ni mogoče pokazati, ker popisa hišnih imen (»vulgo« imen, privrzkov, »zmerjanj« ipd.) iz slovenskih vasi nimamo (in najbrž – če bo šlo tako naprej – še zlepa ne bomo dobili!); zato sem tu vezan samo na lastne priložnostne zapiske iz razmeroma majhnega števila krajev, ki sem jih kdaj obiskal med svojimi študentskimi potepanji ali kasneje pri t. i. »terenskem« delu ali sem bil o njih obveščen od prijateljev in znancev. Zato lahko za zdaj omenim samo tri dodatna »lünjevka« gnezda. Drugo je v vasi Lipa pod Trsteljem (pov. nekdanji goriški sošolec g. E. Mozetič),⁶⁰ tretje v S(v)etém poleg Komna (pov. kanalski dekan g. Srečko Šuligoj).⁶¹ Četrty Lünjevi pa nam lepo nakazujejo nove smeri razširjenosti našega ptičjega imena: z ožjega, klasičnega Krasa navzgor ob reki Reki proti Bistriški dolini, Pivki ali Brkinom. V Lünjevi hiši – to je mlin ob Reki (upravno spada pod Ndanje selo) – so doma bratje Franjo, Pavel, Srečko in Stanislav Renko (gl. Primorski SBL 13, Gorica 1987, 193–196; ustna informacija Srečka, ki mi je zraven še povedal, da je to ime prišlo na italijanske specialke v obliki *Luni*; gre seveda za eno blažjih toponomastičnih spak iz let med dvema vojskama).

Naše ptičje ime, naj (so) ga izgovarjajo/(-li) kakorkoli (u/ü), je (bilo) zmerom in povsod enozložno. Mehka, tipično kraška izgovorjava končnega *n*, ki je preoblikovala celo trdi *n* (na Górenjem Krasu po analogiji s koñ, meñ ipd. pravimo tudi sloñ, Čaveñ ipd.), je že pred stoletji delala preglavice pisavcem. Romansko šolani med njimi bi bili mogli sicer pisati *lugn* (tudi taki zapisi teoretično niso nemogoči!), vendar je prevladala pisava *lujn* (Dalmatin), kar

⁶⁰ Efrem Mozetič (1918–2018), rojen v Mirnu, sošolec Milka Matičetovega v goriškem malem semenišču in njegov dolgoletni prijatelj, za duhovnika posvečen leta 1941. Nekaj časa je bil župnik v Dutovljah, od koder je upravljal tudi Koprivo.

⁶¹ Srečko Šuligoj (1923–1997), rojen v Pevmi v Italiji, v duhovnika posvečen leta 1946, umrl v Kanalu ob Soči.

je Megiser (tujec!) vtaknil v svoj slovar v obliki *luin*. V tem pa je že tičala nevarnost: medtem ko je v zapisu *lujn* enozložnost očitna, pri *luin* ni več tako in posebej za tiste, ki ne obvladajo slovenščine, je samo majhen korak do dvozložnega branja *lu-in*. Prav to se je v resnici zgodilo s priimkom, ko je »obvisel v zraku«, ker je prvotni pomen besede shlapel in ga nihče več ni povezoval z domačo ujedo. Kar je bilo na začetku samo rešitev iz grafične zadrege (*lujn/luin* za luń; gorenjski kojn, kojna za koń, końa je sad posebnega fonetičnega razvoja brez ožje zveze z našim primerom), se je počasi izrodilo in postalo nekaj drugega, brez odmeva v domači leksiki. Le tako je razumljivo tudi podaljšanje priimka Luin v Luvin!

Tisti, ki se vam zdi čudno, da bi bila ujeda *lünj* sodelovala pri nastajanju slovenskih hišnih imen in priimkov, spomnite se analogij: *Orel* je razresen po celem slovenskem ozemlju; *Krágelj* (kragulj) je omejen na Tolminsko, kjer so doma uporniki in pisatelji tega imena; še ožji prostor zavzema *Ka(n)juh*, ki je dal psevdonim pesniku Karlu Destovniku iz Šoštanja. /.../

Podobni spovedi s Krasa in iz Provanse⁶²

Povabljen, da kaj napišem za jubilejni zbornik na čast drage kolegice Zmage (z njo sva se srečala pred približno petdesetimi leti pod streho ljubljanskega Narodnega muzeja, ona je bila takrat v knjižnici pri Joki Žigonu, jaz kustos pri Borisu Orlu), ne morem pripraviti nič boljšega kot spominski utrinek, toliko da bo rešena tudi moja »praesentia physica«. Ker nisem v najboljši koži, pišem v postelji. »Voščilni vlak« je sicer morda že odpeljal, vseeno pa se lepo priporočam uredništvu, da skuša najti temu drobcu kakšen kotek.

Po klancu pod zidom Gecovega Krtóvšča na severovzhodnem robu Koprive stopa sedem do osemleten deček proti Krepam. V robidovju zašumi, deček se brž skloni, pobere prvi kamen, ki mu pride pod roko, in ga zaluča med robido, kjer je videl nekaj švigniti. Že tisti hip zagleda na tleh v prahu krčevito premetavanje nečesa sivega. Kuščarici se je odtrgal rep, deček pa je bil prepričan, da bo živalca morala za dobljeno rano poginiti. Ker kuščarice ni našel nikjer – gotovo se je zavlekla v suhi zid – je deček skesano stekel proti domu. Pekla ga je vest, vendar se o svojem hudobnem dejanju ni upal črhiniti nikomur. Zakopal ga je globoko vase in tam ga je tiščalo, tiščalo kot kamen: UBIL SEM KUŠČARICO! (Tisti deček sem bil namreč sam ...)

Še sreča, da so kmalu za to mojo dogodivščino prišle na vrsto priprave na spoved. Gospod nam je pri nauku po svoje razložil vse (ali skoraj vse), kar je treba vedeti o grehih, da se jih v redu spoveš, majhnih, velikih in tudi tako imenovanih »smrtnih«.

Posebno ti zadnji so nam s skrivnostnim nabojem besede smrt delali največ preglavic in nam naganjali strah v kosti. Vsi drugi so bili zanemarljive malenkosti. Na primer to, da smo klatili orehe na »leskem« (ljudskem = tujem) okoli Kaluž; da smo plezali na Urškino črešnjo za skromno pokušnjo, saj so bili sadeži drugod še kisli, čakanje pa je bilo tako neznansko težko; v dolini ob Gecovi Rovni je bilo po vahtih tako čudovito brskati po odpadlem listju in iskati sladke, mehke »nešpole« (da bi to bil greh – kje neki, saj smo z Gecovimi vendar bližnja žlahta!); pobirati sladke, mejene »rezkurže« v Ravniku, kjer so Križajevi – samo oni v vasi – imeli te vrste poldivje drevo, ki je vsako leto bogato rodilo ... Vse to in še marsikaj takega: sami majhni grehi! In tako lepo po vrsti smo kandidati za spoved vsak zase porazdelili svoje grehe po teži in velikosti, kakor naredi mati z zamesenimi hlebci testa na polici, kjer čakajo, kdaj jih bo na loparju premaknila v segreto krušno peč ...

Ampak pri meni se je zgodilo popolnoma drugače, proti vsem pričakovanjem. Ko sem prišel na vrsto, da se spovem, sem kajpada začel pri svojem najhujšem, smrtnem grehu! Gospod je najprej začuden prisluhnil in že zamomljal nekaj nerazumljivega, češ – ali se mar delam norca, kali?! Vse moje skrbne priprave na »sveto spoved« so se mi v hipu podrle. Težko

⁶² *Traditiones*, 1999, letnik 28, št. 2, str. 187–189.

pričakovanje tiste tako pomembne prve spovedi, ki naj bi mi otroku prinesla olajšanje, se je namah sesulo v nič. Avtomatično sem odmolil predpisano mi pokoro, nekaj očenašev in češčenarij, olajšanja pa nisem čutil prav nobenega. Tako kakor pred spovedjo sem se še zmerom imel za grešnika! Zdvomil sem nad vsem svetom, najprej nad gospodom, ki smo se ga bali in ga spoštovali, saj smo o njem večkrat slišali, da je »dohtar svetega pisma« (ne da bi razumeli, kaj to pomeni).⁶³ Naj bo še tako učen, to bi že moral vedeti, da kuščarice ne smeš ubiti! Zakaj pa je potlej zapoved: PETA, NE UBIJAJ!

Kuščarica na gorkem kraškem kamnu.

Ko je šla Marija (po koprivsko: »Mamka božje«) po svetu, bosa (tako kot smo bosci hodili mi!), je stopila na trn, ki se ji je zaril v stopalo. Srečala je kuščarja-zelenca in mu pokazala trn, da bi ji ga potegnil iz noge, pa se še zmenil ni ne zanjo ne za trn. Takrat je od nekod pristopicljala kuščarica (po koprivsko: *kliščerca*), dosti bolj šibka in drobna od kuščarja (*kliščerje*), in se ponudila, da to naredi ona. Očitno mi je bilo, da učeni gospod ne ve vsega, kar dobro vejo naše matere, nuncе, tete in strine: te pa svoje vedenje potlej znajo karseda slikovito in prepričljivo prenesti tudi na mladi rod. Med drugim: da kuščarja mirno in brez greha lahko pokončaš, le kuščarice nikar: nakopal bi si smrten greh!

Ob ti ponesrečeni spovedi je prišlo do mojega prvega verskega dvoma, še prej ko so me poslali naprej iz koprivske v latinsko šolo v Koper ...

*

Vendar – *pod soncem nič novega*. Na te svoje davne težave sem se spomnil ob branju pesnitve Mirèio (natisnjene 1858), katere avtorju, Fédéricu Mistralu, so sodobniki – posebno njegovi navdušeni rojaki – rekli »provansalski Homer, Vergil« ipd., švedska Akademija znanosti pa mu je zanjo leta 1904 prisodila – čeprav s precejšnjo zamudo – Nobelovo nagrado za literaturo. V 3. spevu, *Bratev zapredkov*, pri skupnem delu s sviloprejkami, čudaška Tavanka pripoveduje ženskam zgodbo o pastirju, ki se je strašno dolgo »motal daleč stran od sveta ... sredi svojih čred«; od bogve katere velike noči »ni nikjer ne v cerkvi ne v kapeli stal, pobegnile celo molitve so mu iz spomina!« In ko začuti, da se mu življenje počasi izteka, »odpravi se na dolžno spoved dolgih let«. Ko pride do puščavnika »iz svojih rovt, prikloni se do tak«:

⁶³ To je bil koprivski kaplan dr. Anton Požar.

»Brat, česa bi se rad obtožil?«
menih mu de. »Ojoj, potožil
bi vam, kako nekoč je, o, hudo sem kriv,
sred ovc frlela pastirička
(pastirjem tako ljuba ptička),
pa zmoči nisem znal hudička,
pobral sem kamen, tresorepkico ubil.«⁶⁴

V tukajšnjo »spoved dolgih let« je (ali je vsaj prvotno bila) zelo verjetno vpletena – po ustnem izročilu – razlaga, zakaj je provansalska pastirička / tresorepka *zavarovana*, da je – podobno kot kraško kuščarico – ne smemo ubijati. Učeni menih tega ni vedel, stari pastir pa je morda le vedel za kakšno tradicionalno prepoved ubijanja te simpatične ptičke, ki tako slovenščina kakor provansalsščina premoreta zanjo precej lepih narečnih imen; lahko pa bi bil preprosto podlegel skušnjavi in ubil nedolžno živalco, »pastirjem tako ljubo« (tako slovenska »pastirička« kakor provansalski *gala-pastre* dopuščata besedno igro z imeni pastirica – *pastir*), kar ga je potlej nagnalo k spovedi.

Verjetnost, da je tudi tu spoved sama motiv, zrasel iz folklore, je potrjena še s tem, da se takoj na spoved navezuje motiv plašča, ki ga pastir obesi na sončni žarek, kakor da je le-ta navaden drog. V nam (prostorsko) bližjem izročilu je na sončne žarke obešeni plašč pričujoč v legendi o pičanskem škofu Niceforu, ki gre na zagovor k oglejskemu patrijarhu (gl. Loški razgledi 37, 1987, str. 167).

Ampak to je že druga zgodba, v Provansi kontaminirana s splošno, življenjsko spovedjo, pri kraški prvi spovedi pa o nji ni sledu.

⁶⁴ Opomba Matičetovega: F. Mistral - J. Moder, Mireja, 3. spev, 47. kitica, Ljubljana 1985, Nobelovci, 97.

II.

JOSIP JURCA

»Težka pot« Josipa Jurce - Matičkovega iz Koprive

Josip Jurca se je rodil 10. aprila 1884 pri Matičkovih v Koprivi očetu Vincencu Jurci, kamnarju, in materi z dekliškim priimkom Petrič - Zgončanovi iz Dutovelj. Revna hišica Matičkovih, ki je imela številko 20 in je stala med hišama Micnih in Povletovih, desno od današnjega spomenika padlim in žrtvam druge svetovne vojne, je bila med drugo svetovno vojno podrtja, po vojni so podrli še hišo Micnih, podrtija Povletovih pa še stoji.

Matičkov Jožk je obiskoval enorazredno ljudsko šolo v Koprivi, ki je bila sprva še tako imenovana potovalna šola, v kateri je potekal pouk samo tri dni na teden. Njegova mati in koprivski kaplan, Gorenjec Peter Švegelj, ki je videl, da je fant nadarjen, sta sklenila, da mora naprej v »latinske šole«. Zato ga je Švegelj še osebno poučeval v slovenščini, nemščini in računstvu in tako je Jožk leta 1896 opravil izpit iz nemščine in dobil odpustnico iz šole, ki je medtem napredovala v enorazredno ljudsko šolo.

Takrat je v Koprivi poučeval razredni učitelj Ivan Burdian.⁶⁵ Pri dvanajstih letih je bil že prost šolske obveznosti in po mnenju svojega mentorja »dovolj podkovan za sprejem na gimnazijo«. Potem se je z njegovim posredovanjem in pomočjo vpisal na gimnazijo v Kranju in leta 1905 kot prvi med odličnjaki na njej opravil zrelostni izpit. Z zrelostnim spričevalom, ubožnim listom in drugimi osebnimi listinami, s hranilno knjižico »in z najboljšimi nadami za bodočnost« se je v oktobru 1905. leta napotil na Dunaj in tam vpisal študij prava. Med študijem je šel eno leto za občinskega tajnika in uradnika posojilnice in hranilnice v Marezigah, da si je zaslužil nekaj denarja za nadaljevanje študija, in leta 1911 opravil drugega od treh državnih izpitov. Istega leta se je kot notarski kandidat za krajši čas zaposlil pri sežanskem notarju dr. Albertu Rumerju, po silvestrovem pa je šel k notarju Arturju Lokarju v Ajdovščino. Tam se je seznanil z Marico, hčerjo tamkajšnjega posestnika in hotelirja Franceta Bratine, in se leta 1913 oženil z njo.

Naslednje leto se je začela prva svetovna vojna, on pa je srečno prebil vse vojne nevarnosti, ker je služil vojaščino v zaledju. V letih po vojni, ko je Slovensko Primorje prišlo pod Italijo in se je na oblast povzpela fašizem, je postajalo življenje za narodnjaka Jurca iz leta v leto neznosnejše, zato se je na silvestrovo leta 1931, v času svetovne gospodarske krize, z ženo in hčerko edinko Jaromilo odselil v »obljubljeno deželo«, v Jugoslavijo. Najprej si je našel službo debatnega stenografa v Beogradu, potem kot notarski kandidat v Odžacih v Vojvodini. Opravil je še manjkajoči mu tretji državni izpit in strokovni notarski izpit, tokrat v Ljubljani.

Josip Jurca - Matičkov.

⁶⁵ Ivan Burdian se je rodil 23. februarja 1873 v Trstu. Maturiral je na učiteljskišči v Kopru in svoje prvo službeno mesto nastopil kot šolski voditelj pri Sv. Antonu v Istri. Potem je služil kot šolski voditelj še v Koprivi in Pliskovici, leta 1900 pa se je preselil s Krasa na Štajersko. Služboval je kot šolski voditelj v Šmihelu nad Mozirjem, nato kot nadučitelj v Šmartnem ob Dreti, v Grabštajnu na Koroškem in na Ponikvi. Po dopoljnjeni službeni dobi je bil leta 1927 upokojen in se je z družino naselil v Celju. Tam je umrl 16. aprila 1939. B. n. a., Ivan Burdian, *Nova doba*, Celje, 21. aprila 1939, leto XXI, št. 17, str. 2.

Prizor iz Dutovelj, ko je bila Primorska pod fašizmom. Fotografijo hrani Dušan Štok, Dutovlje.

Ko je napočila druga svetovna vojna, se je preselil v Ljubljano in si tam našel administrativno službo v trgovskem oddelku banske uprave. Po koncu vojne se je kmalu upokojil, a je še zmerom dosti delal: kot debatni stenograf v republiški skupščini in nadaljeval s prevajanjem leposlovnih del, česar se je lotil že v mladih letih.

Leta 1962 mu je umrla žena, kot vdovec pa je v okrevališču pri Kranju spoznal sorodno dušo, slepo Dubrovčanko Pavlo, in se pri devetinsedemdesetih letih oženil z njo. Umrli je 2. februarja 1973 v Ljubljani, kjer je živel na Titovi cesti 113.⁶⁶

Josip Jurca je obvladal precej jezikov in je prevajal iz ruščine, italijanščine, francoščine, latinščine in srbohrvaščine. Na seznamu njegovih prevodov so dela Turgenjeva, Puškina, de Amicisa, Carduccija ... Iz izvirnika je prevedel tudi Ovidova *Pisma iz pregnanstva*, *Žalostinke* in *Pontska pisma*.

V svojem štiriinosemdesetem letu je pisal knjigo svojih spominov *Težka pot*. Z vztrajnim prizadevanjem in krepko voljo jih je pisal na pisalni stroj, čeprav je nazadnje skoraj popolnoma oslepel. Ti in drugi spominski zapisi so napisani v prijetnem literariziranem slogu in v lepem, sočnem jeziku, začinjenem z domačimi reki in pregovori ter latinskimi modrostmi. V njih pove marsikaj zanimivega tudi o domači vasi, o nekaterih njenih prebivalcih ter o življenju in razmerah v njej konec 19. in na začetku 20. stoletja.

Kot rečeno, bodo spomini, ki se nanašajo na Koprivo ter dodatno osvetljujejo in pojasnjujejo dogajanja in osebe v njej, objavljeni v *Goriškem letniku*, tukaj pa ponatiskujemo Samopisno oporoko⁶⁷ in pesmi pod naslovom *Vojni odmevi*.⁶⁸

⁶⁶ Glej tudi *PSBL*, 19. snopič, Gorica 1993, str. 637: geslo Jurca Josip, in PREMRL, Božidar, *Kraški kruh. Vas Kopriva – njeni kamnolomi in kamnarji*, Ljubljana 2016, str. 61 (dalje: PREMRL, *Kraški kruh*).

⁶⁷ Objavljeno v knjigi FEIGEL, Damir, *Faraon v fraku in drugi spisi*, Edinost, Trst 1929, str. 103–106.

⁶⁸ *Koledar Goriške matice 1921*, letnik 2, str. 20–21, 27, 84.

Samopisna oporoka

Ko sem videl v sodnem arhivu orumeneli list, na katerem je pisana oporoka mojega pokojnega očeta, se mi je zdela njegova rumena barva kakor zarja iz moje mladosti. To je zadnji spomin na mojega očeta, obenem pa tudi spomin na naše čase, čase trdega dela, velikih skrbi in silnega truda starega rodu za novi rod ter neskončnega prizadevanja, da bi prišla dedščina v roke potomcev neokrnjena. Moj oče je bil ubog kamnar. Ker pa je imel poleg tega nekaj malega posestva, je napravil oporoko, ki je najkrajša, kar sem jih kdaj čital, in zasluži po svoji izvirnosti, da jo podam. Glasi se:

Testament.

Jože verb. Hčere po sto goldinarjev. Žena Kupčo njivo.⁶⁹

Kopriva, dne 14. aprila 1897.

Vincenc Jurca.

Slog je, kakor se spodobi za kamnarja, lapidaren, kakor da bi hotel vdolbsti svojo oporoko v mramor. Ni je zapisal oče nepotrebne besede, kakor ni v vsem življenju po nepotrebem izdal krajcarja. Bil je najskromnejši med očeti, blag mu spomin!

Sedanji časi so drugačni, zato mi je včasih spomin na očeta kakor podoba iz sanj in sanje so mi često kakor podoba očeta. Sanje o starših so najlepše in najljubše, v njih se življenje pogrezne v grob in oživi vse, kar je mrtvega, preteklost se brez časovne meje pomeša s sedanjostjo, obrazi se sami od sebe pojavljajo pred menoj, razpletejo se misli in besede.

Sanjam obraz svojega očeta, ves je očetovski. Kamnari oče, kakor je kamnaril, govori, kakor je govoril, le da mu je glas mil in proseč:

»Znaš notarsko?«

»Znam oče.«

»Če znaš, povej mi, če je prav napravljen ta testament!« mi pravi ter mi kaže mramornato ploščo z napisom.

»Ni prav napravljen, oče.«

»Ka j je narobe?«

»Nič ni narobe, oče, samo prenarediti ga morate po novi postavi.«

»Tedaj ga popravi!« mi veli oče in izraz njegovega obraza je žalosten in nevoljen.

Žal mi je očeta in njegovega dela, pa obotavljati se ne smem. Pogleda me strogo in mi tišči v roko debel, ploščat svinčnik, kakor je v rabi pri kamnarjih, in jaz pišem, pišem ...

Oporoka.

Ker želim razpolagati za po smrti s svojim premoženjem, pišem sam svojo poslednjo voljo pri popolni zavesti in zdravi pameti kakor sledi:

1. Za dediča imenujem svojega sina Jožeta.

2. Svojim hčeram Ivanki, Vincenciji, Avgusti in Francki volim vsaki po tisoč lir v poravnanje njih pravic do moje dedščine. Te zneske naj jim dedič izplača v denarju ali pa po pravični cenitvi v premičnem ali nepremičnem blagu iz zapuščine, kakor si bodo izvolile, in sicer ob poroki, če se poročijo pred 21. letom starosti; če se pa poročijo ali drugače gredo od rojstne hiše kasneje, pa v dveh letih po poroki ali končnem odhodu. Dokler so moje hčere pri hiši, so ta volila brez obresti, oziroma se smatra, da so obresti poračunjene z vzdrževanjem.

3. Svoji ženi Mariji volim svoje zemljišče imenovano Kupča njiva z izrecnim pogojem, da se odpove vžitku, ki bi ji do polnoletnosti mojega dediča šel po postavi do tistega dela dedščine,

⁶⁹ Kupča njiva (*Kapčanjiva*) je naprej od Koncnjive, na desni strani ceste proti Brjam.

s katerim ne morem prosto razpolagati, in sicer da se temu vžitku odpove tekom enega meseca po otvoritvi zapuščine z notarsko izjavo, s katero bo sprejela določila moje oporoke. Če teh določil ne sprejme, se njene pravice skrčijo na to, kar ji daja postava, in tudi vžitek, ki ji gre po postavi do premoženja otrok, se skrči na tisti del njihove dedščine, ki tvori njihov nujni delež in ga obremenjajo dolžnosti našete v členu 230. civilnega zakonika. Vpoštevajoč to morebitnost, imenujem svojim otrokom za razpoložljivi del svoje zapuščine v smislu člena 247. civ. zak. nasproti njihovi materi za skrbnika svojega soseda Janeza Ukmarja.⁷⁰

4. Odrejujem, da opravi zapuščinski inventar po meni notar, ki mu bom izročil to oporoko, ter prepovedujem sodno pečatenje v moji hiši.

5. To je moja poslednja volja, ki jo danes lastnoročno pišem in podpišem s pristavkom kraja in dneva.

Kopriva, 14. septembra 1929.

Vincenc Jurca.

»Nate, oče, takšna mora biti oporoška po novem,« rečem ter mu podam polo, ki je vsa popisana.

»Predolga je, kam naj jo vklešem?«

»Nikamor, oče, napišite jo na papir!«

»Kako? Nikamor naj je ne vklešem? In bo potem veljavna, če je ne vklešem?«

»Veljavna, oče.«

»Veljavna, praviš! Kako pa kamnariš?« – Pogledal me je tako strogo in presunljivo, da nisem mogel vzdržati njegovega pogleda in sem se zbudil.

Spomnil sem se, da mu nisem še postavil nagrobnega kamna; hitel sem mu napisat te vrstice v spomin.

Vojni odmevi

Vojni odmevi
(Jeseni l. 1914.)

Z velim listjem so odete veje,
jesen sama v jezero je seje.
List na veji, jesen, veter, voda.
Kam zanese naša nas usoda?

Vizija
(1914)

V rdečedivni sem jo zrl lepoti
v poljani, ki je s cvetjem vsa posuta,
ko sklonjena je brala bele rože
in klicala me me z moje mirne poti.
Pa to ni žena, to je vojna kruta,
in rož ne bere, bere mlade može.

⁷⁰ To je bil Janez Ukmar (1874–1943) iz hiše Kopriva 21, ki se je leta 1899 poročil z Marijo Stojkovič iz Orleka pri Sežani, po njeni smrti pa leta 1931 v drugo s *čotasto* Hano - Ivano Grmek iz Tupelč.

Usmiljenki
(1914)

Si videla, ko solnce v morju tone,
kako krvavo krog in krog gori?
Si gledala neštete bataljone –
to morje neizmerne bo krvi.
In krvavečih src milijon, ki tesne spono
jih spajajo z mrjočimi možmi,
se krči v tugi in v bolesti klone
potrti duh, bolem ne odoli,
ko veže na te hrabre milijone
trenutek slednji tisoč ga vezi.
A ti si daleč proč od zla in zone
in prosto ti srcé ne krvavi,
a vendar v vojno greš, da rešiš one,
ki vre iz vročih ran jim rešnja kri.

Veliki petek
(1916)

Oba, ki zreta nanj z mrjočimi pogledi,
oba sta kriva, nihče njiju čist.
Le on, ki ž njima križan je na sredi,
le on le on po nedolžnem križan Krist.

Kako, o Kriste, bodeš nam beležil,
kar slednji nas trpljenja je prestal?
Saj ni, da bi na desni se udeležil
trpljenja, da mu boš rešenje dal?

Ne sodi nas po naših grozних delih,
ker k r i ž a n i r a z b o j n i k i smo vsi.
Le daj, naj gre od nas ta bridki kelih
in naša lastna nas operi kri!

Simonu Gregorčiču
(1917)

O, Simon, naš največji sin!
Ti križe naše in nesreče
prelil v glasove si zveneče
in prvi nam postal trpin.

Kako si vtisnil jo v spomin,
kako iz tvojega nam »Joba«
trpljenja govori podoba
in slika rev in bolečin!

O, Simon, naš največji sin!
Glej, zopet križ teži nam rame,
a ni ga, da nam križ odvzame:
pregnanstvo, ječo, glad, pogin.

Kako iz duše si globin
krivico črtil in sovražil!
A tešil nas in nas tolažil
v bridkostih tvoj je lek edin.

Pregnanec
(1917)

O domovina, ti si kakor vino,
ki sladko se po žilah nam razleže
in dušo zdravi, polni jo z vedrino;
in kakor kruh si, ki ga mati reže
z ljubečo roko in očesom rosnim,
ker manjša se in tanjša v časih teže.
Poznam te, dom; ti s čelom boš ponosnim
krvavo slovel v svojih slavnih delih
in ključoval viharjem neizprosni.
Bog ve, če doživim še dni veselih,
da pil te bom ko sladko kupo vina?
Sedaj si lek gorjup in bridek kelih,
do vrha polen grenkega pelina.

III.

Dopolnitve in popravki h knjigam o Koprivi

*Če imam o nečem dva podatka, nisem še prepričan, da to drži, če imam tri, je potrjeno.
Na dveh nogah stol ne stoji, na treh pa že.*

Alfredo Švigelj, Griže / Trst

Dopolnitve h knjigi *Kraški kruh. Vas Kopriva – njeni kamnolomi in kamnarji*

Stran 11: **Jegno**

V opisu vasi Kopriva je omenjeno tudi Zegovsko jegno. O besedi »jegno«, ki je danes v Koprivi skoraj povsem pozabljena, naj omenimo, da se je kot mikrotoponim ohranila tudi v nekaterih drugih krajih. »Jegno« v pomenu vaški trg, kjer se križajo poti (v širšem pomenu pa tudi kot skupina domačij okrog njega), nam je znano, na primer, z Vrhov in iz gornje Vipavske doline: v Grižah imajo Dólenjsko in Górenjsko jegno (*Dulansko* in *Guransko jəgno*), na Razgurih je del vasi imenovan Na jegnu (*Nə jəgni*), podobno je tudi na Gočah in v Mančah.⁷¹

Virgil Šček pravi, sklicujoč se tudi na Pleteršnika, da so na Krasu rekli »jegno« dvorišču,⁷² potem pa je to staro besedo izpodrinil »borjač«.⁷³ V zvezi s tem navaja tudi različico »güno«, ki v Pliskovici pomeni »prostor na borjaču pred štaljo, kjer je bil navadno tudi kup gnoja«, in jo izvaja iz »gumno«.⁷⁴ Duhovnik in domoznanec Dušan Jakomin pozna besedo *jugna* iz Sv. Antona v slovenski Istri, kjer so tako rekli dvorišču, pripravljenemu za mlatenje žita ali fižola, danes pa tam pomeni plesišče.⁷⁵ V Brkinih je *jəgno* pomenilo zbita tla iz zemlje, »ki so jih pod starino imejali v čuhnji ali v hramu, kjer ni bilo poškrlánjo«; tako so rekli tudi plesišču iz zbite zemlje.⁷⁶ V obeh primerih gre za flišna tla.

Stran 70: **Slamnate strehe**

Stojan Zlobec, Ponikve 6, je povedal, kako je v mladih letih pomagal Rudolfu Lahovemu (Rudolfu Guliču od Dolenjih Lahovih) popravljati slamnato streho Vakcovega skednja v Koprivi. Stojan mu je po lestvah nosil *škupnike*, Rudolf, ki je stal na drugih lestvah, obešenih na sleme, pa jih je zlagal na *rahle* ostrešja, nato je razprostrl slamo približno 10 do 15 centimetrov na debelo in jo privezal z *bekami*. Začel je na kapu in nadaljeval do slemena. Pri tem delu si je pomagal s *plohom za poglihat škupno*.

⁷¹ Primerjaj ŠTREKELJ, Karel, *Morphologie des Görzer Mittelkarstidialektes mit besonderer Berücksichtigung der Betonungsverhältnisse*, Wien 1887, str. 54 (dalje: ŠTREKELJ, *Morphologie des Görzer Mittelkarstidialektes*): *gýna* – vaški trg, kjer se križa dvoje poti.

⁷² Na veliko presenečenje sem še leta 2018 slišal besedo *jegno* v pomenu dvorišče v Krepljah. Poznata jo leta 1929 rojena Emil Žvab, Kreplje 29, in Rudolf Kosič, Kreplje 22, rojen v Pliskovici.

⁷³ ŠČEK, *Paberki 2*, str. 93. Šček omenja tudi, da pod hišo Tišlarjevih v Ponikvah, kjer je bila nekoč kovačija pravijo »Na jegnji«. ŠČEK, *Paberki 1*, str. 149. Primerjaj ERJAVEC, Fran, Iz potne torbe, *Letopis Matice slovenske za leto 1883*, str. 205 (dalje: ERJAVEC, Iz potne torbe): *jegno* – gumno (Hrušica); podstava: gumno, od koder potem: jümno, jugno. Bezljaj navaja kot prvotni pomen besede gumno »prostor za mlačev«; v Posočju sta znani različici *guno* – »dvorišče pri kmečki hiši«, in *guna* – »križišče poti v vasi, prostor okoli hiše«, na jugozahodu (Postojna, Kal, Korte) pa *jugno*, *jəgno* in *jigna*. BEZLAJ, France, *Etimološki slovar slovenskega jezika. Prva knjiga*, Ljubljana 1977, str. 186. Alfredo Švigelj ima v svojem slovarčku primorskih narečnih besed besedo *guna* s podobnim pomenom: »prostor na vasi, kjer se pot razdvoji«.

⁷⁴ ŠČEK, *Paberki 2*, na vložnem lističu k str. 93. Zraven je pripisal še razlago Josipa Macarola iz Križa: *jegno* = jugno iz gumno.

⁷⁵ JAKOMIN, Dušan, *Narečni slovar Sv. Antona pri Koprju*, Trst 1995, str. 47.

⁷⁶ Janez Volk, Suhorje 10.

Ploh za poglihat škupo.

Stran 115: Koprivski kamen za spomenike padlih avstrijskih oficirjev

Franc Renar, Stomaž 10, je slišal, da so v koprivskem kamnolomu med prvo svetovno vojno lomili kamen za spomenike avstrijskih oficirjev, ki so padli ob Soči, in da so spomenike iz tistega kamna postavili pri Tolminu. Resničnosti te informacije ni bilo mogoče preveriti oziroma potrditi.

Stran 128: Še nekaj zanimivosti o kamnolomu na Kremeniku

Marjo Vrabec, Kopriva 54, ki je okrog leta 1953 z drugimi *mulci* pasel krave na Kremeniku, je gledal, kako so zjutraj prihajali delavci na delo v kamnolom. Pliskovljani so se vozili s kolesi – bila jih je cela vrsta. Franc Čuk iz Pliskovice ga je zmerom kaj dražil, ko se je peljal mimo. Le delovodja Milan Žerjal iz Kosovelj se je pripeljal na delo s prvim, 50-kubičnim Tomosovim motorjem. Zdravko Mrtanov iz Koprive in Bine Dokov z Brij sta vsako jutro zamujala. Zdravko se je zmerom čudil: »Kaj je že zgonilo?«

Mulci so s posebnim zanimanjem gledali češko tatro, ki je vozila bloke s Kremenika in iz Konjskih stop. Spomni se še tega, da so tja navadno zapeljali po dva železniška vagona, da so ju naložili s kamenjem.

Marjo je omenil še to, da je na hruševskem svetu, blizu ozkega mosta, ki se vzpenja čez železnico, globel, imenovana Vilenca. V njej je nekakšen spodmol in v njem kamnito korito, kamor se zmerom steka voda. Tja so hodili po *frišno*, hladno vodo že v času, ko so delali železnico, in potlej tudi delavci, ki so delali v *javi* na Kremeniku.

Strani 227–228: Kamnosek Viktor Živec - Žingarski in nagrobnik Mrtanovih

Delovnemu življenjepisu kamnoseka Viktorja Živca - Žingarskega dodajamo še eno ilustracijo: nagrobni spomenik na desni, ki ga je naredil za pokojnega soseda Justina Ukmarja (1888–1933) od Gorenjih Mrtanovih in ki ga je Justinov sin Zdravko Ukmar ocenil, da »ni prav pod špot narjan za tiste čase«.

Stran 270: **Kamnosek Jožef Lavrenčič - Pepi Blaževac, Kopriva 11**

Še ena smešna o Jožefu Lavrenčiču - Pepiju Blaževcu (1878–1958). Pepi je rad kaj spil. Žena Tina mu je zato nekoč steklenico *šnopca* skrila v pinjo in rekla, da ga ni več. Pepi pa ga je le zvohal in spil ter noter denil vodo. Potlej enkrat vpraša Tina: »Kje je *šnopec*?« Pepi pa odvrne: »Tina, saj si rekla, da šnopca ni več.«⁷⁷

Stran 272: **Kamnosek Viktor Guštin, Gabrovica pri Komnu 17**

Viktor Guštin pri Budnih v Gabrovici je k svojemu delovnemu življenjepisu dodal še opis praktičnega izpita za kamnoseka. Kot vajenci so ga delali v nekdanji Tomanovi delavnici na Resljevi cesti v Ljubljani; s sabo so prinesli špice, ki so bile tako ostre, da bi lahko bril z njimi. Klesati so morali neke podstavke, vse skupaj pa je trajalo dva dni.

Zanimivo je, zlasti za pisca te knjige, ki stanuje zraven nekdanje Tomanove delavnice v bloku na Resljevi cesti 36, da je precej kasneje, okrog leta 1984, Viktor Guštin, ko je delal kot privatnik, v tem stanovanjskem bloku polagal tlake in stenske obloge iz lipiškega apnenca.

Strani 303–304: **Kovač Jožef Rener, Kazlje 42**

O Jožefu Renerju (1919–2000), ki je delal kot kovač na Kremeniku, je še nekaj zanimivosti dodal njegov sin Grozdan Rener, Kazlje 42.

V njihovi rodovini je imel veselje do glasbe že *nono* po mami, ki je imel harmoniko, in pri njem je nekaj poskušal igrati tudi oče Jožef. *Špilat* je začel leta 1945, ko je prišel od vojakov, prvo harmoniko pa si je kupil pod Angleži v Trstu. Nastopal je v kazeljski muziki, ki je igrala po Krasu, na Vipavskem in v Brkinih. Vozili so se z bicikli. Ko je zbolel – pri sedeminštiridesetih ga je zadel nekakšen infarkt in je bil invalidsko upokojen –, ga je v kazeljski muziki nadomestil Grozdan, oče pa je še godel v bližnji okolici.

Od očetove kovaške obrti ima Grozdan še nakovalo in kovaški meh (ognjišče), dve *mašini* za vrtanje, kamniti koriti za kalit špice ... Ob tem je Grozdan podrobneje opisal, kako je oče, ki je poznal orodje vsakega delavca v kamnolomu, kalil to orodje, na primer špice. Če je bila špica odlomljena, je pomenilo, da je pretrda; če je bila zvita, je bila premehka. Kadar se trda špica segreje do močno češnjevo rdeče barve, jo je treba manj kaliti, mehko špico pa bolj. Špica se na hitro pomoči v vodo in tedaj gre kal od vrha špice navzdol; preden ima priti do konca, se špica ponovno pomoči, da se kal tam ustavi. Posebna umetnost je kaliti *bočardo*, ki jo je treba poprej razsaditi: *bočarda* se kali z vodo in nato z oljem ali samo z oljem.

V zvezi s špicami je Grozdan omenil še to, da so v prejšnjih časih, ko so kamnarji uporabljali mehkejša železna macole, pri tolčenju po jekleni špici na čelu macole *ratali maštafi*, v sredi pa okrogla luknja, ki jo je bilo treba zapolniti s *štrponom*; ko so prišle jeklene macole, pa so dobile *maštafe* špice.

Stran 350: **Obhajilna miza in podesti stranskih oltarjev v avberski cerkvi sv. Nikolaja**

Virgil Šček piše v *Paberkih*, da je bila obhajilna miza za cerkev sv. Nikolaja v Avberu izdelana v Koprivi, o tem, kdo jo je dal delati, pa navaja dve nasprotujoči si izročili. Po enem jo je naročil Peter Svetlin, avberski župnik v letih 1873 do 1889,⁷⁸ po drugem, ki se zdi bolj verjetno, pa jo je dal narediti v Koprivi iz domačega kamna župnik Josip Mikuž (Mikuš), ki je služboval v Avberu od leta 1891 do začetka leta 1907, ko je tam umrl.⁷⁹ In res so – razen balustrov iz svetlo sivega nabrežinskega enotnega apnenca in vložkov belega kararskega marmorja – vsi ostali deli obhajilne mize sklesani iz značilnih koprivskih apnencev s temnejšimi drobci rudistnih školjk. Šček tudi pripominja, da so pod župnikom Mikužem

⁷⁷ Pripovedovali so Judita Grmek, Kopriva 19; Marjo Vrabc, Kopriva 54, in Danijela Gulič, Kopriva 46, ki je slišala, da je Tina skrila Pepiju *šnopec* v ječmen.

⁷⁸ ŠČEK, *Paberki 1*, str. 138.

⁷⁹ ŠČEK, *Paberki 1*, str. 7, *Paberki 2*, str. 285.

Koprivci sklesali tudi tri plošče oltarne mize, s katerimi so nadomestili prejšnje lepo prebarvane lesene vložke.⁸⁰

Dodati je treba še, da so iz Koprive prišle tudi profilirane stopnice dvostopenjskih podestov pri stranskih oltarjih v ladji, ki so sklesane iz lepega svetlo sivega školjčnega apnenca iz kamnoloma v Predolah.⁸¹

Obhajilna miza in podesta stranskih oltarjev iz koprivskih apnencev v avberski cerkvi sv. Nikolaja.

Stran 357: **Cerkev sv. Jurija v Dutovljah**

V cerkvi sv. Jurija v Dutovljah je v severni steni pod pevskim korom vzdian krstni kamen, ki ima spodnji del iz koprivskega apnenca s Kremenika, gornji del pa iz apnenca iz Predol.

Stran 366:

Kobdilj. Pokopališče pri cerkvi sv. Gregorja

Leta 2017 so s prvotnega mesta v Štanjelu prenesli na pokopališče pri Sv. Gregorju posmrtno ostanke padlih partizanov in spomenik, ki je bil odkrit v Štanjelu 23. avgusta 1953.

Glavni del spomenika je zglajena plošča s poglobljenim napisnim poljem, ki je vgrajena v okvir iz grobih klesancev, zaključen s simbolnim Triglavom, ki je pogosten atribut partizanskih spomenikov. Vsi deli so sklesani iz koprivskega apnenca s Kremenika. Rdeče pobarvan napis se glasi: TUKAJ POČIVAJO BORCI / GORAZD MODRIJAN IZ TRSTA / SEVER STEFAN IZ REKE / IN 7 NEZNANIH JUNAKOV PADLIH / ZA OSVOBODITEV PRIMORSKE / V NARODNO OSVOBODILNI (sic!) VOJNI / V LETIH 1941 – 1945 / VEČNA JIM SLAVA! / Štanjel 23. 8. 1953.⁸²

⁸⁰ ŠČEK, *Paberki 1*, str. 7, *Paberki 2*, str. 285.

⁸¹ Zelo verjetno je bila ta kamnita oprema avberske cerkve izdelana v delavnici kamnoseka Andreja Lavrenčiča - Oštiraca (1858–1918) iz Koprive, ki je dosti delal za cerkve in čigar podpis najdemo, na primer, tudi na obhajilni mizi iz leta 1907 v bližnji cerkvi sv. Danijela v Štanjelu. Primerjaj PREMRL, *Kraški kruh*, str. 384.

⁸² Glej tudi NEMEC, Nelida, *Javni spomeniki na Primorskem 1945–1978*, Koper 1982, str.165.

Dopolnitve h knjigi *Slavno županstvo v Koprivi. Zgodovina iz turna Sv. Elije*

Strani 66–75: O občinskem blagajniku Janezu Gecu in njegovem sinu Francu

Zanimiva dopolnitev listin koprivskega občinskega arhiva je prišla iz družinskega arhiva Gecovih, Kopriva 55, stara številka 58. To so *Protokol Bukvice Za zamerkat perjetke kamunske inu špeže vse kar ceu Kamun zadene*, ki jih je 10. marca 1860 začel voditi Janez Gec kot blagajnik občine Kopriva (»Janes Getz Caser, Copriva ta 10 marče 860«). Te podatke o občinskih prejemkih in izdatkih si je zapisoval v letih 1860–1863, ko sta bila župana Anton Jurca in Andrej Zega; sledijo jim njegovi kasnejši vpisi o lastnem gospodarstvu in družini, o dedovanju, o prejemkih in izdatkih, o delih in opravilih na domačiji ter nasveti za vsakdanjo rabo, kasneje pa je s podobnimi vpisi nadaljeval njegov sin in naslednik Franc Gec.⁸³

Protokol Bukvice Za zamerkat perjetke kamunske inu špeže vse kar ceu Kamun zadene. Desno: Franc Gec - Gecov z drugo ženo Ivano Orel od Orlovih v Koprivi. Fotografijo hrani Anton Gec, Kopriva.

V letu 1860 sta v rubriki »kar ena rota znese« vpisana dva večja obroka prihodkov v znesku 60 goldinarjev 22 krajcarjev, poleg njiju pa so še manjša vplačila Antona Guliča, Kopriva 37, za listje, Antona Lavrenčiča, št. 42, za »stantgelt«, Marka Žgurja (*Šigur*) za »fet« od 50 goldinarjev, ki si jih je sposodil od občine, Antona Žvaba za »vinsko mero« in Janezovega brata Jakoba za ženitno dovoljenje.⁸⁴ Vsi prihodki so znašali skoraj 140 goldinarjev, kar je celo nekaj več od prve znane vsote prihodkov leta 1861 iz ohranjenih listin občinskega arhiva. Podrobnejši izdatki ali »von dajanje kamunskih špeš« so v bukvicah navedeni samo za leto 1860, in še to ne vsi: gre za manjša izplačila »gospudi«, se pravi kaplanu, vardjanu, drobantu Paliconu (Peliconu), »ker je šekvešterau za roto«, in večje izplačilo 40 goldinarjev »župani antoni jurca za jožefa urabca«. Ta znesek je bil po vsej verjetnosti izplačan koprivskemu kamnoseku Jožefu Vrabcu za oklep vodnjaka za koprivski *farož*, ki ga je sklesal leto prej.

⁸³ Janez Gec (1825–1907), sin Antona Geca in Neže z dekliškim priimkom Živic, je podedoval domačijo Gecovih po očetovi smrti leta 1855. Naslednje leto se je oženil z Marjano Petelin iz Kobdilja, po njeni smrti pa se je leta 1877 poročil z Jožefo Bole, vdovo po Janezu Jurci - Matičkovem. Sin Franc (1860–1943), ki se je rodil v Janezovem prvem zakonu, je leta 1886 vzel za ženo Marijo Gec od Blažkovih ta bogih iz Skopega, po njeni smrti pa se je še istega leta poročil z domačinko Ivano Orel - Orlovo.

⁸⁴ Jakob Gec, ki je bil izučen za kovača, se je rodil leta 1828, se odselil v Trst in se tam leta 1860 oženil. Primerjaj PREMRL, Božidar, *Slavno županstvo v Koprivi. Zgodovina iz turna Sv. Elije*, Ljubljana 2018, str. 68 (dalje: PREMRL, *Slavno županstvo v Koprivi*).

Za leto 1861 ni takih podatkov, sledi samo še preglednica seštevkov prihodkov in izdatkov za naslednji dve leti:

<i>Zamerk perjetku za leto 1862</i>	<i>g.</i>	<i>k.</i>
<i>Noter sam primu leto 1862</i>	<i>560</i>	<i>56</i>
<i>pa von dau tu leto 1862</i>	<i>517</i>	<i>19</i>
<i>Noter sam primu leto 1863</i>	<i>208</i>	<i>14</i>
<i>pa von dau leto 1863</i>	<i>271</i>	<i>28</i>

S tem se občinski blagajniški vpisi končajo, na naslednjih straneh pa najdemo pomembnejše družinske izdatke Gecovih. Najbolj zanimiva sta zapisa obročnih izplačil dednega deleža Janezovemu bratu Jakobu v Trstu in dote v denarju in blagu sestri Mariji, ki se je poročila leta 1870 v Gabrovico. Vsakemu je moral izplačati več kot 200 goldinarjev:

	<i>Zamerk kar dam brati jakopi</i>	<i>g.</i>	<i>k.</i>
<i>1</i>	<i>na 30 agošta 1860 sam dau</i>	<i>100</i>	
<i>1</i>	<i>za dacjo od tistiga vina za ohcet</i>	<i>1</i>	<i>30</i>
<i>2</i>	<i>za tisti ječem je blu ostalu</i>	<i>1</i>	<i>70</i>
<i>3</i>	<i>po materi sam poslau u te/r/st</i>	<i>7</i>	
<i>4</i>	<i>jest sam pernesu na 6. 12. 1862</i>	<i>33</i>	
<i>5</i>	<i>jest sam pernesu u terst 1865</i>	<i>25</i>	
<i>6</i>	<i>ki je bla ohcet od jožeta</i>	<i>10</i>	
<i>7</i>	<i>na 19. 3. sam dau 1867</i>	<i>40</i>	

Zamerk

kar sam dau Moji sestri na račun n/j/e dote od leta 1870

<i>1. sam dau kravo</i>	<i>f 40</i>
<i>2. šentiš</i>	<i>16</i>
<i>3. vinu inu denara</i>	<i>4</i>
<i>4. denara sam dau</i>	<i>15</i>
<i>5. denara sam dau</i>	<i>40</i>
<i>6. kar je dau jože moj brat</i>	<i>30</i>
<i>ukup use</i>	<i>f 152 (sic!)</i>
<i>Kopriva na 3 svečana 1871</i>	
<i>sam dau vola</i>	<i>85</i>

V nadaljevanju so še tile pomembnejši ali zanimivejši Janezovi zapisi: kdaj *so se storili* junci in kdaj *so se strile* junice, nasveti kako zdraviti bolezni ljudi in živine,⁸⁵ popis njihovih parcel z imeni in parcelnimi številkami ter dohodki in stroški v letih 1881, 1882 in 1885.

⁸⁵ Naj jih navedemo nekaj, najprej za ljudi:

za madron brinevo žgane inu olje brinevo inu en kanc laneniga

/za/ marzelco brineve korenike kuhat

za terganje brinevo zernje speč inu kafe pit

za bodlaje brineve vejce klestit inu se kadiť

za gliste eno glavo cesna se stouce z lesam z lenenim oljem se zmejša inu maše

Posebno zanimiv je »Zamerk zidanje 1878«, iz katerega zvedemo, da je Janez takrat dozidal domačijo, kar je najbrž povezano s sklenitvijo druge poroke v prejšnjem letu oziroma s prihodom druge žene. Poleg stroškov za gradbeni material navaja v njem tudi zidarje, *molovarje* in druge delavce, nekatere s popolnimi imeni, druge samo s priimki. Med njimi je mogoče prepoznati zidarja Jurija Petvarja od Dolenjih Mrtanovih (1813–1893), soseda Antona Zego - Krtovega (1840–1913) in morda še kamnarja Antona Guliča - Matevžkovega (1824–1905). Pokončne črtice pri nekaterih izmed njih pomenijo število dni, ki variira od pet in pol do največ desetih. Na koncu je povzetek vseh stroškov v goldinarjih in krajcarjih z njegovim podpisom in datumom:

<i>Zedarji</i>	33.14
<i>mužlerji žlep itd.</i>	12. –
<i>molovar</i>	4.85
<i>korci</i>	<u>41</u>
<i>špeže zidanja use skup znese</i>	90 99
<i>janes gec u Koprivi na 19. 6. 1878</i>	

Po drugačni pisavi v nadaljevanju je mogoče sklepati, da je leta 1886 bukvice in vsaj del gospodarstva prevzel sin Franc, ki se je takrat oženil. Iz njegovih zapisov o dohodkih in »špezah« v letu 1886 zvedemo, da je kupil »škvadrele«, ki so ga stale 10 goldinarjev – za tlak v veži in kuhinji, pri čemer je najbrž svojo vlogo odigrala tudi žena.⁸⁶ Kakor je oče Janez leta 1878 povečal domačijo z dozidavo, jo je Franc leta 1895 razširil z dokupom sosednje Šemetove hiše, Kopriva 57, ki je stala na istem dvorišču. Zanj ter za eno njivo in »tal ali gmajnski delež« je lastniku Andreju Guliču plačal 250 forintov avstrijske veljave.

Videti je, da sta imela tako Janez kot Franc dosti opraviti s trtami. O tem priča dolg seznam zapisov, kdaj in na katerih parcelah sta jih sadila; Janez je tudi zmerom pripisal znesek stroškov v goldinarjih. Zapis si sledijo v tem časovnem zaporedju:

<i>Kar sem sadil tert</i>	<i>gl.</i>
<i>1859. sam sadiu na seli</i>	30
<i>1860 na rouni u dolini</i>	28
<i>1862 na glineki</i>	40
<i>1863 u ogradi in pretklancam</i>	30
<i>1867 na Kertoušči</i>	48
<i>1875 na rouni</i>	36
<i>1867 na glineki</i>	36
<i>1882 sam sadiu u glineki</i>	46
<i>1883 sam sadiu na rouni u do/lini/</i>	20
<i>1884 sam sadiu na seli</i>	27

za nahot pet mandel inu en frakel smoleniga olja inu se skuha na vini inu s tistim se pere

za matlaj devja olčeuna se olupu inu lebat speč in na mleki skuhat in tistu pit

Za živino:

Za krave zvece/r/ mleku is eniga sesa inu od rogav nekej ustergat in žegnane vode is cerkve uzet de ne bo noben vidu inu se da lizat eno pest soli te černe ne te prave

Za smetlaj pelin inu routca se dene u vinu močit inu tistu kadar prime dat pit

Za zobe najdet tri polže černe speč taku da ratajo prah se dene umes tri krajcerje šperta vinskiga in se dene na perst in po zobe mazat

⁸⁶ Te »škvadrele« so bile pri zadnji predelavi hiše odstranjene iz nje in položene kot pločnik pred njo. Za robnik pločnika so porabili stopnice nekdanjega zunanjšega stopnišča, ki je vodilo na *gajnk*. Povedal sedanji gospodar Frane Gecov - Anton Gec.

1885 sem sadil na Kartovči 34⁸⁷
1888 sem sadil na Kartovči 45
Terte sem sadil na rovni na kračeh leta 1892. in 1893. Frankinja (bilfe)
terte na Kartovšči sem sadil, riparjo in grebenčal leta 1894.
Na rovni v dolini riparja sajena leta 1896
Riparja pri kraju 1899 le/ta/
predklancem v dolini leht l. 1899.
na Kartovšči prva vrsta prekopati 1907
Riparjo na rovni v dolini podsajet vmes plant leto 1908
Drugo vrsta na Kartovšči prekopat 1908
terte sajene na kartouši
nad hruško (smardlivka) 1921
pri hruški 1922⁸⁸

Med drugim najdemo v bukvicah še Frančevo praktično lestvico preračunov od 1 do 20 centov v kilograme (1 cent = 56 kg), seznam dnevov, v katerih se ne sme ne orati ne sejati, in seznam »nesrečnih dni« v letu. V njih so tudi zapisi o nekaterih izjemnih vremenskih dogodkih: leta 1890 je bila strašno velika suša in še hujša zima, da je skoro ves krompir zmrznil; redke so bile »suhote«, da ni zmrznilo v njih. Leta 1893 pa je pritisnila suša, ki je trajala od novega leta do binkošti – ves čas »ni bilo dežja in še takrat pri nas prav malo«.

Strani 275–284: **Pevsko in bralno društvo Zarja**

Opis delovanja društva Zarja v precejšnji meri dopolnjuje naslednji članek, ki ga je leta 1947 ob petdesetletnici njene ustanovitve napisal nekdo, podpisan samo z začetnicama »ar«.

Petdesetletnica »Zarje« v Koprivi⁸⁹

Kopriva se pripravlja na slovesno praznovanje

Na Krasu slavijo za binkošti 25. in 26. t. m. redek jubilej: 50 let poteče, odkar so ustanovili v Koprivi prosvetno društvo »Zarja«, ki je stopila v življenje kot »bralno društvo«.

Njen ustanovitelj je bil Anton Bole, nadarjen in navdušen mladenič, ki je zbral najzavednejše sovaščane in položil temelje vaški prosveti.⁹⁰

Po botre so šli v Trst: na dan ustanovitve je slavno pevsko društvo »Kolo«⁹¹ priredilo koncert in omnibusi s konjsko vprego so pripeljali veliko število tržaških narodnjakov z dr. Ribašem na čelu,⁹² ki so z navdušenimi govori ob streljanju z možnarji krstili »Zarjo«. Prišel je tudi voz zastav, ki so dobesedno zakrile vso vas. Priletni vaščani se z ganotjem spominjajo, kako so še pozno v noč nemo strmeli v žareče kolo na raketni pogon – simbol društva »Kola« – ki se je nenehno vrtelo na kraju prireditve in oznanjalo tek novega življenja.

⁸⁷ Tega leta je Janez Gec sadil trte na novo, ker so njegove trte utrpeli hudo in dolgotrajno škodo, verjetno od trtne uši. Glej *Slavno županstvo v Koprivi*, str. 172.

⁸⁸ Imena parcel se pravilno glasi: Na Selu, v dolini Na Rovni, na Glinjeku, v Ogradi/ogradi in Pred klancem, na Krtóvšču, Na Rovni, na kračah Na Rovni. Ograda sedanjemu gospodarju Antonu Gecu ni znana, parceli Pred klancem pa reče Poklanc dolina. Na nekaterih naštetih parcelah ima trte še zdaj.

⁸⁹ ar, Petdesetletnica »Zarje« v Koprivi, *Primorski dnevnik*, 25. 5. 1947, št. 600, str. 4.

⁹⁰ To je bil Anton Bole - Bolev, Kopriva 27, ki se je rodil 21. januarja 1876 in se kasneje odselil v Trst.

⁹¹ Pevsko društvo Kolo je bilo ustanovljeno leta 1894 v Trstu. V letih 1904 do 1919 je delovalo v tamkajšnjem Narodnem domu, 4. oktobra 1927 pa je bilo ukinjeno. Podatek Ksenije Majovski iz Narodne in študijske knjižnice v Trstu.

⁹² Dr. Otokar Rybař je bil pravnik, politik in diplomat (1865–1927), rojen v Postojni. V Trstu je leta 1895 odprl samostojno odvetniško pisarno in tam deloval v slovenskih narodnih organizacijah; med drugim je bil odbornik Slavjanske čitalnice in tržaškega Sokola. *PSBL*, 13. snopič, Gorica 1987, str. 260–261.

Z zgodovinsko odmaknjenostjo lahko danes laže presodimo izreden pomen, ki ga je imel ta dogodek za majhno kraško vas (okrog 260 duš) in ki je bil prava revolucija v domačem življenju. Mogoče je v malem to, kar je pomenila iznajdba tiska v svetovnem merilu. Prvi časopisi so prišli v vas, v začetku dva dnevnik in dva tednika! Staro in mlado se je kar trlo v čitalnici, zlasti ob nedeljah in dolgih zimskih večerih, ter po branju vneto premlevalo domačo in svetovno politiko. Da ne bi čakali na vrsto v čitalnici, so se mnogi kaj kmalu sami naročili na liste, in danes se prodaja v Koprivi 40 izvodov »Primorskega dnevnika« in prav toliko »Ljudskega tednika«.⁹³ »To je potrebna možganska telovadba, da nas bolj fini ne pretentajo,« so govorili takrat.

Dovoljenje sežanskega okrajnega glavarstva koprivskemu društvu Zarja za prireditev javne veselice na dvorišču Redonovih v Koprivi leta 1904. ŽA Tomaj, župnijski album 3.

⁹³ *Primorski dnevnik*, ki izhaja še danes, je začel izhajati v osvobojenem Trstu 13. maja 1945 kot naslednik *Partizanskega dnevnika*, *Ljudski tednik* pa je izhajal v Trstu v letih 1946–1951.

Nekaj let kasneje je društvo organiziralo tudi pevski zbor in dramski krožek, ki so ju vodili domači šolski učitelji. Redno enkrat ali dvakrat letno so se vršile kulturne prireditve. Akademsko počitniško društvo »Balkan« iz Trsta pa je zalagalo Zarjane s knjigami – po kakih 20 knjig mesečno.⁹⁴ Pevski zbor je doživel velik razmah, ko je prišel l. 1908 v Koprivo šolski učitelj Alojzij Šonc, sedaj v pokoju. Vnet in nadarjen glasbenik in skladatelj je znal navdušiti in tako zajel vse, kar je imelo glas: zbor je narastel na 80 pevcev (rekordno število za tako malo vas). S svojim finim ušesom je pevovodja tako izpopolnil zbor, da je veljal za enega najboljših na Krasu in je dosegel po prvi svetovni vojni pravi triumf: na koncertnem tekmovanju v Sežani avgusta 1922, katerega se je udeležilo kakih 30 zborov, so tedanji kritiki skoraj soglasno priznali »Zarji« prvo mesto.

Tudi dramski krožek je po prvi svetovni vojni prišel do višine z »Razvalino življenja«. Jože Gulič, sedanji predsednik, in Oskar Pegan sta tedaj skrivaj šla v Gorico,⁹⁵ da bi videla, kako goriško društvo predvaja to igro. Goričani so zvedeli za to nenavadno »špijonažo« in prihiteli v Koprivo ter se laskavo izrekli o svojih »učencih«. Prva kulturna prireditev na Krasu po prvi svetovni vojni je bila ravno v Koprivi – na pustno nedeljo 1919.⁹⁶

Toda že so začeli fašisti razsajati⁹⁷ in »Zarjo« so pregrinjali temni oblaki: zadnja domača prireditev je bila l. 1923, in v decembru istega leta so tudi Openci hoteli prirediti – ilegalno seveda in za ožji krog – svojo igro v mirnejšem kotičku, v Koprivi. Toda prihrumele so fašistične tolpe ter s pretepanjem in ricinusom preprečile prireditev.⁹⁸ Tudi domače društvo so onemogočili in celo zahtevali, naj odbor »Zarje« podpiše svojo lastno smrt – izjavo, da se razpusti. Odborniki so to odločno odklonili in tako lahko rečemo, da je »Zarja« tudi v težki sužnosti še živela ne samo v srcih, marveč tudi pravno.⁹⁹

Dolga leta prisilnega kulturnega molka so pri starejših vaščanih povzročala veliko skrb za mladino: Kaj nam pomaga dan svobode – v katerega so vsi neomajno verovali, – če mladina ne bo znala niti slovensko zapeti. In že l. 1937–38 se je zbral ožji krog mladeničev in v dobro zaprti sobi jih je učila Nevenka Vuga v najstrožjem »pianissimu« lepoto naših pesmi. Oblasti so pa začele preveč vohati okrog te zadeve in pevci so morali prenehati z vajami. Toda noč ima svojo moč: dekletom so se začele oglašati ubrane podoknice in starejši so prisluhnili ter z večjim zaupanjem pričakovali »Zarjo« – zarjo svobode.

In res se je zgodilo, kar se je moralo zgoditi in česar so si vsi želeli: Italija je zaigrala na slabo karto – na »ta pravo«, kakor so rekli domačini. Tedaj niti stari učitelj Šonc ni mogel več

⁹⁴ Slovensko akademsko društvo Balkan v Trstu je bilo ustanovljeno 21. januarja 1907, ukinjeno pa je bilo 13. septembra 1927. Podatek Ksenije Majovski iz Narodne in študijske knjižnice v Trstu.

⁹⁵ Jože Gulič je bil verjetno Starešinov iz Koprive 34 (1863– november 1946); Oskar Pegan (1895–1975) pa je bil Drejcov, Kopriva 5, ki je bil med obema vojnama in po drugi svetovni vojni tajnik občine v Dutovljah.

⁹⁶ Kako so nekdaj pustovali v Koprivi, se je spominjal Stanislav Lisjak, Kopriva 22. Leta 1936 ali 1937, na primer, so ob tej priložnosti najeli godce iz Prvačine. Pustne šeme in godci so začeli obhod ob enih ali dveh popoldne na Brjah. Lojze Šucov iz Koprive je zmerom nosil koš z dvodelnim pokrovom, v katerega so nabirali darove: jajca, klobase, *panceto*, »kar je blo«. Kdor je imel koš, je nosil tudi *frk* in na glavi *kano*. Pri vsaki hiši so eno zagodli in razdrli kakšno šalo. Potem so se vrnili v Koprivo in nadaljevali obhod, začenši pri prvi številki. Do večera, ko so oblezli vse hiše, so nabrali tudi dosti vina. Zvečer je bil v salonu pri Betgarjevih ples.

⁹⁷ O tem priča naslednji dogodek, o katerem je poročal *Mali list*: Pred kratkim so v Boletovi gostilni v Koprivi prepevali domače pesmi. Nato so vstopili v krčmo »slovenski« fantje v črnih srajcah (op. fašisti). Njih kapo je začel po slovensko vpiti, kaj pojejo slovensko pesem. Gospod Bole je odgovoril: »Kaj pa naj pojemo, če ne slovensko pesem, ko smo Slovenci.« Nato je rekel kapo: »Kaj Slovenci, jaz sem fašist.« Nato g. Bole: »Bodi fašist ali kar češ, slovenska mati te je rodila in Slovenec ostaneš.« Kapo je še odgovarjal, kaj mati, nakar je Bole končal: »Kako da ne slovenska mati, mari te je turška rodila?« Čez par dni je bil Bole klican in kmalu nato so mu vzeli gostilniško koncesijo. *Mali list*, 2. novembra 1923, št. 37, str. 3.

⁹⁸ Fašisti so se znašali nad Slovenci tudi tako, da so jih silili piti ricinovo olje, ki povzroči krče, drisko in nezmožnost zadrževati blato.

⁹⁹ Slednja trditev ne drži: tržaška kvestura je namreč 5. novembra 1927 poročala prefekturi v Trstu, da se je društvo samo razpustilo in si pridržalo pravico ustanoviti oddelek Dopolavora, torej fašistične organizacije.

vzdržati v pokoju: »Moramo se že sedaj vaditi, da bomo že na dan svobode ubrano zapeli, ne pa šele tedaj začeli z glasbeno abecedo.« Ob nedeljah popoldne 1. 1940 je neopazno, posamič in po večjih ovinkih prihajalo kakih 40 pevcev v bližnji gozdič »Zatrop« v »Redonovo dolinico«. ¹⁰⁰ Samo hrasti so bili priča, kako je »Zarja« polglasno zapela. Stari pevci so bili takoj v svojem elementu in mladina jim je lahko sledila, ker je imela podlago od podoknic. Zdelo se je, kakor da je skrivni pohod v razredčeni kraški gozd hotel simbolično naznačiti kasnejši masovni odhod v narodno-osvobodilno borbo.

Po vojni se je društvo tudi formalno obnovilo in v juliju 1945 je že imelo svojo prvo povojno prireditev. Od tedaj »Zarja« redno deluje.

Doba mračnega fašizma je sicer tudi tu pustila svoje sledove kakor povsod na Primorskem. Toda nezlomljiva vera, vztrajnost in zavest so pripomogli, da bo lahko društvo proslavilo svojo 50-letnico na dostojen način. Zarjani bodo igrali Molièrovega »Namišljenega bolnika« in poleg domačega zboru bomo slišali tudi več pevskih zborov iz bližnjih vasi.

/.../

Napoved proslave 50. obletnice prosvetnega društva »Zarje« v Koprivi 25. in 26. maja 1947, ki vsebuje spored in podatke o nastopajočih v igri Namišljeni bolnik; v glavni vlogi Argana je bil Jože Gulič - Japov. Zasebni arhiv Božidarja Premrla, Ljubljana.

¹⁰⁰ Stanislav Lisjak, Kopriva 22: »Zátrop z Redonovo dolinico leži proti Porebru, kakšnih 500 metrov od vasi. Tam so se pri Šoncju učili pojat njegov brat Rafel Lisjak, Milan Pokov, Stano Matičkov in Milko Pihlev; to je bilo v nedeljo po maši, okul puđan. Peli so v kvartetu: naš Rafel prvi bas, Milan Pokov drugi bas, Milko prvi tenor in Stano drugi tenor. Ker je Milan zapojou, je imel močen glas, ku de bi z buče zapojou. Ker so ti fantje lepo pojali, so šli enkrat pet v oštarijo v Dobravlje, ker je imel Stano Matičkov tam punco. Ko so tam pojali, so prišli Ponikovci nevoščljivci in so vsake toliko naredili: Haaa-hi! ku dela uasu. Milan Pokov je bil junak močen, je primu stolico in je šou po Ponikovcih in so šli ven ku hudič.«

V *Kraškem koledarju* je Jasna Peršolja objavila dragocene osebne spomine o delovanju društva Zarja, ki ji jih je februarja 1997 ob svoji devetdesetletnici pripovedovala Štefanija Bele - Lahova iz Koprive (1906–1997), poročena z Bogomilom Ščuko k Ščukcovim v Dutovlje. Predstavila jo je kot pravo kraško mater in *nono*, ki je v zakonu povila šest otrok. Rada je pomagala vsem, bila je odprtih rok in odprtega srca. »Otroci, imejte raje vile kot grablje,« je bil njen nasvet. Rada je tudi rekla: »Kar daš na vratih drugim, dobiš skozi okno dvakrat povrnjeno!«

Daleč plove misel v meni ...

Spomini Štefanije Ščuka na koprivsko prosvetno društvo Zarja¹⁰¹

V Koprivi je bilo kulturno društvo. Imenovalo se je Zarja. Ustanovljeno je bilo že pred prvo svetovno vojno, vsekakor pred letom 1905. Točno ne vem kdaj. In ne samo kulturno društvo, imeli smo tudi bralno društvo. Imenovalo se je Balkan. Tega so ustanovili 13. septembra 1908. Pobudniki so bili domači visokošolci. Najpomembnejši je bil Josip Jurca (jurist). On je v govoru, ki je bil pravzaprav rimana pesem, za knjigo rekel: Brez ust govorim, nezastopnim molčim. Takrat je bil koprivski župan Gec, Anton Bole pa je bil predsednik bralnega in pevskega društva; govoril je tudi nekdanji koprivski učitelj Peček.¹⁰²

Župnik dr. Požar ni bil med njimi. Tudi nekateri drugi Koprivci so društvo bojkotirali.

V društvu Zarja so peli in recitirali in igrali igre. Delovalo je do prve svetovne vojne. Takrat je vse obmirovalo. Leta 1918 pa je društvo spet začelo z delom.

Imeli smo pevsko in dramatično sekcijo. Po letu 1921 pa se je delovanje okrnilo in leta 1925 je prenehalo, ker so društvo fašisti prepovedali.

Dokler vas ni imela orgel, je pevce v Koprivi učil cerkvenega petja Janez Mežnarjev (Janez Ukmar). V času Zarje pa je petje vodil učitelj. Ko sem jaz pela, je bil pevovodja Vekoslav Šonc, doma iz Tomaja.¹⁰³ Stanoval je v Koprivi, najprej pri Oštiracovih in nato pri Koželjevih. Bil je priden pevovodja. Zbral je dvainsedemdeset pevcev. Večinoma so bili Koprivci, nekaj je bilo Brjanov in štiri ali pet Skopovcev.¹⁰⁴ Vaje so bile pred nastopi trikrat na teden. Drugače, med letom, pa enkrat na teden.

Jaz sem začela peti že pri dvanajstih letih. Učitelj Šonc nas je začel učiti že mlade, tudi tiste pesmi, ki jih je prepeval zbor. Tako dobro se spominjam, ko nas je prvič peljal na vaje k odraslim. Postavil nas je pred vrata in ukazal, naj počakamo zunaj. Starejše pevke so imele vaje. Potem nas je Šonc poklical k vajam. Mladi smo znali napev in besedilo, starejšim smo zapeli in oni so nas poslušali. Potem smo zapeli skupaj. Starejše pevke nas niso marale, a učitelju Šoncu si niso upale oporekati.

Spominjam se tudi nastopov. Moj prvi nastop je bil v Štanjelu na gradu. Potem smo nastopali tudi v Sežani. Tam smo peli leta 1920. Pelo je osemnajst zborov. Vem, da smo mi doživeli velik aplavz. In še tega se spominjam, da so nam starejše pevke ukazale stati pri nastopu zadaj, čeprav smo bile me manjše. Te starejše pevke so bile Emilija Bole, Marija Pegan, Ivanka Gec in druge.¹⁰⁵

Po nastopu so bili vsi zbori pogoščeni. Na vrtu, ki je bil tam, kjer je sedaj avtobusna postaja, so bile pogrnjene mize in na vsaki mizi je pisalo, za kateri zbor je. Potem smo tam prepevali: zbor za zborom. Tega ne bom pozabila, dokler bom živa.

Spominjam se tudi, katere pesmi smo peli. Najlepša je bila:

¹⁰¹ *Kraški koledar 1998*, Sežana 1998, str. 75–81.

¹⁰² To je bil Avgust Peček, ki je služboval v Koprivi kot učitelj voditelj v letih 1906–1907. Glej PREMRL, *Slavno županstvo v Koprivi*, str. 507.

¹⁰³ To različico imena koprivskega učitelja in pevovodje Alojza Šonca najdemo samo v tem primeru.

¹⁰⁴ Pravilno bi bilo Brejcevi in Skopeljcevi.

¹⁰⁵ Emilija Bole je bila Bogomila Boleva (1900), Marija Pegan (1899) je bila Drejcova, Ivanka Gec (1905) pa Gecova.

Šumi, šumi gozd zeleni,
pesem poj o prejšnjih dneh,
kaj ti veš, kako je meni,
ko medlim na tujih tleh.

Daleč plove misel meni,
čez planine in ravni,
da ta gozd je moj zeleni,
ki nad nami zdaj vrši.

Pa to spet so trate rodne,
ki jih lepših nima svet,
polja zrem, vrtove plodne,
vse, kot bilo prejšnjih let.

Društvo Zarja je imelo kulturne stike z društvom z Opčin. Pogovarjali smo se, da bomo izmenjali koncerte. Bilo je leto 1921 in fašisti so že dvigali »uha«. Tega leta 1921 so prišli openski pevci v Koprivo. Pred nastopom so prišli v Koprivo še domači fašisti iz Gabrovice. Razgnali so pevce in raztrgali ter zažgali društvene slike. Tako je koncert odpadel.

Čez en mesec smo šli Koprivci na Opčine. Koncert je bil najavljen. Povsod so bili plakati. Bili smo že na prizorišču v dolini Na Pikelci, a so spet pridrveli slovenski fašisti in vse razbili. Koprivci smo se hitro porazgubili in odšli domov.

Po letu 1921 je bilo društveno življenje prepovedano. Peli smo v cerkvi. Duhovnik Šonc je bil učiteljev brat in je zelo rad prepeval.¹⁰⁶ Dostikrat si je odpel duhovniški ovratnik, stopil v vrsto k pevcem in z nami zapel.

Ko smo šli iz cerkve od vaj, smo se dostikrat ustavili na vasi in zapeli, čeprav je bilo prepovedano.

Nekoč, ko smo pred kalono zakurili majhen ogenjček, se nam je pridružila tudi Pavletova nunca. V roki je imela »fogarček«. Ljudje so jo imeli za coprnico.¹⁰⁷ Z rokami je krožila nad ognjem, pevci pa smo revni nagajali. Potem smo peli. Najprej smo peli potih, nato pa vedno glasneje. Peli smo tudi plauderske pesmi. Hitro je bilo »čez«.

V Koprivi so za sv. Elijo vedno tudi igrali. V letih, ko sem bila pri Zarji, se spominjam igre Namišljeni bolnik. Glavni vlogi sta igrala Jože Japov (namišljeni bolnik) in Ivanka Pokova z Brij. Glavni govor pred igro je imel Karel Turk. Govoril je proti Italijanom in kako smo postali sužnji. Med govorom je imel v rokah »žajglo« (bič). Turk je bil dostojen in kulturnen moški.

Fogarček v etnološki zbirki Gregorja Tozona v nekdanji kaplaniji v Kazljah.

¹⁰⁶ To je bil Henrik Šonc (1870–1964), ki je takrat že užival pokoj v domačem Tomaju, a je na prošnjo tedanjega tomajskega dekana Matije Sile prevzel duhovno upravo v Dutovljah. *PSBL*, 15. snopič, Gorica 1989, str. 563–564: Lojze Škerl, geslo Šonc Henrik.

¹⁰⁷ To je bila Marijana z dekliškimi priimkom Turk, rojena 12. avgusta 1863 pri Lukovih na Krtinovici 7; leta 1895 se je poročila z Jožefom Ukmarjem - Povletovim v Koprivo in tam umrla 7. decembra 1937. Stanislav Lisjak, Kopriva 22, je tudi slišal, da je bila pri Povletovih *cupranca*. Ko je mimo peljal par volov, ju je ona *zacuprala*, da sta se spotila, čeprav sta vlekla prazen voz. Marija Srednik, Kopriva 5, pa je vedela povedati še drugo plat: »So ji zrekli cupranca Povletovi Marjanci, bogi, ma je bila zelo fejest ženska, pridna.«

Takrat smo zapeli in tudi večkrat ponovili pesem Narava vsa poživlja nas. Bila je zelo lepa. Eni glasovi so peli besedilo, drugi so posnemavali različne živali.

Narava vsa poživlja nas,
hajdmo, hajdmo vsi v boj!
To prečudni glasi so,
kdo najel jih je, kedo?
Toplo leto, večer blag,
glasovodja njihov drag.

(Basi: rega rega, soprani: kuku kuku itd. – in tako več kitic.)

Dostikrat premišljujem, kje je shranil in skrnil učitelj tiste note. Tako lepih pesmi sedaj ne pojejo več. Tiste pesmi so bile vesele in živahne. Sedaj pa je vse tako nekam žalostno in težko.

Stran 383, op. 480: **Letni ulov v Koprivi**

Ustnemu podatku o pravici lovskega čuvaja do letnega ulova zase dodajamo obsežnejši zapis Virgila Ščeka o letnem ulovu gosposkih lovcev in lovskih čuvajev po pripovedovanju očeta in sina Andreja Pegana - Drejcovih v Koprivi.¹⁰⁸

Lovski čuvaj v Koprivi, avgust 1937

Andrej Pegan, r. 1851, +1916.

Sin Andrej Pegan, r. 1883.

Oče bil 45 let lovski čuvaj, sin že 35 let.

Oče je vlovil letno zajcev osebno 40, 4 do 5 lisic, 1 divjo mačko, kljunačev (bec šnepf) 20; v lovski družbi pa celo leto 40 (sic!), kobcev 4–5, srne 2, 3. (»Na selu.«)

Sin Andrej Pegan:

Zajcov polovim na leto 70, v lovski družbi 250 pred vojno; po vojni manj, šnefov 5–6 na leto.

Moj revir obsega 1 km.

Gospodo stane vsak zajec 80–100 lir. Denimo, da povprečno polovijo 200 zajcev, ti stanejo 5.000 lir plus čuvaj + hrana v gostilni + voznina, plus strelivo.

Fazane so udomačili leta 1933.

Spustili smo 30 fazanov, 2 samca na eno samico.

Lisice lovimo po 2 na leto. Srn ne več.

Desno: lovski čuvaj Andrej Pegan mlajši s puško, uplenjenim zajcem in psom ptičarjem. Po pripovedovanju njegove hčere Marije Srednik - Drejcove je za mesec ali dva jemal v rejo razvajene pse tržaških lovcev, ki so mu za to plačevali po 100 lir na mesec. Hranili so jih samo s polento in mlekom. Fotografijo hrani Marija Srednik v Koprivi.

¹⁰⁸ ŠČEK, *Paberkovanje* 7, str. 155.

Stran 418: Ukaz armadnega generala Armanda Diaza

Kot epilog Požarjevim vojnim zapisom in fotografijam avstrijskih vojakov v Koprivi dodajamo besedilo ukaza iz leta 1919, s katerim je v Koprivi nastopila italijanska zasedbena oblast. Besedilo originalnega dokumenta, ki je shranjen v župnijskem arhivu v Tomaju, se v prevodu glasi:¹⁰⁹

(Žig:) 3. bataljon 244. pehotnega polka
Vrhovno poveljstvo italijanske vojske

Mi, general italijanske vojske, vitez velikega križca, Armando Diaz, poveljnik glavnega štaba kraljeve vojske, na podlagi 1. odstavka 231. člena Vojaškega kazenskega zakonika in na podlagi nove odredbe št. 295 vojaškega štaba ter Pravilnika o vojaški službi v vojni, 1. del, ukazujemo:

1. člen

Kdor brez izrecnega dovoljenja vrhovnega poveljstva armade, pristojnega za to območje, prekorači ali poskuša prekoračiti črto premirja na eno ali drugo stran, se kaznuje z vojaškim zaporom do največ pet let.

2. člen

Pooblastila, na katera se nanaša 1. člen tega ukaza, se lahko izdajo le v primerih službenih in zelo tehtnih osebnih razlogov. V slednjih primerih morajo armadna poveljstva zmerom vprašati za mnenje guvernerja, pristojnega za tisto območje.

3. člen

Za obravnavo primerov, na katere se nanaša ta ukaz, je pristojno vojaško sodišče.

4. člen

Izvzete so najhujše kazni za najhujša kazniva dejanja, ki se kaznujejo po drugih zakonih in odredbah.

5. člen

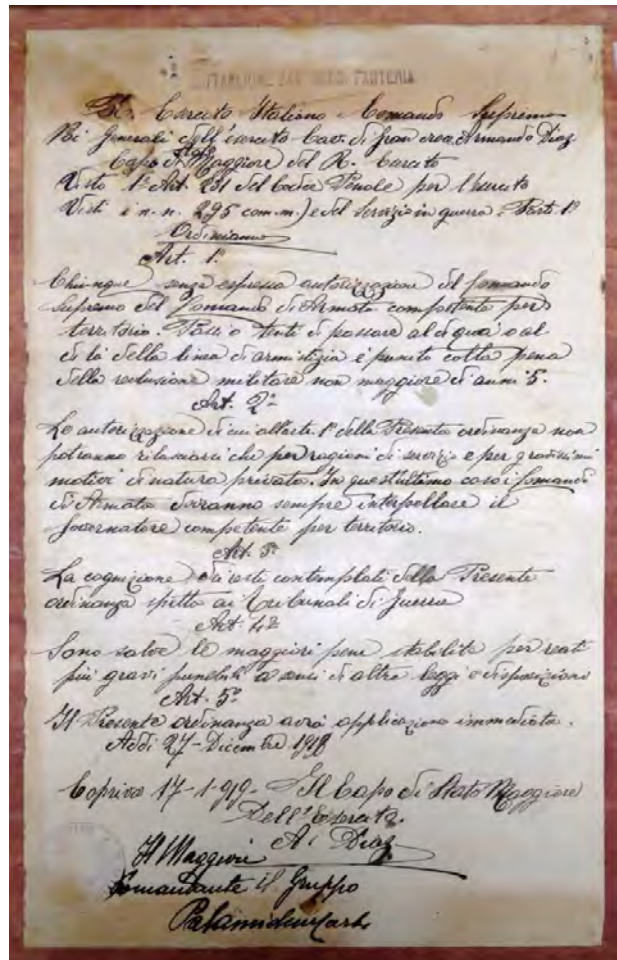
Ta ukaz začne veljati takoj.

Dne 27. decembra 1918

Kopriva, 17. 1. 1919. Načelnik glavnega štaba vojske A. Diaz

Major, poveljnik skupine Palamidessi Carlo

(Žig:) 3. bataljon 244. pehotnega polka

¹⁰⁹ Župnijski arhiv Tomaj, KJUDER, Albin, album 5.

Stran 448: »Vsak las je imel svoj curek«

»Vsak las je imel svoj curek« – rek, ki je bil v zvezi z zelo težavnim delom apneničarjev zapisan v Topolcu pri Ilirski Bistrici –, je slišati malce spremenjen tudi na Krasu. Če je bil kdo zelo poten, so rekli: Tako sem bil poten (moker), da je vsaka las imela svoj kanc.¹¹⁰ Tako sem se spotil, da je na vsaki lasi bil kanc, pravijo tudi na Velikem Dolu in podobno tudi v Rodiku in na Misličah v Brkinih.¹¹¹

Stran 449, op. 603: **To je vse moje**

V poglavju o kastavskih apneničarjih v Sloveniji je v opombi zapisana anekdota, kako je Čič Andrija Brnčič - Žjurov (1873–1930) z robcem premotil Mico Školarjevo z Vodice nad Colom, da se je omožila z njim v Brnčiče. Kot priča naslednje izročilo iz Škrbine (*Ščrbine*), so tako zvijačo uporabljali tudi kraški fantje.

Ščrbinc Ivanken (*Jevajnkən*) je pripeljal nevesto z one strani Železnih vrat.¹¹² Od tam ji je s *facolom* v roki kazal svet v ravnini spodaj in govoril: To je vse moje. In ona je verjela. Ko sta se vzela in živela v Škrbini, je nekega dne v dobri veri, da je vse njihovo, šla nekaj delat na sosedovo, Dugulinovo njivo, pa jo opazi sosed in jo nažene. Šele tedaj je spoznala, koliko je »njegovo«.¹¹³

Železna vrata, preval med doljno Vipavsko dolino in Krasom, oznamovan s kapelico iz klesanega kamna, postavljeno leta 1886. Iz zbirke Božidarja Premrla, Ljubljana.

¹¹⁰ Povedali so: Danijela Gulič, Kopriva 46; Anton Gec, Kopriva 55; Severin Bele, Kopriva 40 D; Viktor Guštin, Gabrovica pri Komnu 17; Silvo Ružič, Krajna vas 11 A.

¹¹¹ Pripovedovalci: Milan Fabjan, Veliki Dol 42; Jasna Majda Peršolja, Križ pri Sežani 144, doma iz Rodika, in Justina Bele, Kopriva 40 D, doma z Mislič.

¹¹² Železna vrata se imenuje preval med Dornberkom v doljni Vipavski dolini in Lipo na Krasu na višini 445 metrov nad morjem.

¹¹³ Povedal Bogomil Fakin, Škrbina 29.

Stran 460: Apnenica v Avberu

Virgil Šček navaja zanimive podrobnosti o apnenici, ki jo je v tridesetih letih 20. stoletja delal Alojz Fabjan z Velikega Dola za naročnike iz Avbera:

Apnenica v Avberu. Delo je vodil Lojze Fabjan iz Velikega dola pri Komnu, imel je šest delavcev. Naročila udeležbe: 20 avberskih hiš. Začeli so o sv. Jožefu, končali prve dni maja. Apnenico vžgali 26. aprila, gorela je 11 dni. Na vsakega naročnika je došlo 43 kvintalov. Podjetniku plača naročnik 6 lir za vsak kvintal. – Prodalo se je apno po 6–8 lir kvintal. – Računalo se je 600 kv, ratalo je 850 kvintalov. – Tako je povedal gozdni čuvaj Lojze Škapin, ml.¹¹⁴

Med apneničarji z Velikega Dola je v prejšnji knjigi zgolj omenjen Jožef Fabjan, sin Jožefa, ki se je rodil pri Fabjanovih 15. marca 1891 in se poročil v kraške Dobravlje, kjer je njegova žena podedovala domačijo. To je bila Marija Lah, po domače Marija Lahova, s katero sta se vzela leta 1918. Jožef je tam umrl 17. oktobra 1967.

Njun vnuk Vojko Žvab, ki je zdaj gospodar na domačiji Lahovih s hišno številko Dobravlje 1, je povedal, da »je nono jemu muštafe – ku Dolfe – in je bil zmerom v klobuku, še spal je v njem«. Delal je kmetijo, mojstrsko je znal cepiti trte in sadno drevje, bil pa je tudi *jeplenčar*. »Delamo frnažu,« je rekel, ni rekel, da dela *jeplenco*. Z njim so delali kot *jeplenčarji* Alojz Markuža iz Kregolišča, njegova svaka Rudi in Lojze Lah ter Alojz Živec, Črnjev zet iz Dobravelj, drugih se Vojko ne spomni. *Frnaže* so delali po prvi svetovni vojni, pod Italijo, v zimskem času. Še zdaj je videti dve luknji od njih na svetu Lahovih v Zadnjem Jezéru in v Veliki jački. Eno so delali tudi pri Debeli peči, na gmajni.

O *jeplenčarskem* delu je Vojko navrgel, da so kamenje nosili na *velb frnaže* na *tragulah*. Okoli apnenice so spletli *koš* z *drenovno* in *leškovno*, *smodili* pa so brin in bore, ki so jih privlekli z volom ali na roke in pahali skozi *žrelo*. Ko so *frnažo* *razkopali*, so *japno* prodali, »da je pau kašen soud«. Že prej pa so pol zaslužka zapili.

Apneničar Jožef Fabjan, »ki je bil zmeraj v klobuku«, in njegova žena Marija Lahova.

¹¹⁴ ŠČEK, *Paberki* 14, str. 123.

Strani 499–501: **Kaplan Peter Svetlin**

O kaplanu Petru Svetlinu, ki je bil v Koprivi v letih 1853–1855, dodajmo še nekaj spominskih paberkov, ki jih je v Avberu, kjer je Svetlin služboval od leta 1873 do svoje smrti, zapisal njegov kasnejši naslednik Virgil Šček.

Rajnega gospoda Svetlina, ki je prišel v Avber iz Štorij, so Avberci ohranili v lepem spominu: »Gospod Svetlin je bil možak, pobožen.« Od vseh avberskih duhovnikov najboljši. Avguštin Zlobec iz Ponikev se ga je v pismu Virgilu Ščeku takole spominjal: »Svetlin s tabakjero v roki mi je ostal dobro v spominu. Impozantna oseba. Na njegovem pristopu k oltarju se je poznalo, ali je navadna nedelja ali dupl. I. cl. Živ koledar.«¹¹⁵

Pod Svetlinom je Avber leta 1880 tudi *de jure* postal župnija. Kot cesarski župnik je prejemal plačo 300 goldinarjev avstrijske zlate veljave. Za cerkev je dal delati obhajilno mizo, naredili pa so jo v Koprivi.¹¹⁶ Leta 1888 je dal narediti avberski *pil*, postavili pa so ga Gradenjci. Ko je bil v Avberu župan Jožef Škapin, je bil Svetlin tudi tajnik tamkajšnje občine. Podpisoval se je tudi kot Skaloslav Svetlin. Imel je instrument, ki je bil večji kot tamburica, tudi večji kot kitara, na katerega je brenkal in pel.

Ko je 21. maja 1889 umrl, star 68 let, ga je na avberskem pokopališču na Jažnovcu pokopal takratni koprivski kaplan Anton Nanutti, asistiral pa je deset duhovnov.¹¹⁷

Stran 500: **Kaplan Jurij Jan**

O prvem koprivskem kaplanu Juriju Janu, ki je kasneje postal dekan v Dolini pri Trstu, povejmo še, da je bil znan z vzdevkom »Tarokvater«, ker je samo tarokiral s kaplani.¹¹⁸

Strani 504–505: **Kaplan dr. Anton Požar**

O dr. Antonu Požarju, koprivskemu kaplanu, smo že objavili zapisa Milka Matičetovega in Albina Kjudra, tokrat pa jih dopolnjujemo še z odlomki iz daljšega zapisa njegovega velikega prijatelja in občudovalca Virgila Ščeka.

Požar je bil vnet za službo božjo. Kot upravitelj v Avberu sem se pri Požarju učil, kaj se pravi slovesnost službe božje na kmetih: v zakristiji je imel po deset oblečenih strežnikov, križonosce je imel nekako pravoslavno dalmatiko.¹¹⁹ On je vedno ceremoniral; palico je imel od Sv. Justa. Po vsej dekaniji so govorili: »Tisto palico so imeli samo doktor svetega pisma.« Dal je – prvi v dekaniji – narediti nove plašče v gotiški obleki (vseh barv). Skrbel je za res lepo petje, *ad latus* učitelj Šonc Lojze. Nikoli ni manjkalo kadilo, lepi vrčki za vodo etc.

Edini v dekaniji, ki je nosil o praznikih »piko«,¹²⁰ do 1926. je ž njo hodil na shod sv. Petra in Pavla v Tomaj.

¹¹⁵ Dupl. I. cl je okrajšava za *duplex primae classis*, kar je strokovni izraz za značaj praznika. Po nekdanji klasifikaciji praznikov v cerkvenem letu pomeni praznik (nedeljo) oziroma mašo, ki ima poseben značaj in se ne sme opustiti ali nadomestiti z navadno mašo.

¹¹⁶ Bolj verjetno je, da jo je dal delati avberski župnik Josip Mikuž, ki je služboval v Avberu v letih 1891 do 1907.

¹¹⁷ ŠČEK, *Paberki 1*, str. 6, 7, 41, 45, 111, 132, 138, 381; *Paberki 8*, str. 137; *Paberki 12*, str. 103–104; *Paberki 13*, str. 143.

¹¹⁸ ŠČEK, *Paberki 1*, str. 36, in *Paberkovanje 4*, str. 176–177.

¹¹⁹ Dalmatika je plašču podobno liturgično oblačilo diakonov in subdiakonov.

¹²⁰ Kaj je bila ta »pika«, ni bilo mogoče zvedeti.

Kopija čudodelne podobe Matere božje Tihvinske, dar ruske grofice dr. Antonu Požarju.

V spalni sobi je imel »ikon«, ki mu je bila poslala neka ruska grofica v priznanje, da se je boril za staroslovensko službo božjo.¹²¹ /.../

Po vojni, ko so slovenske duhovne preganjali, je laška sodnija drja Požarja, ki je bil tajnik v dveh občinah in tajnik konzorcija za kraški vodovod, tožila, da ima doma prepovedano orožje. Našli so »sabljo«. Ta sablja je bila stara do stopetdeset let, dobil jo je v spomin od brata, ki je bil v Bosni za oficirja in je sabljo dobil od starega Turka. Antikvarična, stara. Obsodili so Požarja na štiri mesece ječe, globo in plačilo vseh sodnijskih stroškov. /.../

¹²¹ To je kopija čudodelne podobe Matere božje Tihvinske, ki jo je po izročilu naslikal apostol Luka, ime pa je dobila po mestu Tihvin na severozahodu Rusije, kamor je čudežno prišla. Zdaj pripada koprivski cerkvi, shranjena pa je pri Anici Fabjan Plazar, Kopriva 1 B.

V Koprivi nam je doktor razkazoval paramente, cerkveno posodo, ki jo je dobil iz vojne, v Koprivi je bila vojaška bolnišnica,¹²² vojaki so pustili »poljski oltar« z vso opravo: liliputske kelihe, križe, ciborije itd. Dr. nam je kazal mozzetto, biret, manteletto,¹²³ rokavice škofa Glavine, njegove paramente, pravoslavne dalmatike, glagolski misal, gotiški misal, ki je stal pred tridesetimi leti 100 goldinarjev, ker so ga tiskali v zelo malo izvodih: imitacije starodobnih inicialk etc. Kazal nam je slike škofov in duhovnikov iz pretekle in polpretekle dobe, ikono ruske grofice. /.../

Čim si prišel v vas, je prašal, ali si truden, s čim hočeš da ti postreže. Imel je vedno dobro goško vino v butiljkah, dober domač kruh, prav pogosto krofe, potico. /.../

Najbolj fina fraza njegova je bila izvólite (sesti, jesti, piti). Roke skoro ni dal. A dal je srce z dejanjem. /.../

Koprivci so doktorja Požarja zelo radi imeli. Ivan Pirc, morda petdesetleten mož, prvovrsten kmetovalec, veren, tudi zelo umen, načitan, je priznal, da je po smrti Požarjevi venomer žalosten. Cerkenik, starešina so silno žalovali, starešina je na osmini jokal. Tako vsi vaščani. Ko sem v nogradu srečal staro ženo, je rekla: »Strašno obžalujemo. Takega gospoda ne bomo več imeli.« /.../ »V cerkvi je vse fajn opravljal, vse prav podučil, vsem dal dober svet, nikdar ni nobenemu krivice storil. Nikdar ga ne bomo pozabili.«¹²⁴

Stran 510: **Prijemščina ...**

V seznamu ledinskih in parcelnih imen smo iz občinskih dokumentov navedli Prgevščino in različice: Perjevščine, Stara prgivščina, Perjevščina Na ravni, Pergivščina Na konci (zdaj obrušeno v Prguščena, poknjženo pa kot Prijemščina), ki se nanašajo na pašnike in senožeti zahodno od Koprive, proti Koncu. V zapiskih Milka Matičetovega najdemo praviloma zapise Prgivščina, izjemoma v množini kot Prgivščine ali poknjženo Prijemščina, redko tudi Prijemščine. Taka in podobna poimenovanja najdemo še marsikje na Krasu, na primer pri Kobjlju (Prgivšna), Volčjem Gradu (Prjevšna), Svetém (Prjovščina), Utovljah (Prjuščene), Kosoveljah (Prjovščine), Krajni vasi (Prijevščine) ter med Danami pri Sežani in Štorjami (Prjuščina). Pavle Merkù navaja še Prijémašno pri Prečniku, Prjovšno pri Briščah, Prijémalščno pri Šempolaju, Prijevšno med Devinščino in Briščki in Prijoušno pri Samatorci.¹²⁵ Karel Štrekelj ta zanimivi toponim, za katerega navaja obliko »prjowšna«, razlaga kot »ein Stück Landes, welches man bei einer Vertheilung der gemeindegründe erhält, se pravi kos zemljišča, ki ga je posameznik prejel pri delitvi občinskega oziroma srenjskega zemljišča.¹²⁶ Pravni zgodovinar Vlado Simič domneva, da je šlo za delitev srenjskega sveta po servitutni regulaciji leta 1868, ki pa ni bila docela izvedena niti do začetka druge svetovne vojne.

Dopolnitve in popravki h knjigi *Bedenice. Kraški šopek Milka Matičetovega iz Koprive*

Stran 89:

Pri fotografiji otrok na domačiji Gorenjih Lahovih se pravilen podatek o njeni avtorici glasi: Angela Bele, kasneje poročena Grošelj.

¹²² V resnici je bila vojaška bolnišnica na Žingarici v Skopem.

¹²³ Mozzetta je ogrinjalce preko ramen z vrsto gumbov in krzveno obrobo, mantelletta pa je kratek brezrokavni plašč.

¹²⁴ ŠČEK, *Paberkovanje* 4, str. 153, 155, 156, 173, 175, 180, 185.

¹²⁵ MERKÙ, Pavle, *Krajevno imenoslovje na slovenskem zahodu*, Ljubljana 2006, str. 166.

¹²⁶ ŠTREKELJ, *Morphologie des Görzer Mittelkarstidialektes*, str. 58. Pleteršnik je Štrekljev zapis »prjowšna« poknjžil v »prijévščina« in tako bi ga moral tudi Matičetov.

Stran 414:

V podnapisu k desni sliki je treba popraviti napačno navedbo, da oblika križca izdaja roko kamnoseka Andreja Guliča - Lahovega iz Koprive – pravilno je Antona Guliča, kakor piše zraven v besedilu.

Koledar 2020, ki ga je Goriška Mohorjeva družba predstavila v novembru 2019, prinaša kar dva prispevka, posvečena stoletnici rojstva Milka Matičetovega. Na straneh 187–193 je pod naslovom Ob stoletnici rojstva Milka Matičetovega (1919–2014) objavljen pogovor z Milkom Matičetovim, ki ga je leta 2007 za Radio Trst A posnela Ines Škabar; ilustriran je s fotografijami iz *Bedenic*. Na naslednjih straneh mu sledi prispevek rodoslovca Tina Mamiča z naslovom Stoletnica zamolčane ljubezni, v katerem je govor predvsem o številnih priimkih Milka Matičetovega in o njegovem očetu Fernandu Ferrettiju iz Orvieto v Italiji.

IV.

Slovar narečnih in drugih manj znanih besed

agóšt – avgust

ákula – okrasni okvir, običajno na portonih; grb¹²⁷

áržet – žep

bájta – kamnito pastirsko zatočišče

bec šnepf – kljunač

bedenica – narcisa

béka – drevo z upogljivimi šibami iz družine vrbovk; upogljiva šiba

bel na očesu – mrena na očeh¹²⁸

blágo – živina

blagonica – dedinja premoženja

bočárda – zobato kladivo, kamnoseško kladivo, ki ima na oba kraja zobato glavo

bodláji – zbadanje v prsih

bol – bodel

bórjač – dvorišče

buč – sod

búkvica – knjižica, notes

cécat – pomikati se navzdol

cícat – počasi lesti navkreber

cóprnica – čarovnica

cúpranca – čarovnica

či – kje

čótast – šepast

črne búkve – (čarovniške) knjige ali zvezek vezani zapisi raznih molitev, čarovnih obrazcev in besed

čúhnja – kuhinja

dácja – davkarija

dévja ólčeuna – divja oljka

dóhtar – doktor

Dolénjščina – Dolenji Kras

Domíne – Dominik

dótarica – dedinja

dróbant – sodni sluga

facól – robec

fadár – sirar

fajn – ki ima določene dobre lastnosti, značilnosti

fárman – duhovnik, župnik

fárož – župnišče

fet – najemnina

fogár, fogárček – preprosta svetilka s steklenim, pločevinastim ohišjem, ki se nosi v roki ali obesi; petrolejka

fránki – davki

fríšen – svež

frk – frak

¹²⁷ ŠTREKELJ, *Morphologie des Görzer Mittelkarst-dialektes*, str. 64: akwula – Reichsadler (= državni orel, grb).

¹²⁸ ERJAVEC, *Iz potne torbe*, 1879, str. 133: bél, í – bolezen na očeh pri konjih, der Staar (= mrena na očeh) (Vipava).

frnáža – apnenica
gajnk – balkon, zunanji hodnik
gáuge – vislice
glavnjica – goreče, tleče poleno
gmájnski délež – delež v gmajni, na skupnem vaškem zemljišču
gnáda – milost
gorica – vaški trg
gospód – duhovnik
gratúne – pleten gnojni koš
grebenčát – grebeničiti, grobati (trte)
Grižane – Griže
hiška – kamnito pastirsko zatočišče
hram – klet
iméjvat – imeti
ipáuski – vipavski
jáčka – jama, globel
jápno – apno
jáva – kamnolom
jéčem – ječmen
jégno, jəgnu jugna – dvorišče; vaški trg; del vasi; gumno; plesišče; zbita tla iz zemlje
jel – jedel
jeplénca – apnenica
jeplénčar – apneničar
jeplenčarski – apneničarski
jet – iti
jógər bóžji – apostol
kalóna – porton
kamún – občina
kamúnski – občinski
kána – cilinder
kjékaj – tjakaj
klüščer, klüščerca – kušcar, kuščarica
kóbec – skobec
Kobljeglávci – Kobjeglavci
kobljeglávski – kobjeglavski
kolénišče (nakolénčič) – deček, navadno triletan, ki ga v novem domu dajo nevesti na kolena
kolóna – porton
komáčenje – oblačenje
komáčiti se – oblačiti se
kamún – občina
košúlja – okrogel, običajno iz srobota spleten košek z majhno odprtino za shranjevanje lešnikov ali orehov; glej tudi *vřša*
Kóvdil – Kobdilj

krgát – polniti, basati
ku – kot, kakor
las (ž. spol) – las (m. spol)
léčít – podobno kot zagovarjati
lek – zdravilo
lésko (ljudsko) – tuje
léškovna – leskovina, leskovo grmovje
lon (luən) – plačilo
lunj, lün – lunj, ptica ujeda
madrón – kolika, krčevite bolečine v trebušnih organih
májkinje – mati
Marija »glavnjénca« – pomladanski Marijin praznik
máselc – nekdanj prostorninska mera, približno 3,5 decilitra vina, žganja
mašina – stroj
matláj – metljaj, zajedavec ovc in goveda
méd'cat – mediti, postajati medno, mehko
medežija – zdravilo
médih – zdravnik
méjen – méden, mehek
mařtafi – brki; zavihki na glavi klesarske špice ali dleta, ki nastanejo pri tolčenju po njej
methát – zdraviti
molovár – težak, pomožni delavec
mrámor, mrámornat – marmor, marmornat
múlec – (razposajen) otrok, fantič
múžler – krajnik
nákula – okrasni okvir, običajno na portonih; grb
narján – narejen
nekér – nikjer
néšpola – nešplja
nóna – stara mati
nóno – stari oče
novíc – ženin
novíca – nevesta
nunc – boter
núnca – botra; starejša sorodnica na vasi
óhcet – svatba
Opácja séla – Opatje selo
opasílo – shod, žegnanje; prvotno praznik cerkve na dan njene posvetitve, pozneje tudi praznik njenega zavetnika oštarija
pancéta – suha mesnata slanina
péglat – likati; tepsti
perjétki – prejemki
pet – piti

pil – nabožno znamenje, kapelica
pistáč – kdor tlači naribano repo v kadi
plánta – vrsta trt v vinogradu, v vrsto posajene trte; posamezna vrsta trt ob njivi
pláuderski – nedostojen, opravljen
plenír – jербas
ploh za poglíhat škúpo – narebrena deščica z ročajem za poravnavanje slame na strehi
poberín – kdor pobira bero, darove
pod staríno – v starih časih, nekdanj
pójat – peti
 postava – zakon
poškrláno – tlakovano s skrilami
prínos – darilo, ki ga sorodniki prinesejo porodnici
prisíljenka (prsílenka) – kisana cela repa
pržón – zapor
pudán – poldan
ráhla – prekla
razkópat frnážo – razdreti apnenico
recníje – zdravila
rénejo – ženejo (ned. gnati)
rezkúrž – oskoruš
ribáč – kdor riba repo
róta – obrok plačila
róutca – vinska rutica
shpéshe (špéže) – izdatki, stroški
 Skaloslav – Peter
skrlí – skrile
smodít – kuriti, žgati
soud – sold
stanárit – ukvarjati se s planinskim sirarstvom
storít se, strit se – skotiti se
suhóta – gospodarsko poslopje
svečán – februar
šápa – oklep, obod (vodnjaka)
Ščrbína – Škrbina
Ščrbínc – Škrbinec
šekveštérat – sekvestrirati, zapleniti, zaseči
šeníca – pšenica
šentíš – predalnik
škúpnik – snop urejene slame za pokrivanje streh
škvadréla – klesana kamnita plošča pravilne oblike
šnef – kljunač

šnópec – žganje
špága – vrv
špert – špirit
špéže – izdatki, stroški
špilat – igrati
špírovec – škarnik
špot – sramota, posmeh; *ni pod špot* – ni slabo (narejeno)
štála – hlev
štantgél – sejmarina
štríhan – do roba poln
štrpón – čep, zamašek
tabakjéra – tobačnica
tal – delež v gmajni, na skupnem vaškem zemljišču
tersháni (Tržáni) – prebivalci Vipavskega trga, Vipavci
tont – krožnik
trágule – nosila
trko – toliko
túrščica – koruza
uásu – osel
úha – ušesa
vardján – čuvaj
velb – obok
verb – dedič
vérbarica – dedinja
vinéna jágoda – grozdna jagoda
vinéni nógrad – vinograd
vmes – med
von dájanje – izplačila, izdatki
vrit se – vlomiti, vdreti
vřša – okrogel, običajno iz srobotna spleten košek z majhno odprtino za shranjevanje lešnikov ali orehov
zacúprat – začarati
zadéne – zadeva
zamérk – zapis, zaznamek
zamérkat – zapisati, zapomniti si
zapójat – zapeti
zaurók – proti-urok
zgónit – zvoniti
zgovárjat – zagovarjati
zgóvor – zagovor
zreč – dati ime, vzdevek
žájgla – bič
žégnan – blagoslovljen
žepəne – župan
žrélo – odprtina kurišča apnenice

V.

Viri in literatura

Viri

ŠVAGELJ, Alfredo - Gregorius, Trst / Griže, *Narečje. Zbirka primorskih značilnih sodobnih in zastarelih narečnih izrazov, posneta iz raznih virov*; hrani Božidar Premrl, Ljubljana.
ŠKOFIJSKI ARHIV KOPER, ŠČEK, *Paberki 1, Paberki 2, Paberkovanje 4, Paberkovanje 7, Paberki 8, Paberki 12, Paberki 13, Paberki 14*.
Župnijski arhiv Tomaj, KJUDER, Albin, *album 5*.

Literatura

ar, Petdesetletnica »Zarje« v Koprivi, *Primorski dnevnik*, 25. 5. 1947, št. 600.
B. n. a., Ivan Burdian, *Nova doba*, Celje, 21. aprila 1939, leto XXI, št. 17.
B. n. a., Kaj se je enkrat zgodilo, *Edinost*, 28. 3. 1908, letnik 33, št. 88.
BEZLAJ, France, *Etimološki slovar slovenskega jezika. Prva knjiga*, Ljubljana 1977.
ERJAVEC, Fran, Iz potne torbe, *Letopis Matice slovenske za leto 1883*.
FEIGEL, Damir, *Faraon v fraku in drugi spisi*, Edinost, Trst 1929.
H. F., V »starem mestu« Štanjelu, *Naš čolnič*, 1928, št. 7.
JAKOMIN, Dušan, *Narečni slovar Sv. Antona pri Koprju*, Trst 1995.
JURCA, Josip, Vojni odmevi, *Koledar Goriške matice 1921*, letnik 2.
MATIČETOV, Milko, Bedenice. Imena, pesniško in obredno izročilo o tem cvetju na Slovenskem in pri sosedih v hrvaški Istri, *Traditiones*, 1979 (1976/77), letnik 5/6.
MATIČETOV, Milko, Etnografski spomeniki v sežanskem okraju, *Varstvo spomenikov*, 1948, letnik 1, št. 1.
MATIČETOV, Milko, Lün(j), *Traditiones*, 1989, letnik 18.
MATIČETOV, Milko, O etnografiji in folklori zapadnih Slovencev, *Slovenski etnograf*, 1948, letnik 1.
MATIČETOV, Milko, Podobni spovedi s Krasa in iz Provanse, *Traditiones*, 1999, letnik 28, št. 2.
MATIČETOV, Milko, *Sežgani in prerojeni človek. / Der verbrannte und wiedergeborene Mensch*, Ljubljana 1961.
MERKÙ, Pavle, *Krajevno imenoslovje na slovenskem zahodu*, Ljubljana 2006.
NEMEC, Nelida, *Javni spomeniki na Primorskem 1945–1978*, Koper 1982.
PERŠOLJA, Jasna Majda, Spomini Štefanije Ščuka na koprivsko prosvetno društvo Zarja, *Kraški koledar 1998*, Sežana 1998.
PREMRL, Božidar, *Bedenice. Kraški šopek Milka Matičetovega*, Ljubljana 2019.
PREMRL, Božidar, *Kraški kruh. Vas Kopriva – njeni kamnolomi in kamnarji*, Ljubljana 2016.
PREMRL, Božidar, *Slavno županstvo v Koprivi. Zgodovina iz turna Sv. Elije*, Ljubljana 2018.
Primorski slovenski biografski leksikon, 7. snopič, Gorica 1981; 13. snopič, 1987; 15. snopič, 1989, 19. snopič, 1993.
STANONIK, Marija, KRIŽNAR, Naško, Pogovor z dr. Milkom Matičetovim, *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, 1989, letnik 29, št. 3–4; 1990, letnik 30, št. 1–4.
ŠTREKELJ, Karel, *Morphologie des Görzer Mittelkarstdialektes mit besonderer Berücksichtigung der Betonungsverhältnisse*, Wien 1887.

Splet

ZALETEL, Danila, Kacin Anton, *Primorci.si*. [Http://www.primorci.si/osebe/kacin-anton/1480/](http://www.primorci.si/osebe/kacin-anton/1480/).

Pripovedovalci

Justina BELE, Lahovi, Kopriva 40 D
Severin BELE, Lahovi, Kopriva 40 D
Milan FABJAN, Fabjanovi, Veliki Dol 42
Bogomil FAKIN, Malnarjevi, Škrbina 29
Anton GEC - Frane Gecov, Kopriva 55
Judita GRMEK, Tonetovi, Kopriva 19
Viktor GUŠTIN, Budni, Gabrovica pri Komnu 17
Danijela GULIČ, Matevžkovi, Kopriva 46
Rudolf KOSIČ, Lojzetovi, Kreplje 22
Stanislav LISJAK, Jernejevi, Kopriva 22
Marica METLIKOVEC, Drsčlovi, Volčji Grad 12
Jasna Majda PERŠOLJA, Križ pri Sežani 144
Silvo RUŽIČ, Krajna vas 11 A
Marija SREDNIK, Drejcovi, Kopriva 5
Roman TROBEC, Komparetovi, Kopriva 36
Zdravko UKMAR, Mrtanovi, Kopriva 30
Janez VOLK, Ulčarjevi, Suhorje 10
Marjo VRABEC, Vrabčovi, Kopriva 54
Emil ŽVAB, Matjaževi ta bogi, Kreplje 29
Vojko ŽVAB, Lahovi, Dobravlje 1

